

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка**

Олена СЕМЕНОГ

**НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
У ВИМІРАХ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ**

Методичний посібник

Суми – 2023

УДК 378.016:[811.161.2+821.161.2.09]:005.336.2

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 6 від 30.12.2023 р.)

Рецензенти

- | | |
|---------------|--|
| Омельчук С.А. | доктор педагогічних наук, професор,
Херсонський державний університет; |
| Попова О.А. | кандидат педагогічних наук, доцент,
Таврійський національний університет
імені В.І.Вернадського; |
| Громова Н.В. | кандидат педагогічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка. |

**Семеног О.М. Навчання української мови і літератури у вимірах
ключових компетентностей: методичний посібник.** Суми: СумДПУ імені
А.С. Макаренка, 2023. 212 с.

Пропонований методичний посібник для самостійної роботи містить програмний зміст, рекомендовану літературу та рекомендації щодо підготовки студентів з питань курсів лінгводидактики, методики навчання української мови і літератури у закладах загальної середньої освіти.

Для студентів, викладачів закладів вищої освіти, вчителів.

© Семеног О.М., 2023

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023

УДК 378.016:[811.161.2+821.161.2.09]:005.336.2

ЗМІСТ

Навчання в умовах воєнних реалій.....	4
Лінгводидактика: програма курсу.....	5
Методика навчання української мови в закладах загальної середньої освіти (програма курсу).....	12
Рекомендовані джерела інформації.....	25
Академічна культура – основа дослідницького навчання української мови.....	28
Українська лінгводидактична термінологія (за С.Омельчуком).....	39
Навчання української мови крізь призму вимог Концепції «Нова українська школа».....	45
Зміст профільного навчання української мови.....	56
Особистість майстра-наставника у вимірах української лінгводидактики.....	61
Урок: основні вимоги, технології, критерії ефективності, підручники.....	76
Професійна зорієнтованість підручника з української мови.....	96
Технологія сучасного уроку.....	109
Національні лінгвістичні ресурси Українського мовно-інформаційного фонду НАН України в освітньому процесі.....	135
Методика навчання української літератури (4 курс).....	142
Методика навчання української літератури в закладах загальної середньої освіти (магістратура).....	149
Рекомендовані джерела інформації.....	157
Матеріали до занять.....	160
Ефективні практики навчання на уроках української літератури.....	163
Виробнича педагогічна практика з української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти.....	207

НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ

Загарбницька війна, розв'язана росією, закуталізувала нові виклики щодо забезпечення якості освітнього процесу у вищій школі. В умовах війни увиразнюється роль педагогічного партнерства та взаємодії стейкхолдерів. Школа, громада, університет, науково-дослідницькі інституції НАПН України стають осередками психологічної підтримки, формування національно свідомої особистості, збереження української ідентичності, формування ціннісних орієнтацій особистості, виховання учасників освітнього процесу як громадян і патріотів України.

Курси української лінгводидактики, методики навчання української мови і літератури враховують основні положення Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту базової середньої освіти і спрямовані на формування методичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Курси відповідають колективній темі кафедри «Текст у сучасних дослідницьких парадигмах» (ДР№ 0121U108213, 2021-2023 рр.), діяльності науково-дослідної лабораторії кафедри української мови і літератури «Академічна культура дослідника в освітньому просторі» та ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури.

Зміст дисциплін: читаються з урахуванням проекту «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів» PISA (читацька грамотність) та грантів проекту "Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів за підтримки Посольств США та Великої Британії у співпраці з МОН України та Академією Української преси.

Лінгводидактика (4 курс)

Мета і завдання навчального курсу

Лінгводидактика – функціональна складова методики навчання української мови, у якій досліджуються аспекти, підходи, закономірності засвоєння мови, розв'язуються питання змісту курсу на основі лінгвістичних досліджень, вивчаються труднощі засвоєння матеріалу та їх причини, визначаються принципи і методи, форми і засоби навчання мови, шляхи і засоби формування комунікативної компетентності та її складників (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної (стратегічної) тощо); концептуальні засади профільного й допрофільного навчання української мови у 11-річній середній школі; компетентнісний, культурологічний та кроскультурний аспекти; зміст і технології професійної підготовки учителів-словесників.

Мета курсу – розкрити питання української лінгводидактики з урахуванням інноваційних підходів; ознайомити студентів з історією української лінгводидактики, новітніми технологіями навчання української мови у закладах загальної середньої освіти; сприяти формуванню у студентів загальних та фахових компетентностей, у т.ч. медіаосвітньої компетентності, академічної культури.

Унікальність навчальної дисципліни полягає у формуванні системи знань у галузі української лінгводидактики, вивченні кращих здобутків українського та європейського досвіду, лінгводидактичної спадщини мовознавців, зокрема Сумщини з метою ефективної організації педагогічної діяльності, викладання української мови у школі. Викладач на виконання завдань навчальної дисципліни у рамках українсько-польського проєкту «Інноваційний університет та лідерство. Фаза IV: комунікаційні стратегії і відносини: університет школа» (листопад 2018 р. Польща), вивчала досвід фахівців факультету Artes Liberales, Варшавського, Ягеллонського університетів, залучалась інтердисциплінарних тренінгів з актуальних питань якості польської реформи шкільної та вищої освіти, популяризації педагогічних спеціальностей серед абітурієнтів, активного партнерства вчителя й науковця. Результатом участі в українсько-польському проєкті є ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури, що функціонує на кафедрі української мови і літератури. Автор курсу має рекомендовані МОН програми і посібники з української мови.

Регіональний аспект. На лекціях і практичних заняттях опрацьовуємо досвід мовознавців і лінгводидактів Сумщини О.Скорика, С. Дорошенка, учителів-методистів м.Суми і Сумщини (А.Баєва, М.Біляник, Н.Шеденко та ін.).

Завдання навчальної дисципліни:

- здійснити аналіз актуальних проблем українськомовної освіти; підготувати майбутніх учителів до педагогічної діяльності в умовах реформування сучасної школи;
- сформулювати систему знань студентів у галузі української лінгводидактики на основі аналізу українського та європейського досвіду, тенденцій розвитку спеціальності, галузевого та регіонального контексту, з метою ефективної організації педагогічної діяльності;
- формувати у студентів фахово-методичні уміння: проєктувати (відбирати, структурувати зміст навчального матеріалу, розробляти навчально-методичне забезпечення), проводити різні види занять, самостійну, гурткову роботу за фахом у школі з урахуванням педагогічних інновацій за кордоном, в Україні, на рівні регіону, знань про індивідуально-вікові особливості молоді; виконувати дослідницький/медіаосвітній проєкт з актуальних проблем української лінгвістики та методики на засадах академічної доброчесності; організовувати освітній процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на формування культуромовних особистостей учнів; здатність до ефективної та компетентної участі в різних формах наукової (конференції, вебконференції, круглі столи, дискусії) та навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів-філологів або класних керівників, батьківські збори); вести позакласну роботу з предмета.
- виховувати у студентів відповідальне ставлення до майбутньої професії, прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, уміння працювати з фаховими джерелами, медіаджерелами; втілювати нові методичні ідеї у практику навчання предмета, застосовувати педагогічні інновації;
- сприяти професійному та особистісному саморозвитку.

Академічна доброчесність

Відповідно до Кодексу Академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка учасники освітнього процесу повинні: діяти у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики; самостійно виконувати навчальні завдання; коректно посилатися на джерела інформації у разі запозичення ідей, тверджень, відомостей; надавати достовірну інформацію про результати власної навчальної, наукової, творчої діяльності; усвідомлювати значущість норм академічної доброчесності, оцінювати приклади людської поведінки відповідно до норм академічної доброчесності; давати моральну оцінку власним вчинкам, співвідносити їх із моральними та професійними нормами.

(«Положення про систему забезпечення академічної доброчесності у освітньо-науковій діяльності Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка», що ухвалене рішенням вченої ради університету протокол № 12 від 18 червня 2020 року https://sspu.edu.ua/images/2020/doc/polozhennya_pro_sistemu_zabezpechennya_ad_2866f.pdf).

Систему підготовки майбутнього учителя становлять лекції, бінарні заняття, практичні заняття, самостійна робота, неформальне навчання, організовані на засадах академічної доброчесності.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування у студентів передбачених освітньою програмою компетентностей:

ПК 1. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

ПК 2. Володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання учнів.

ПК 3. Здатність здійснювати пошук ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання).

ПК 5. Здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду викладання навчальних дисциплін з метою професійної саморегуляції та свідомого вибору шляхів вирішення проблем у освітньому процесі.

ПК 6. Здатність використовувати досягнення сучасної науки галузях мовознавства і літературознавства в практиці навчання української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти (рівень базової середньої освіти).

ПК 7. Здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової та міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах.

ПК 8. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

ПК 10. Здатність застосовувати у власній практичній діяльності сучасні підходи (особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний) до викладання української мови і літератури, на підставі передового українського й міжнародного досвіду.

ПК 11. Здатність доцільно застосовувати сучасні методи й освітні технології навчання, створювати навчально-методичне забезпечення (обладнання) для проведення уроків з української мови і літератури.

ПК 12. Здатність взаємодіяти зі спільнотами (на місцевому, регіональному, національному, європейському й глобальному рівнях) для розвитку професійних знань і фахових компетентностей, використання практичного досвіду й мовно-літературного контексту для реалізації цілей освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Результати навчання за дисципліною базуються на програмних результатах навчання, визначених освітньою програмою, є достатніми для успішного здійснення професійної діяльності, компетентного вирішення

складних завдань інноваційного та дослідницького характеру в галузі методики навчання української мови, а також /або для подальшого навчання на другому рівні циклу вищої освіти.

Програмні результати навчання

ПРЗ 1. Знає закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію та специфіку сімейних стосунків.

ПРЗ 2. Знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти (рівень базової середньої освіти).

ПРЗ 3. Знає та розуміє особливості навчання різномірних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів.

ПРЗ 4. Знає сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови і літератури, мовні норми, соціокультурну ситуацію розвитку української мови, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої літератури й сучасності.

ПРУ 1. Здатний/здатна проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, ефективно працювати автономно та в команді, організувати співпрацю учнів та комунікацію з їхніми батьками.

ПРУ 3. Уміє працювати з теоретичними та науково- методичними джерелами (зокрема цифровими), знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології.

ПРУ 4. Добирає і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків.

ПРУ 5. Володіє формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, уміє відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини.

ПРУ 6. Володіє методами й методиками діагностування навчальних досягнень учнів з української мови та літератури; уміє здійснювати педагогічний супровід самовизначення учнів, підготовки до майбутньої професії; має навички оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності й обдуманого вибору шляхів їх вирішення.

ПРУ 7. Здатний /здатна застосовувати профільні знання у розробці уроків, проектувати зміст уроків, пізнавальну діяльність закладів освіти, реалізацію міжпредметних зв'язків; діяльність предметного гуртка, факультативу, створювати елективні курси; аналізувати підручники, посібники, дидактичні матеріали, методичну літературу з метою проектування цілісного навчально-виховного процесу.

ПРУ 8. Пояснює особливості розвитку української мови та літератури, специфіку розвитку літературного процесу в Україні в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів, твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою, порівнює мовні й літературні факти, явища, узагальнює, визначає їхні подібності й відмінності, фахово оперує українознавчими поняттями.

ПРУ 11. Розрізняє епохи (періоди), напрями, течії, жанри, стилі української літератури за їх сутнісними характеристиками й на тлі світового письменства; використовує гуманістичний потенціал української мови і літератури для формування духовного світу юного покоління громадян України.

ПРУ 12. Знає, розуміє і демонструє здатність реалізувати теоретичні й методичні засади навчання української мови літератури для виконання освітньої програми в базовій середній школі.

ПРК 1. Володіє основами професійної мовленнєвої культури при вивченні української мови і літератури.

ПРК 2. Здатний використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіє методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

ПРК 3. Ефективно спілкується в колективі, науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступає перед аудиторією, бере участь у дискусіях, обстоює власну думку (позицію), дотримується культури поведінки й мовленнєвого спілкування.

Зміст програми

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Тема 1.1. Інноваційні процеси у лінгвістиці та лінгводидактиці.

Українська мовна освіта: законодавчий, лінгводидактичний аспекти. Учитель-словесник у вимірах компетентнісної парадигми освіти.

Тема 1.2. Предмет і завдання української лінгводидактики. Ключові поняття лінгводидактики. Поняття «методика навчання мови» і «лінгводидактика»: співвідношення між ними. Українська лінгводидактика як методологічна основа навчання української мови.

Розділ 2. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИКИ: ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ

Тема 2.1. Проблематика курсу в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (2016), Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2018), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018). Концепції упровадження медіаосвіти в Україні (2016).

Розвиток української лінгводидактики в контексті Державного стандарту базової і повної освіти в Україні. Стандартизація мовної освіти і завдання вчителя загальноосвітньої школи.

Тема 2.2. Концептуальні засади навчання рідної мови. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті.

Тема 2.3. Текстоцентричний аспект формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики.

Тема 2.4. Особистісний, комунікативно-діяльнісний, функціонально-

стилістичний, соціокультурний підходи до навчання української мови.

Розділ 3. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Тема 3.1. Праці К. Ушинського, П. Медушевського, С.Чавдарова. Лінгводидактична концепція Софії Русової. «Рідномовні обов'язки» І. Огієнка. Лінгводидактична концепція В.Сухомлинського.

Тема 3.2. Сучасний етап розвитку лінгводидактики в Україні (О.Біляєв, О.Горошкіна, Н.Голуб, С.Єрмоленко, С.Караман, Л.Мацько, Л.Паламар, М.Пентилюк, К. Плиско, Т.Симоненко, І. Хом'як, С. Яворська та ін.).

Тема 3.3. Досвід мовознавців і лінгводидактів Сумщини О.Скорика, С.Дорошенка, учителів-методистів м.Суми і Сумщини (А.Баєва, Н.Шеденко та ін.). Методична робота вчителя-словесника. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях. Академічна культура вчителя-словесника. Ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури в університеті: мета. завдання, основні підходи до навчання української мови.

Тема 3.4. Актуальні проблеми української лінгводидактики: неперервна мовна освіта, гуманізація, демократизація шкільного навчання мови; профільне навчання української мови, сучасні концепції мовної освіти в Україні.

Розділ 4. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Тема 4.1. Зміст шкільної мовної освіти. Принципи побудови шкільного курсу української мови. Реалізація змістових ліній на уроках української мови. Академічна добросовісність учасників освітнього процесу.

Тема 4.2. Програми і підручники з української мови. Принципи побудови чинних підручників української мови. Підручник української мови як засіб самовдосконалення, самоосвіти учнів.

Тема 4.3. Сучасний урок: основні вимоги, типи, критерії ефективності. Конспект уроку як комунікативний феномен. Вправи і завдання – важливий компонент на уроках української мови. Академічна культура – основа дослідницького навчання української мови у старшій школі.

Розділ 5. МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ

Тема 5.1. Сучасні освітні технології у процесі навчання української мови: технологія формування творчої особистості; технологія навчання як

дослідження; технологія особистісно зорієнтованого навчання; технології розвивального навчання, педагогічного проектування.

Тема 5.2. Навчання української мови крізь призму діалогу мовних особистостей. Комунікативна взаємодія учасників освітнього процесу. Навчання учнів мистецтву діалогу (засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування, культури слухання, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, дотримання правил проведення вебінарів, диспутів, розвиток культури медіагігієни). Лінгвоекологічний принцип (або принцип лінгвістичної (мовної) екології), принцип виховання мовного смаку, мовної толерантності.

Тема 5.3-5.4. Додаткові інформаційно-методичні матеріали: роздатковий матеріал, збірник завдань для самостійної роботи. Лінгвістичний проєкт. Застосування нових інформаційних технологій для пошуку інформації з актуальних питань мовознавства в мережі Інтернет (використання web-браузерів, робота з інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами). Ознайомлення з українським лінгвістичним інтернет-порталом «Словники України онлайн».

Тема 5.5-5.6. Електронні лінгвістичні ресурси: зміст, принципи організації та їх використання. Електронні лінгвістичні ресурси та програмні продукти Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України.

Методичні особливості проведення занять на основі використання цифрових технологій. Використання нових інформаційних технологій для організації лінгвістичного діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в інтернет-конференціях, інтернет-семінарах тощо). Використання нових інформаційних технологій для створення тематичних професійно орієнтованих блогів, web-сторінок і web-квестів.

Формування умінь сприймати, розуміти, систематизувати, перетворювати, використовувати медіаосвітню інформацію з різних джерел, у т.ч. довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо); електронних засобів масової інформації (електронної пошти, сервісних програм мережі).

Тема 5.7-5.8. Медіаосвітній компонент на уроках. Методологія IREX щодо подвійної імплементації, законодавчі документи щодо посилення об'єднувальної ролі української мови в суспільстві як засобу захисту національного мовно-культурного простору. Навчання української мови у вимірах медіаграмотності/ інфомедійної грамотності. Принципи естетичної вартісності медіатекстів.

Інфомедійна грамотність як складник неформальної освіти . Науково-популярні медіатексти, навчальні, ігрові (фільми, телепередачі, відеокліпи),

анімаційні, їх роль, завдання, функції. Основні прийоми й технології створення медіатекстів. Сприймання, медіасприймання, творче медіасприймання. Формати візуальної медіатворчості.

Розділ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ: УКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ У НАВЧАННІ МОВИ В ШКОЛІ

Тема 6.1. Методи формування лінгвокультурознавчої компетентності через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (магістратура)

Мета вивчення навчальної дисципліни – розкрити питання методики навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням компетентнісного підходу; ознайомити магістрантів з новітніми технологіями навчання української мови у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів; сприяти формуванню у магістрантів загальних та фахових компетентностей, у т.ч. медіаосвітньої компетентності, академічної культури.

Унікальність навчальної дисципліни «Методика навчання української мови в закладах загальної середньої освіти» полягає в поглибленні знань магістрантів у галузі української лінгводидактики, вивченні кращих здобутків українського та європейського досвіду, лінгводидактичної спадщини мовознавців, зокрема Сумщини з метою ефективної організації педагогічної діяльності, викладання української мови у старшій школі. Викладач дисципліни на виконання завдань навчальної дисципліни у рамках українсько-польського проекту «Інноваційний університет та лідерство. Фаза IV: комунікаційні стратегії і відносини: університет школа» (листопад 2018 р. Польща), вивчала досвід фахівців факультету Artes Liberales, Варшавського, Ягеллонського університетів, залучалась інтердисциплінарних тренінгів з актуальних питань якості польської реформи шкільної та вищої освіти, популяризації педагогічних спеціальностей серед абітурієнтів, активного партнерства вчителя й науковця. Результатом участі в українсько-польському проекті є ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури, що функціонує на кафедрі української мови і літератури. Автор курсу має рекомендовані МОН програми з української мови.

Завдання навчальної дисципліни:

- здійснити аналіз актуальних проблем українськомовної освіти; підготувати майбутніх учителів до педагогічної діяльності в умовах реформування сучасної школи;

- розширити, поглибити знання магістрантів у галузі української лінгводидактики на основі аналізу українського та європейського досвіду, тенденцій розвитку спеціальності, галузевого та регіонального контексту, з метою ефективної організації педагогічної діяльності, свідомого вибору шляхів вирішення проблем в освітньому процесі;

- формувати у магістрантів фахово-методичні уміння: проєктувати (відбирати, структурувати зміст навчального матеріалу, розробляти навчально-методичне забезпечення), проводити різні види занять, самостійну роботу за фахом у старшій школі з урахуванням педагогічних інновацій за кордоном, в Україні, на рівні регіону, знань про індивідуально-вікові особливості молоді; виконувати дослідницький/медіаосвітній проєкт з актуальних проблем української лінгвістики та методики на засадах академічної доброчесності; організовувати освітній процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на формування культуромовних особистостей учнів; здатність до ефективної та компетентної участі в різних формах наукової (конференції, вебконференції, круглі столи, дискусії) та навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів-філологів або класних керівників, батьківські збори); вести позакласну роботу з предмета.

- виховувати у магістрантів відповідальне ставлення до майбутньої професії, прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, уміння працювати з фаховими джерелами, медіаджерелами; втілювати нові методичні ідеї у практику навчання предмета, застосовувати педагогічні інновації.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування у магістрів передбачених освітньою програмою компетентностей:

<p>Загальні компетентності (ЗК)</p>	<p>ЗК 1. Здатність діяти відповідально і свідомо, на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку.</p> <p>ЗК 2. Здатність до ефективної комунікативної діяльності, міжособистісної взаємодії, мотивування до досягнення спільної мети, можливість працювати самостійно і автономно.</p> <p>ЗК 3. Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність та мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності; керуватися в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва.</p>
--	---

	<p>ЗК 4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, здатність діяти у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики.</p> <p>ЗК 5. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності, моделювання траєкторії особистісного та професійного самовдосконалення.</p> <p>ЗК 6. Здатність формувати соціальні навички (soft-skills), а саме працювати в команді, уміти обґрунтовувати власну думку, усвідомлювати актуальність та вчасність виконання задач різного типу (deadline) тощо;</p> <p>ЗК 7. Здатність до системного творчого мислення, активізувати критичне осмислення інформації, формування системного наукового світогляду; проводити наукові дослідження.</p> <p>ЗК 8. Здатність до письмової та усної професійно-педагогічної комунікації українською та англійською мовами, у тому числі з представниками інших професійних груп різного рівня.</p> <p>ЗК 9. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; готовність до виконання функцій сучасного вчителя-тьютора з урахуванням вимог суспільств, до професійного розвитку впродовж життя.</p> <p>ЗК 10. Здатність використовувати цифрові технології у науковій роботі та в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, у тому числі для статистичного опрацювання результатів досліджень.</p>
<p>Професійні (фахові) компетентності спеціальності (ПК)</p>	<p>ПК 1. Здатність вільно володіти науковим інструментарієм у галузі філологічної та методичної науки для використання у професійній діяльності.</p> <p>ПК 2. Здатність виявляти розуміння основних тенденцій розвитку української мови і мовознавства у формуванні сучасної наукової картини світу; застосовувати системний і антропоцентричний підходи в мовознавстві; уміння розвивати в учнів необхідні мовні та лінгвістичні компетенції.</p> <p>ПК 3. Здатність осмислювати мистецтво слова як систему, розуміти еволюційний шлях розвитку української літератури, використовувати профільні знання в галузі літературознавства для оцінки сучасного літературного процесу в Україні та світі, теоретико-літературних узагальнень; уміння розвивати в учнів необхідні літературні та естетичні компетенції.</p> <p>ПК 4. Здатність до спілкування англійською мовою у професійному колі.</p>

	<p>ПК 5. Здатність виконувати різні види лінгвістичного, літературознавчого аналізу, до опанування технології роботи з фаховим текстом, реферувати, анотувати, редагувати, перекладати, укладати, нормативно вживати засоби наукової мови; вести розгорнутий академічний монолог/діалог із фахової проблематики (лекція, доповідь, виступ, огляд, промова тощо), володіти полемічним мистецтвом.</p> <p>ПК 6. Здатність виконувати комплексний дослідницький проєкт з актуальних проблем філології, методики та інших, суміжних із філологією, галузей знань; брати участь у різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи, круглі столи, наукові публікації) з проблем наукового дослідження.</p> <p>ПК 7. Здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями в освітньому процесі; усвідомлення рівних можливостей і гендерних питань для забезпечення освітнього простору.</p> <p>ПК 8. Навички організовувати освітній процес з української мови і літератури та дослідницьку діяльність учнів у позакласній роботі у старшій (профільній) школі на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентісного підходів та партнерської взаємодії.</p> <p>ПК 9. Здатність організовувати навчальний процес з англійської мови у базовій школі з урахуванням особистих потреб і пізнавальних можливостей учнів та обґрунтованим вибором різних методик та технологій навчання; уміння розвивати в учнів необхідні мовні компетенції, орієнтуватись в основних тенденціях розвитку іншомовної освіти у навчальних закладах.</p> <p>ПК 10. Здатність до ефективної та компетентної участі в різних формах навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів або класних керівників, батьківські збори, громада) щодо освітніх і культурних проблем; критично осмислювати й упроваджувати у професійну діяльність передовий український та світовий освітній досвід, різноманітні технології навчання, методи, прийоми і форми роботи, оцінювання результатів навчання з метою формування мовнокомунікативної компетентності учнів.</p>
--	---

Методи навчання: елементи студентоцентрованого навчання, самонавчання, проблемно-орієнтоване навчання, індивідуально-творчий підхід, навчання через виробничу педагогічну практику в закладах загальної середньої освіти, дослідницький, частково-пошуковий, інтерактивно-комунікативний методи (вебінари, тренінги, презентації), навчально-ігрові технології.

Форми навчання: лекційні, у т.ч. мультимедійні, інтерактивні, практичні заняття, тренінги, індивідуальні консультації, диспути, дискусії, «круглі столи»,

ділові ігри, самостійна робота, індивідуальна робота; передбачено підготовку кваліфікаційної роботи з методики навчання української мови в закладах загальної середньої освіти або розділу у магістерському дослідженні.

Програмні результати навчання	
	<p>ПРЗ 1. Знання методів роботи з джерелами інформації з метою запобігання проблем та їх розв'язання; прав та свобод громадянина України, цінностей гуманізму та громадянського суспільства; основних принципів державної політики у сфері освіти, тенденцій інноваційного розвитку системи освіти України в умовах реформаційних перетворень.</p> <p>ПРЗ 2. Знання психолого-педагогічних засад та стратегій комунікації з учасниками освітнього процесу, підходів до організації освітнього процесу; різних форм навчання (традиційне, електронне, мобільне, змішане).</p> <p>ПРЗ 3. Знання змісту основних документів, що регулюють організацію освітнього процесу, вимог законодавства щодо академічної доброчесності під час навчання та оцінювання результатів навчання; щодо професійного та міжособистісного професійного спілкування; організації різних форм і видів професійного розвитку вчителя (тренінгів, вебінарів тощо).</p> <p>ПРЗ 4. Знання наукових методів пізнання; освітніх інновацій, їх характеристик; усвідомлення важливості упровадження наукових розробок в освітній процес закладів середньої освіти.</p> <p>ПРЗ 5. Базові уявлення про психологічні чинники, які впливають на процес навчання учнів, про структуру педагогічних здібностей та їх формування в учнів, _методи і прийоми здійснення аналізу та рефлексії навчальної діяльності учнів та її результативності; вплив професійної діяльності на здоров'я та прийоми збереження особистого здоров'я у професійній діяльності</p> <p>ПРЗ 6. Поглиблені знання стильових тенденцій в українській літературі ХХ-XXI століття і використання набутих знань в освітньому процесі.</p> <p>ПРЗ 7. Поглиблені знання актуальних тенденцій розвитку сучасної української мови, ролі українського мовознавства, академічної риторики, полемічного мистецтва у формуванні основ академічної культури учня.</p> <p>ПРЗ 8. Володіння англійською мовою на визначеному рівні (за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти).</p>

	<p>ПРЗ 9. Знання основних вимог до результатів навчання за державними стандартами освіти, типовими освітніми програмами, розуміння методів та прийомів навчання української мови та літератури у старшій (профільній) школі.</p> <p>ПРЗ 10. Знання сучасних методик і технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних для успішного, ефективного здійснення навчання англійської мови у базовій школі.</p>
<p>Уміння:</p>	<p>ПРУ 1. Уміє відстоювати власну громадянську позицію, застосовувати новітні освітні технології; враховує у професійній діяльності культурне розмаїття сучасного українського суспільства та суб'єктів освітнього процесу;</p> <p>ПРУ 2. Уміє працювати автономно та в команді, реалізовувати міжособистісну взаємодію, застосовувати набуті теоретичні знання у процесі взаємонавчання та практичній діяльності, оволодівати сучасними знаннями упродовж життя.</p> <p>ПРУ 3. У професійній діяльності керується принципами толерантності, ефективною комунікаційною взаємодією, здорового способу життя, застосовує м'які навички (soft skills) та формує їх у здобувачів освіти у складних і непередбачуваних умовах.</p> <p>ПРУ 4 . Здатний/здатна діяти на основі принципів професійної етики, дотримуватися правил академічної доброчесності, проектувати та реалізувати індивідуальні освітні траєкторії особистісного зростання.</p> <p>ПРУ 5 . Володіє науковим інструментарієм у галузі філології, проблемно-пошуковими методами для проведення досліджень у галузі філології та методики навчання української мови та літератури, англійської мови.</p> <p>ПРУ 6. Уміє застосовувати раціональні прийоми пошуку, відбору і використання фахової інформації з різних джерел, у т.ч. іноземною мовою для розв'язання проблем професійної (освітньої та наукової) діяльності.</p> <p>ПРУ 7. Бере участь у різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи); уміє аналізувати, порівнювати, критично осмислювати науково-методичну та загальнонаукову інформацію; складає анотації, реферати, наукові виступи іноземною мовою.</p> <p>ПРУ 8. Володіє сучасними методами та прийомами навчання української мови і літератури, англійської мови в закладах загальної середньої освіти.</p> <p>ПРУ 9. Проектує і проводить різні види занять з</p>

	<p>урахуванням інноваційних технологій, передового педагогічного досвіду та знань про індивідуально-вікові особливості молоді; уміє використовувати безпечне освітнє електронне (цифрове) середовище для організації та управління освітнім процесом (у тому числі під час дистанційного навчання).</p> <p>ПРУ 10. Бере участь у різних формах навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів-філологів або класних керівників, батьківські збори), уміє будувати і втілювати ефективну стратегію професійного саморозвитку і самовдосконалення.</p>
<p>Комунікація</p>	<p>ПРК 1. Вільне компетентне спілкування державною та англійською мовами з широким колом фахівців, із громадськістю у галузі професійної та/або наукової діяльності.</p> <p>ПРК 2. Ефективна взаємодія в команді, у професійному колективі та з представниками інших професійних груп, володіння основами професійної мовленнєвої культури.</p> <p>ПРК 3. Педагогічна комунікація у процесі навчання української мови і літератури, англійської мови, у т.ч. засобами сучасних цифрових технологій.</p>

Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ У СТАРШІЙ (ПРОФІЛЬНІЙ) ШКОЛІ

Тема 1. Актуальність філологічних знань для розвитку сучасної людини і суспільства. Інноваційні процеси у лінгвістиці та лінгводидактиці. Українська мовна освіта: законодавчий, лінгводидактичний аспекти. Учителю-словесник у вимірах компетентнісної парадигми освіти.

Тема 2. Предмет і завдання методики навчання української мови у старших класах (рівні стандарту, академічний і профільний). Проблематика курсу в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (2016), Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2018), Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

Якість надання освітніх послуг в умовах повномасштабної війни, розв'язаної росією. Академічна доброчесність учасників освітнього процесу в умовах воєнних реалій. Психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного/післявоєнного стану.

Тема 3. Зв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Методологічна основа курсу: компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, андрагогічний, контекстний підходи. Лінгвістичні, психологічні та дидактичні основи навчання української мови.

Тема 4. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (О.Біляєв, О.Горошкіна, Н.Голуб, С.Єрмоленко, Л.Мацько, М.Пентиліук, Т.Симоненко та ін.). Досвід мовознавців і лінгводидактів Сумщини О.Скорика, С. Дорошенка, учителів-методистів м.Суми і Сумщини (А.Баєва, Н.Шеденко та ін.).

Методична робота вчителя-словесника. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях. Академічна культура вчителя-словесника. Ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури в університеті: мета. завдання, основні підходи до навчання української мови у старших класах. Можливості формування ученицями/учнями формування предметних (компетентність з української мови і читацької), ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених Законом України «Про освіту». Виховання ціннісних орієнтирів відповідно до Концепції «Нова українська школа». Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти. Загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями. Структура та зміст базової середньої освіти.

Тема 5. Зміст мовної освіти у старших класах. Реалізація змістових ліній на уроках української мови у старших класах. Академічна добросовісність учасників освітнього процесу. Навчання української мови у вимірах медіаграмотності/ інфомедійної грамотності. Принципи естетичної вартісності медіатекстів.

Тема 6. Програми і підручники з української мови. Принципи побудови шкільного курсу української мови. Варіативність структури курсу «Українська мова» у 10-11 класах. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 10-11 класів з української мови (рівень стандарту, академічний рівень і профільний).

Тема 7. Зміст шкільного курсу української мови у старших класах (рівні стандарту, академічний і профільний). Навчання української мови крізь призму діалогу мовних особистостей. Текст – основна одиниця навчального заняття. Розвиток мовної особистості в текстовій діяльності. Комунікативна взаємодія учасників освітнього процесу.

Тема 8. Основні підходи до навчання української мови в старших класах: особистісний, комунікативно-діяльнісний, функціонально-стилістичний, соціокультурний; компетентнісний; соціокультурний; єдності навчання, виховання і розвитку; взаємозв'язаного опанування мови й мовлення, чотирьох видів мовленнєвої діяльності; диференціації; наступності й перспективності між основною і старшою ланками загальноосвітньої школи, між профільною і професійною освітою і т. ін.

Розділ 2. МЕТОДИКА МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ

Тема 9. Наукові основи мовленнєвої діяльності учнів. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку старшокласників на уроках української мови: комунікативно-діяльнісний, особистісно зорієнтований, соціокультурний і компетентнісний підходи. Виховання потреби самоосвіти, удосконалення навичок самоконтролю, особистісно-мовленнєвої діяльності.

Тема 10. Методи і прийоми поглиблення і систематизації знань, умінь і навичок з культури мовлення в 10-11 класах. Робота над удосконаленням мовленнєвої культури учнів при вивченні окремих розділів курсу. Навчання учнів мистецтву діалогу (засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування, культури слухання, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, дотримання правил проведення вебінарів, диспутів, розвиток культури медіагігієни).

Тема 11. Методика роботи щодо сприймання чужого мовлення (аудіювання, конспектування висловлювань, тематичні виписки, тези, конспект). Методика написання творів на літературно-критичні, літературно-публіцистичні, екологічні, морально-етичні, профорієнтаційні теми. Методика написання есе. Робота із медіатекстом: газетний текст, теле- і радіотекст, рекламний текст. Культура інформаційної взаємодії, медіабезпеки і медіагігієни.

Тема 12. Методика роботи щодо відтворення готового тексту (виразне читання, перекази із творчим завданням) в 10-11 класах. Формування умінь і навичок володіння різними видами читання (ознайомлювальним, вивчальним, переглядовим, аналітичним). Володіння прийомами роботи з навчальною книжкою, інформаційними джерелами, ресурсами Інтернету. Методика проведення уроків перекладу тексту. Культура роботи з текстом художнього твору, медіатекстом. Лінгвоекотологічний принцип (або принцип лінгвістичної (мовної) екології), принцип виховання мовного смаку, мовної толерантності.

Тема 13. Методика роботи щодо створення власних висловлювань у 10 класі. Методика роботи з діловими паперами. Вироблення мовного смаку шляхом розширення лінгвістичного (філологічного) світогляду.

Розділ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ

Тема 14. Особливості структури уроків української мови в 10-11 класах. Формування критичного мислення.

Тема 15. Методи і прийоми поглиблення і систематизації найважливіших відомостей з фонетики, лексикології, фразеології, словотвору, морфології, правопису в 10 класі. Види вправ.

Тема 16. Методи і прийоми поглиблення і систематизації найважливіших відомостей з пунктуації та синтаксису в 11 класі. Види вправ.

Тема 17. Особливості вивчення загальних відомостей про мову в 10- 11 класах, формування уявлень про лінгвістику як складову загальнолюдської культури. Мова міста і села. Потреби у знанні міської комунікації. Жаргон, арго, сленг сучасного школяра.

Тема 18. Методи та прийоми покращення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів старших класів. Методика проведення уроків орфографічно-пунктуаційного практикуму.

Тема 19. Формування стилістичних умінь та культури мовлення учнів у 10-11 класах. Види вправ зі стилістики в старших класах. Система вправ і завдань щодо розвитку комунікативних умінь і навичок старшокласників.

Тема 20. Методика вивчення риторики у старших класах. Форми і методи вироблення риторичної майстерності учнів 10-11 класів. Навчання старшокласників веденню ефективного діалогу. Обговорення етикету повідомлень засобами колективної комунікації в режимі конференції та в чатах (домовляння про зустріч, вибачення, привітання зі святом). Дотримання лінгвоекотологічної норми, толерантної комунікації у мережевому просторі, етикету.

Тема 21. Методика вивчення теми «Будова тексту» в 11 класі. Науково-популярні медіатексти, навчальні, ігрові (фільми, телепередачі, відеокліпи), анімаційні, їх роль, завдання, функції. Основні прийоми й технології створення медіатекстів. Сприймання, медіасприймання, творче медіасприймання. Формати візуальної медіатворчості.

Тема 22. Методи навчання: активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія; евристичне спостереження, порівняння, конструювання, моделювання, смислове бачення, символічне бачення, метод творчої реалізації, проблемного навчання.

Тема 23. Методи формування лінгвокультурознавчої компетентності через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен.

Розділ 4. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ

Тема 24. Сучасний урок: основні вимоги, типи, критерії ефективності. Конспект уроку як комунікативний феномен. Вправи і завдання – важливий компонент на уроках української мови. Академічна культура – основа дослідницького навчання української мови у старшій школі.

Тема 25. Форми проведення уроків української мови у старших класах. Уроки-лекції з української мови, вимоги до їх підготовки і проведення, принципи добору навчального матеріалу, основні складові лекції. Традиційні

та інноваційні форми лекцій. Медіаосвітній компонент на уроках. Культура слухання лекції. Конспектування лекції.

Тема 26. Уроки-семінари з української мови. Формування умінь сприймати, розуміти, систематизувати, перетворювати, використовувати медіаосвітню інформацію з різних джерел, у т.ч. довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо); електронних засобів масової інформації (електронної пошти, сервісних програм мережі).

Тема 27. Уроки-колоквиуми, уроки-заліки, уроки-дидактичні ігри з української мови в старших класах, вимоги до їх підготовки і проведення. Онлайн-ігри від АУП «Медіазнайко» та IREX «Медіаграмотна місія», віртуальна екскурсія «Автентична Україна». Робота з публіцистичним, науковим, художнім, офіційно-діловим текстом, медіатекстом. Створення тексту інформації для шкільного веб-сайту.

Тема 28. Методика проведення спецкурсів і спецсемінарів з української мови. Позакласна робота з української мови. Шкільний кабінет української мови. Лінгвістичні гуртки. Методика проведення шкільного факультативу з основ медіакультури. Організація науково-дослідницької діяльності учнів, зокрема в Малій академії наук.

РОЗДІЛ 5. МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ

Тема 29. Сучасні освітні технології у процесі навчання української мови: технологія формування творчої особистості; технологія навчання як дослідження; технологія особистісно зорієнтованого навчання; технології розвивального навчання, педагогічного проєктування. Урок із застосуванням інтерактивних технологій. Технології занять та гурткової роботи з регіональним компонентом.

Тема 30. Засоби навчання на уроках української мови в старших класах. Принципи побудови чинних підручників української мови для 10-11 класів.

Підручник української мови як засіб самовдосконалення, самоосвіти учнів. Контет-аналіз науково-навчальних текстів завдань за спрямованістю на розвиток мовнокомунікативних, медіасвітніх умінь.

Тема 31. Додаткові інформаційно-методичні матеріали: роздатковий матеріал до лекції, збірник завдань для самостійної роботи. Лінгвістичний проєкт. Застосування нових інформаційних технологій для пошуку інформації з актуальних питань мовознавства в мережі Інтернет (використання web-браузерів, робота з інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами). Ознайомлення з українським лінгвістичним інтернет-порталом «Словники України онлайн».

Тема 32-33. Електронні лінгвістичні ресурси: зміст, принципи організації та їх використання. Методичні особливості проведення занять на основі

використання цифрових технологій. Сервіси для створення «хмаринок слів» (Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art, AnswerGarden тощо), ментальних мап (XMind, FreeMind, iMindMap, MindJet Mindmanager, Edrow Mind Map, Visual Mind тощо), інтерактивних плакатів (Thinglink, Glogster EDU, H5P тощо), коміксів (Bitstrips, Canva, Write Comics, Pixton, StoryboardThat) тощо.

Створення чатів або постерів у додатках Canva PlayBuzz, Miro, Jamboard; здійснення віртуальних мандрівок у музеї; аналіз фото, документів, пізнавальних текстів, розміщених на віртуальних дошках Jamboard, Padlet; участь в онлайн-опитуваннях, тестуваннях, змодельованих за допомогою Google Forms, Online Test Pad, Poll everywhere тощо. Використання нових інформаційних технологій для організації лінгвістичного діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в інтернет-коференціях, інтернет-семінарах тощо). Використання нових інформаційних технологій для створення тематичних професійно орієнтованих блогів, web-сторінок і web-квестів.

Ключові компетентності вчителя української мови і літератури НУШ

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться (за Професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020):

Мовнокомунікативна компетентність

Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою

Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня, до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження

Міжкультурна компетентність

- здатність використовувати професійно-важливі знання, уміння і навички задля ефективного спілкуватися з представниками інших культур.

Предметно-методична компетентність

Здатність моделювати зміст навчання української мови і літератури відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів

Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів

Інфомедійна грамотність та її розвиток в учнів ЗЗСО

Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності

Здатність розвивати в учнів критичне мислення

Інтернет-ресурси для розвитку інфомедійної грамотності молоді: медіатексти (програми радіо, телебачення), креолізовані тексти (комікси, дудли), текстові (газети, журнали, книги), е-словники, онлайн-посібники,

аудіоматеріали (радіопрограми, подкасти) та відеоматеріали освітнього призначення; соціальні мережі й дискусійні Інтернет-майданчики; спеціалізовані науково-популярні сайти.

Цифрова компетентність

Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси:

Підприємницька компетентність

Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА-ДОСЛІДНИКА В УМОВАХ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ

Предметно-методична компетентність

Актуальні питання сучасної морфології української мови

Проблемні питання синтаксису

Урок української літератури в умовах педагогічних інновацій.

Здатність моделювати зміст навчання української мови і літератури відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів

Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УЧНІВ ЗЗСО

Інтернет-ресурси для розвитку інфомедійної грамотності молоді: медіатексти (програми радіо, телебачення), креолізовані тексти (комікси, дудли), текстові (газети, журнали, книги), е-словники, онлайн-посібники, аудіоматеріали (радіопрограми, подкасти) та відеоматеріали освітнього призначення; соціальні мережі й дискусійні Інтернет-майданчики; спеціалізовані науково-популярні сайти.

Цифрова компетентність

Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси:

Підприємницька компетентність

Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості

Рекомендовані джерела інформації

Основні:

PISA: читацька грамотність. уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В.М.Терещено.К. : УЦОЯО, 2017. 123 с.

Використання модельних навчальних програм в освітньому процесі гімназії : методичні рекомендації . Голуб Н. Б., Васильєва Д. В., Засєкіна Т. М., Науменко С. О., Туташинський В. І., Яценко Т. О. . Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 48 с.

Державний стандарт базової середньої освіти
http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/

Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови. методичний поради́ник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року : методичні рекомендації. за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засєкіної : Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. 296 с.

Закон України «Про освіту», 2018.:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n186>.

Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020.:
<https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/463-20/>

Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році
<https://www.schoolife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-ukrayinskoyi-movy-ukrayinskoyi-literatury-zarubizhnoyi-literatury-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

Модельні навчальні програми. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»: веб-сайт. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ninavchal-ni-prohramy/>.

Професійний стандарт учителя:
<https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osvit>

Рекомендації щодо проведення оцінювання сформованих характеристик навчальної діяльності та результатів навчання учнів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, та заповнення Свідоцтва досягнень (2022).
URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodychnih-rekomendacij-shhodoocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-5-6-klasiv-yaki-zdobuvayut-osvitu-vidpovidno-donovogo-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>

Біляєв О. М. Лінгводидактика: становлення і розвиток. Роз виток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 : збірник наукових

праць до 10-річчя АПН України. Ч. 1 [голов. ред. В. Г. Кремень]. Харків : ОВС, 2002. С. 310–322.

Видатні особистості з українського мовознавства. Хрестоматія / за заг. ред. Марини Навальної ; укл. : Тетяна Левченко, Тетяна Чубань. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2016. 172 с.

Голуб Н. Б. Термінологічна система української лінгводидактики: особливості становлення і проблеми функціонування. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 104–108. (Серія «Філологічна»).

Горошкіна О. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.

Горошкіна О.М., Попова Л.О., Нікітіна А.В. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х.: Основа, 2012. 171 с.

Груба Т. Теорія і практика формування мовної особистості учнів старшої школи на уроках української мови (профільний рівень): монографія. Київ. 2018.

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. наук. ред. укр. видання д-ра пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273с.

Копусь О.А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів філологів у вищому навчальному закладі. 2012. 429 с.

Кульбабська О. В., Шатілова Н. О. Крок у професію. Методика навчання української мови у вищій школі : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 384с

Мацько Л.І., Семенов О. М. та ін. Українська мова: 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. К., 2017. 82 с.

Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / колектив авторів ; за ред. М.І. Пентиліук. К. : Ленвіт, 2005. 400 с.

Модельна навчальна програма – навчальна програма – календарно-тематичне планування: алгоритми роботи // або ми створюємо себе, працюючи (Я.Коменський) відеозапис
https://www.youtube.com/watch?v=QYdpCRp_INk

Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів: монографія/ Ред Л. А. Найдьонової, Н.І.Череповської. Київ: Міленіум. 2014.

Найдьонова Л.А. Кібер-булінг підлітків (віртуальний терор) як новітній феномен інформаційної доби: теоретико-методичні засади подолання і профілактики. Практична психологія та соціальна робота, 2010. №8. С. 10–18.

Найдьонова Л.А. Оновлення Концепції медіаосвіти: навіщо було потрібне і які зміни внесені. Відновлено з: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/onovlennya_kontseptsii_mediaosviti_navischo_bulo_potribne_i_yaki_zmini_vneseni/

Найдьонова Л. А. Психологічні механізми медіаосвіти дітей різного віку. Особистість у єдиному освітньому просторі: збірник наукових тез, 1. Запоріжжя, 2012. С. 135–139.

Найдьонова Л. А. Психологічні мішені інформаційної війни у XXI столітті. Відновлено з: <https://www.psyh.kiev.ua>.

Омельчук С. А. Сучасна українська лінгводидактика : норми в термінології і мовна практика фахівців : монографія. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с

Остапенко Н., Симоненко Т., Руденко В. Технологія сучасного уроку рідної мови: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2016. 248 с.

Пентиліук М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. К.: Ленвіт, 2011. 256 с.

Попович А. С. Методика навчання української мови в старших класах : навчально-методичний посібник для студентів галузі знань 0203 Гуманітарні науки спеціальності 7.02030301 Українська мова і література*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 95 с

Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К.: Міленіум, 2005. 402 с.

Практикум з методики навчання української мови. колектив авторів ; за ред. М.І. Пентиліук. К. : Ленвіт, 2003.

Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова.10–11 класи. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень. Л.І. Мацько, О.М. Семенов та ін. К.: Грамота, (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407).

Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. Кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2015. 320 с.

Семенов О. Українська лінгводидактика: навч. посіб. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2018. 224 с.

Семенов О. М., Дятленко Т. І., Білясник М. Д., Волницька В. В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2022. 336 с.

Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.

Семенов О., Ячменик М.М. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти: монографія. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 211 с.

Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики : монографія. за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль : Підручники і посібники, 2021. 352 с.

Українська мова. 10 клас. Профільний рівень, українська філологія: навчально-методичний посібник. Л.І. Мацько, О.М. Семенов, Н.Б. Голуб, Ю.О. Романенко, О.М. Мацько, О.М. Сидоренко; за ред. Л.І. Мацько. К.: Дивослово, 2020. 520 с.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАНЯТЬ

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА – ОСНОВА ДОСЛІДНИЦЬКОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Завдання уроків української мови – допомогти учнями досягнути цінності, норми і традиції дослідницького навчання, формувати вміння здійснювати інформаційний пошук, аналізувати, виділяти суттєве, систематизувати, класифікувати наукову інформацію; генерувати нові ідеї. Отже, невід’ємною складовою дослідницького навчання є формування основ академічної культури.

Поняття «академічний» визначають у словниках, зокрема, як такий, що стосується освіти, навчання, викладання, досліджень, дотримується традицій, канонів; високохудожній; почесний. Поняття академічної культури багатогранне. О. Семенов, М. Вовк характеризують академічну культуру як особливий різновид людської діяльності, що пов’язана зі знанням, комплекс умінь, важливих для проведення дослідницької діяльності, як систему цінностей, традицій, норм, правил, культуру поведінки і спілкування. На визначальній ролі науково-дослідницької діяльності учнів наголошують дослідники, які опікуються методикою підготовки наукової роботи з проблем українського мовознавства, формування мовнокомунікативної компетентності юних лінгвістів (П. Білоус, О. Глазова, О. Горошкіна, Г. Денискіна, Л. Мацько, М. Пентиліук, С. Омельчук та ін.).

Для формування академічної культури учнів, що формується в культурно-освітньому просторі школи, важливі загалом культура навчання,

цінності, традиції, правила проведення, мовна культура дослідження, культура спілкування наставників та учнів на суб'єкт-суб'єктній, гуманістичній основі, культура відповідальності за результати дослідження.

У результаті дослідницького навчання української мови учні оволодівають знаннями про природу й функції мови, форми існування української національної мови та її норми (фонетичні, лексичні, морфологічні, синтаксичні); про системну будову мови, основні аспекти культури мовлення; вимоги до усних і писемних текстів різних жанрів у навчально-науковій сфері спілкування. У школярів формуються уміння використовувати здобуті знання у практичній діяльності: виробляти науковий погляд на мовні явища, пояснювати взаємозв'язок фактів мови й історії, мови й культури українського народу; виконувати порівняння та зіставлення, аналіз і синтез, абстрагування, класифікацію лінгвістичних одиниць і мовних фактів; писати текстів різних стилів і жанрів; формується готовність до мовленнєвої взаємодії, міжособистісного й міжкультурного спілкування та співпраці. Значною мірою формуванням таких вмінь сприяє культура роботи школярів зі словником.

Теоретичний аналіз та узагальнення наявних у наукових джерелах поглядів на сутність дослідницької діяльності учнів дозволяє визначити її як багатоаспектний і складноструктурований процес науково-творчої діяльності. На дослідницьку діяльність учнів значною мірою впливають тенденції гуманізації та інтеграції в розвитку філології, педагогіки, психології. Динамічно розвиваються комунікативна, когнітивна, прагматична лінгвістика, неориторика, запроваджуються інтегровані курси словесності, філологічного аналізу художнього тексту, психології особистості, з-поміж завдань яких – сформувані дослідницькі якості. Дослідницька діяльність учнів передбачає створення духовних цінностей у вигляді спільного освітнього результату, оригінальних творчих зразків навчальної діяльності учнів, зокрема написання творчих робіт (творів-роздумів, переказів, есе, етюдів, нарисів, новел, проектів, рефератів, доповідей, науково-дослідних, пошукових робіт тощо).

Важливу роль у формуванні основ академічної культури учня-дослідника відіграє культура наукової праці. Наукова мовна культура – це нормативне користування науковою мовою в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах, формування високого рівня мовнокомунікативної культури.

Аналіз наукових джерел (В. Герман, Л. Мацько, О. Семенов, Л. Струганець та ін.) переконливо доводить, що мовна культура особистості формуються поступово внаслідок тривалого процесу мовної освіти. У своєму розвитку мовна особистість проходить етапи оволодіння нормами літературної мови, різними формами усного і писемного спілкування, мовними стилями і жанрами. На уроках української мови учні засвоюють

орфоепічні, орфографічні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні норми, розглядаючи особливості утворення нових слів та їх граматичних форм, вивчаючи правила вимови, наголошування та правопису слів. На основі набутих знань поступово виробляються навички їх застосування.

Культура укладання і створення якісного наукового тексту передбачає оволодіння *текстовою* культурою. Ідеться про готовність моделювати зв'язний текст з урахуванням структурно-сміслових композиційних, категоріальних особливостей та дотримання принципів текстової організації. Рівнями розуміння наукового тексту мовознавець М. Котюрова вважає *інтралінгвістичний* (фіксує увагу читача на одиницях мовної системи – лексичних, морфологічних, синтаксичних); *перехідний* від інтралінгвістичного до екстралінгвістичного (здійснюється сприйняття хоча б основних властивостей тексту, що співвідноситься з предметом думки); *екстралінгвістичний* (враховує специфіку типового змісту як наукове знання).

Сьогодні зростає вага *жанрової* культури (детальніше описують М. Котюрова, О. Семенов, Т. Яхонтова). Досліднику необхідно вміти обирати й аналізувати жанр доцільно до комунікативної ситуації. Для дослідника важлива і *стилістична культура*, готовність будувати стилістично коректні наукові тексти різних жанрів. Ідеться, зокрема про інформативну, логічну, оцінну насиченість наукового тексту, тобто ступінь смислової і змістової новизни, що виявляється в авторській концепції, системі авторських оцінок, які допомагають читачеві зрозуміти смисл тексту. Важлива риторична культура як основа формування риторичної особистості.

Актуалізується і потреба в *термінологічній* культурі. Варто уважно поставитися до фахових термінів: уникати полісемічності, перенасиченості, термінологічних запозичень, використовувати тільки зрозумілі й недвозначні терміни.

Лексикографічна компетентність є важливим компонентом академічної культури старшокласника. Рівень загальної і мовленнєвої культури мовця багато в чому визначається тим, „які загальні і спеціальні лексикографічні знання має особистість, як володіє вміннями користуватися лексикографічними виданнями різних типів і вилучати з них необхідну інформацію, якою мірою набуті навички самостійної науково-дослідницької роботи в галузі лексикографії, чи усвідомлює потребу звернення до словника з метою вирішення пізнавальних і комунікативних завдань.

Джерелом надійної інформації є академічні словники і довідники, створені в НАН України з метою забезпечити культурно-освітні потреби та вимоги особистості.

Залежно від призначення, лексичного матеріалу і способів опрацювання мовознавці розрізняють енциклопедичні (Енциклопедія українознавства; Українська загальна енциклопедія), спеціальні наукові енциклопедії (мовознавства, історії, літературознавства), лінгвістичні / філологічні словники. Уживаний термін і навчальні словники. Це, за В.Перебийніс, – словники вузького призначення, добре структуровані з метою використання учнями чи студентами і виконують навчальну, освітню, розвивальну функції.

Мета словників залежно від призначення і функцій (загальномовний чи спеціальний, одномовний чи перекладний та ін.) сприяти у виконанні дослідницької роботи на уроках української мови. Зокрема, семантичні, граматичні, акцентуаційні, правописні, стилістичні характеристики слів подаються в академічних *тлумачних* словниках. Розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, критичного мислення, пам'яті і уваги, мовного чуття і мовного смаку, мовної поведінки сприяє академічний «Словник української мови» (2012). Книга обсягом понад 165 тисяч слів і 1320 сторінок пропонує лексику, вживану до початку 1930-х років; мову реклами та Інтернету, враховує здобутки, новітні досягнення мовної науки та практики.

Підвищенню грамотності, мовної культури, розвитку філологічного кругозору сприяють *орфографічні та орфоепічні словники* академічного та шкільного типів (серед авторів – вчені-лексикографи А. Бурячок, С. Головащук, М. Пещак, О. Тараненко), видання Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо», «Словник іншомовних слів» за ред. Л. Пустовіт, Л. Скрипник «Власні імена людей», О. Потапенко «Словник символів культури України». З метою формування умінь визначати поняття, узагальнювати, встановлювати аналогії, класифікувати, досягати смислової точності та однозначності висловлювань важливо звертатися до *термінологічних* словників («Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» за ред. С.Єрмоленко.

Робота з *етимологічним словником* (Етимологічний словник української мови у семи томах (1982 -2012) дає змогу з'ясувати походження лексем, розширити уявлення про духовно-матеріальну культуру різних регіонів України, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, будувати логічне міркування. Для вироблення потреби більш точно розуміти значення вжитих у тексті слів і виразів, формування умінь усвідомлено використовувати мовні засоби відповідно до завдань комунікації, для вираження своїх почуттів пропонуються словники *омонімів, синонімів, антонімів, паронімів, фразеологізмів*. Корисний матеріал для дослідницької роботи учнів містять *авторські* словники («Словарь української мови», 1907–1909 рр. Б. Грінченка, П. В. Беринди, Л. Зизанія та ін.)

У старшій школі учні можуть використовувати *історичний словник* – один з різновидів тлумачного словника, у якому пояснюються слова певної

історичної доби за даними писемних пам'яток, наводяться ілюстрації. Напр.: Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: У 2 т. (К., 1977 – 1978); Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / За ред. Д. Гринчишина (Львів, 1994). Окремим різновидом історичного може бути словник, у якому відбито історію лексики певного періоду, розвиток значень і особливості функціонування слів.

При вивченні словотвору й фонетики кінця слова корисно звернутися до *зворотнього словника*, у якому слова розташовані за алфавітом не початкових, а кінцевих літер слова, тобто в зворотному порядку. Напр.: Інверсійний словник української мови / За ред. С.Бевзенка (К., 1971 – 1976).

Власні назви (антропоніми, топоніми, гідроніми тощо) зібрані в *ономастичному словнику*. Його доцільно використовувати, опрацьовуючи розділи «Лексикологія», «Орфографія». Напр.: Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ (К. 1969); Словник гідронімів України (К., 1979); Янко М.Т. Топонімічний словник України (К., 1998); Горпинич В.О. Словник відтопонімних прикметників і назв жителів України: У 2 т. (Кіровоград, 1994); Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI – XX ст.) (К., 1969); Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей (К., 1996).

Старшокласників доцільно ознайомити з особливостями *словника мови письменника*, наголосити, що це словник тлумачного типу, в якому подається все багатство лексики, наявної у творах письменника, відзначити, що в ньому наводиться частота вживання слів і типові ілюстрації з творів. Напр.: Словник мови Т.Г.Шевченка: У 2 т. (К., 1964); Гурин І.І. Словник рим Євгена Гребінки (Миргород, 1982); Словник мови творів Г.Квітки-Основ'яненка: У 3 т. (Харків, 1978 – 1979); Меншиков І.І., Підмогильна Н.В. Поетично слово Кобзаря: Словник лексичних компонентів атрибутивних конструкцій (Дніпропетровськ, 1991); Пашенко В.С., Медвідь С.П., Петрова П.О. Лексика в «Енеїді» Котляревського (Харків, 1985).

Словотвірний словник – словник, що подає слова в їх морфемному поділі й фіксує словотвірну будову слова. У різних словотвірних словниках а) відтворюється зв'язок слова з певним коренем; показується шлях утворення слова від твірної основи; тлумачаться афіксальні морфеми. Їх доречно використовувати у процесі опрацювання розділу «Морфеміка і словотвір української мови як учення про будову і творення слів» (10 клас). Напр.: Яценко І.П. Морфемний аналіз. Словник-довідник: У 2 т. (К., 1980 – 1981); Морфемний словник / Укл. Л.Полюга (К., 1983); Сікорська З.І. Українсько-російський словотворчий словник (К., 1985); Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський В.С., Недозим Т.І. Словник афіксальних морфем української мови (К., 1998).

Словник, що містить терміни певної галузі науки, мистецтва, виробництва тощо, називається *термінологічним*. Ці словники можуть бути

одномовними тлумачними, двомовними (багатомовними) перекладними або комбінованими – перекладними й тлумачними. Напр.: Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів (К., 1985); Лісова І.А. Античний світ у термінах, іменах і назвах. Довідник з історії та культури Стародавньої Греції та Риму (Львів, 1988); Климишин І.А., Тельнюк-Адамчук В.В. Шкільний астрономічний довідник (К., 1990); Біологічний словник (К., 1986); Російсько-український словник наукової термінології: У 3-х томах. Т. 1. Біологія. Хімія. Медицина / За ред. Л.О.Симоненко (К., 1996); Т. 2. Суспільні науки. / За ред. Т.К.Черторизької (К., 1994); Т. 3. Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та космос / За ред. М.М.Пещак, В.Б.Фридрак (К., 1998).

Створення лексикографічного портрета слова чи групи слів потребує одночасного звернення до словників різних типів, тому прикметною рисою ХХІ століття є інтенсивний розвиток комп'ютерної лексикографії. Сучасний світовий освітній простір насичений новими видами лексикографічних праць, поступово з'являються нові напрямки лексикографії: комп'ютерна, прикладна, когнітивна, металексикографія і под. Інформаційні технології торкнулися всіх сфер життя людини, у тому числі й сфери освіти. Так, зокрема, Міністерство освіти і науки України робить спроби ввести електронні навчальні книги, що вимагає від учнів розвиненої інформаційної, дослідницької та лексикографічної компетентностей.

Термін «*електронний словник*» дослідники характеризують як «електронне довідникове видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнене відповідними довідниковими даними». *Корпусна лексикографія* опікується вивченням фактів, текстів мови на основі використання комп'ютера для аналізу, збереження й опрацювання лексикографічної інформації. Корпусна лексикографія дає змогу постійно збільшувати кількість лексичних одиниць, не очікуючи чергового перевидання словника, значно економлячи час і матеріальні ресурси.

Одним із перших електронних корпусів вважають Брауновський корпус (Brown Corpus) Нельсона Френсіса та Хенрі Кучера (1962), що містить корпус друкованих текстів американського варіанта англійської мови й охоплює близько 1 мільйона слів. Функціонують такі електронні корпуси в Чехії, Польщі, Британії. Зразком корпусної лексикографії в Україні є електронна енциклопедія «Українська мова» як додатковий засіб до друкованого варіанта (К., 2000) [114], розроблена в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні та в Інституті української мови НАН України. З 2001 р. В онлайн-овому варіанті Українським мовно-інформаційним фондом розроблена інтегрована лексикографічна система «Словники України», до складу якої включені п'ять академічних словників нового покоління – орфографічний, транскрипції, фразеологічний, синонімів та антонімів (252 тис. слів) [118].

Кілька українсько-іншомовних словників розміщено на сайтах *Novatova*, «Лінгвістичний портал», на мовному порталі *tova.info*, де до послуг користувачів пропонують «Відкритий словник (новітніх термінів)», «Відкритий словник виправлень суржику». Уточнити правопис слова, з'ясувати приклади його вживання, парадигму змістового наповнення допомагають Український лінгвістичний портал (www.ulif.org.ua), лексикографічний сайт *Slovnyk_net*. У відкритому доступі для користувачів подано словники з культури мови (<http://chak-chy-pravylnomy-hovorymo.wikidot.com/>; <http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/>; <http://kultura-movy.wikidot.com/>). Для формування мовного смаку, мовної досконалості старшокласників, розуміння як розвивалася «українська мова у просторі й часі» (С. Ярмоленко) важливий медіа-проект «Говоримо і пишемо зразковою українською мовою» фахівців Інституту української мови. На диску подано сімдесят випусків видання «Культура слова»: вміщено аналіз зразків української мови різних стилів, особливо високого художнього слова, пояснено численні випадки слововживання, поінформовано про походження письма, різноманіття діалектів.

Кожний словник залежно від призначення і функцій допомагає вибудувати текст й адекватно сприймати відповідні елементи в ньому. Коли виникають проблеми щодо розуміння значення слова в тексті, вагання у правильності його використання у мовленні, перш за все корисно звертатися до тлумачного словника. Їх ще називають комплексними, бо, на думку О. Семенов, «слово тут постає в нерозривній єдності парадигматичного, синтагматичного і дериваційного аспектів. Робота з тлумачним словником загострює сприйняття і розуміння глибинного смислу рідного слова. Сьогодні у тлумачних словниках, укладених на основі одинадцятитомного радянського видання, усунуто ідеологічно маркований ілюстративний матеріал, зафіксовано нові слова, які з'явилися в останні десятиліття, розширено основні функції (наукову, систематизаційну, нормативну, тлумачну), створюється єдина система засобів стилістичної характеристики».

Кваліфіковане користування словником передбачає високий і достатній рівень лексикографічної компетентності.

Фахівці акцентують увагу на використанні словників при вивченні фонетики, орфографії, лексикології, фразеології та словотвору. Адже використання словників – основа формування академічної культури.

Наприклад, мета теми «Українська лексикографія як розділ мовознавства» у 10 класі – сприяти оволодінню школярами знаннями про основні типи словників, особливості побудови, відмінності словникових статей у різних словниках; з історії лексикографії (словник Лаврентія Зизанія (1596 р.), «Лексикон» Памви Беринди (1627 р.)). Учнів ознайомлюють зі словником-довідником з культури української мови, пропонують укласти

власні словнички діалектизмів, етнографізмів, лінгвістичних, літературознавчих термінів на основі словника діалектизмів, іншомовних слів, етимологічного словників.

У підручниках «Рідна мова» для 5-го класу подано 63 вправи на характеристику синонімів, фразеологізмів, іншомовних слів. У 6-му класі запропоновано проблемно-пошукові завдання (*укласти діалектних слів, які вживаються у вашій місцевості*). У 7-му класі цікавим є завдання скласти для молодших школярів словничок комп'ютерних команд. Восьмикласників спонукають звертатися до мистецтвознавчого словника.

Привертає увагу завдання проблемного характеру на розвиток мислення учнів: *Нещодавно відоме у світі видавництво навчальної літератури випустило словник словосполучень англійської мови. Навіщо, на вашу думку, укласти такі словники? Як такий словник може допомогти тим, хто нещодавно почав вивчати мову? Чи корисним був би для вас словник словосполучень рідної мови? Поясніть (с. 67).*

У підручнику О. Глазової «Рідна мова» для 10-го класу:

Пізнавальний характер носять завдання такі завдання: *Із фразеологічного словника виберіть 3-4 фразеологізми давньогрецького або давньоримського походження. Уведіть їх до самостійно складених речень. Поясніть, коли крилаті вислови доречно вживати мовою оригіналу; Складіть словничок класичних українських звертань до рідних і близьких людей.*

У підручнику знаходимо вправи на опрацювання термінології, що змушує десятикласників розібратися з відмінність понять: *Розкрийте значення терміна комунікативна діяльність. Чи синонімічні терміни комунікативна діяльність та спілкування? Поясніть (с. 8). Розкрийте значення термінів мовна особистість та мовна свідомість. Поясніть, чи вважаєте ви себе сформованою мовною особистістю. Свою думку підтвердіть прикладами (с. 21).*

Автори підручника пропонують учням 10 класу запитання, які допоможуть ознайомитися з основами наукових досліджень: *Чи випадало вам складати списки використаної у процесі роботи над твором або рефератом літератури? Використовувати такі списки? Що зазначено в них про кожну з книжок? (с. 71) Наскільки логічним є поєднання анотації та бібліографії видання? Чому? (с. 74).*

Знаходимо у підручнику вправи, де десятикласникам пропонують вправи на написання анотацій, рецензій, конспекти, відгуки на літературно-критичні статті: *Складіть рейтинг книжок, які впродовж вашого життя здійснили на вас найбільший вплив. Укладіть анотації із них (с. 68). Складіть конспект літературно-критичної статті, яка вам особливо подобається (с.74). Напишіть лист уявному адресатові – вашому*

одноліткові з далекої планети. У листі викладіть ваше ставлення до читання художньої та науково-популярної літератури. Введіть анотації на найцікавіші, на ваш погляд, книжки (с. 75).

Десятикласники зможуть попрацювати творчо: Уявіть, що вам запропонували підготувати рекламний буклет для проведення літньої українознавчої школи для дітей української діаспори. На що ви звернули б увагу ваших однолітків насамперед? Чим би прагнули їх зацікавити? Створіть такий буклет. Поясніть правопис ужитих у ньому слів іншомовного походження (с. 82).

У посібнику «Мова наша – українська» для десятого класу автори пропонують завдання проблемно-пошукового характеру на роботу зі словниковими статтями про видатних українських мовознавців, з передмовами, анотаціями на словники; завдання про словникову справу: «Прочитайте текст. Відомий мовознавець В. Німчук розповідає про одного з українських культурних і наукових діячів XVI-XVII ст. Лаврентія Зизанія. Які історичні події цього періоду вам відомі? Яким ви уявляєте давнього словникаря» (с. 243) [58].

Автори підручника для 10-класу за ред. М. Плющ спонукають старшокласників звертатися до словників при виконанні вправ: розгляньте будову «Короткого тлумачного словника української мови» (за ред. Д. Гричишина), підготуйте лінгвістичну довідку і особливості його будови, призначення та сфери використання. Є завдання для роботи з електронними словниками: На сайті www.mova.info ознайомтеся зі структурою електронних словників. Чи легко ними користуватися? Які труднощі у вас виникали? (с. 245).

Знаходимо у підручнику вправи на групову роботу: об'єднайтесь у пари. Ознайомтеся зі словниками, вміщеними наприкінці підручника; з'ясуйте, до якого типу належить кожен із них та як ними користуватися (с. 246). Привертають увагу проблемно-пошукові завдання: Укладіть словничок власного мовлення. Як ви працюєте над його збагаченням? Які словники маєте вдома? Чи користуєтесь електронними словниками? (с. 252); підготуйте реферати на тему «Автори словників подвижники, титани праці», «Побудова словника і словникової статті (на матеріалі конкретного словника), «Як користуватися словниками у науковій роботі»; «Українські письменники про користь словників» (с. 267).

Автори підручника пропонують учням науково-дослідну роботу: Об'єднайтесь в групи. Використовуючи додаткову літературу, підготуйте лінгвістичне повідомлення (реферат) на тему «Українська мова в колі слов'янських мов». Звертайтеся до рубрики «До джерел знань» наприкінці розділу (с. 24). Підготуйте лінгвістичне повідомлення на тему «правопис прийменників» (с. 393). Сформулюйте і запишіть теми

можливих доповідей на учнівській науково-практичній конференції з українознавства. Продумайте і окресліть зміст і структуру однієї з доповідей. Складіть її план (с. 208). З якою метою використовують тематичні випуски, тези й конспект під час підготовки публічного виступу? (с. 227).

Прочитайте висловлювання видатних українців про культуру мовлення. Сформулюйте основну думку всіх висловлювань. 1. Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної вихованості, ні духовної культури... Мовна культура – це живодайний корінь культури... (В. Сухомлинський). 2. Боротьба за чистоту мови й високу мовну культуру – це боротьба за культуру взагалі. Дбати про очищення мови від усякого засмічення й про дальше піднесення її культурного рівня – це обов'язок усього суспільства (За Б. Антоненком-Давидовичем). 3. Як парость виноградної лози, плекайте мову. Пильно й ненастанно політь бур'ян. Чистіша від сльози вона хай буде... (М. Рильський) (с. 28).

Автори підручника для 10 класу О. Заболотний, В. Заболотний [32] залучають учнів до завдань інтерактивного характеру: *Мозковий штурм. Коли почала формуватися власне українська лексика Чи поповнюється вона новими словами в наш час? Як відрізнити слова цієї групи від інших?* (с.91); завдань творчого характеру: *на основі тлумачного та галузевого словників укладіть невеликий термінологічний словничок (8-15 статей), що характеризує одну з галузей знань: літературознавство, українознавство, фольклористику, етнографію* (с. 100).

Для узагальнення і систематизації знань з лексики, фразеології, стилістики корисною є проектна діяльність: *Об'єднайтеся в групи. Підготуйте стінну газету, розподіливши обов'язки в групі, на тему «У світі лексикології та фразеології»;* *поміркуйте, про що ви хотіли б розповісти, придумайте назву, доберіть епіграф, рубрики* (с. 112).

Автори підручника для 10 класу О. Заболотний, В. Заболотний [31] пропонують учням завдання на формування комунікативних умінь: *Мікрофон. Чи актуальним є питання культури мовлення в Україні? Що, на вашу думку, треба робити, щоб піднести мовну культуру громадян?* (с. 16). *Ви хочете вдосконалити своє мовлення, щоб успішно спілкуватися? Чи, може, ви й досі вживаєте «на протязі» замість «протягом» або «дав маху» замість «схибив»?* (с. 16).

Автори надають десятикласникам матеріали для навчання, наукової діяльності: *Зверніться до таких посібників: «Культура слова: мовностилістичні поради» О. Пономарева, «Культура мови на щодень» за ред. С. Єрмоленко, «Як ми говоримо» Б. Антоненка-Давидовича, «Чи правильно ми говоримо?» Є. Чак, «Словник-довідник з українського слововживання» С. Головащука. Якщо ви маєте доступ до мережі*

Інтернет, вказані посібники можна знайти за адресами: <http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com>; <http://kultura-movy.wikidot.com>; <http://yak-my-hovorymo.wiki dot. com>; <http://chak-chy-pravylnomy-hovorymo.wikidot.com> (с.17).

Дослідники заохочують десятикласників до проектної діяльності: Підготуйте проект. Оберіть тему передачі шляхом опитування (анкетування, голосування). Об'єднайтеся в групи: авторська (режисерська) група, ведучі, кілька груп учасників або група учасників і група глядачів. Розподіліть обов'язки між групами. Наприклад, авторська група має продумати формат передачі, оформлення студії, скласти сценарій та тісно співпрацювати з ведучими. Група глядачів має продумати запитання до учасників та підготуватися до обговорення проблемних питань. Учасники повинні підготувати невеликі виступи тощо. Розподіліть обов'язки в групі, підготуйтеся до участі в проекті. Для участі в проекті можна запросити представників різних професій.

У підручнику є також різноманітні вправи зі стилістики: Складіть і запишіть невеликий текст у науковому чи публіцистичному стилі, використавши складнопідрядні речення для вираження складних причинових, часових, умовних чи наслідкових зв'язків (с. 59). Чим текст офіційно-ділового стилю мовлення відрізняється від текстів розмовного й наукового стилів? (с. 99).

УКРАЇНЬСЬКА ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Семенов О. М. Термінологічна культура фахівця в об'єктиві українського лінгводидактичного дискурсу [Електронний ресурс] / О. М. Семенов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. А. Бойченко, О. Є. Антонова та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. – № 6 (90). – С. 139–150.

Додатково: виступ доктора педагогічних наук, професора Сергія ОМЕЛЬЧУКА <https://www.youtube.com/watch?v=VqFs1uzOvPo&t=84s>

Термінологічна система української лінгводидактики перебуває в постійній динаміці, оновлюється, збагачується.

З огляду на зазначене вище майбутнім учителям-словесникам і вчителям, які працюють, фахівці радять вивчати лінгводидактичну термінологію системно, під кутом лексико-семантичного, граматичного, стилістичного зрізів.

Питання термінології, систематизування і розвитку терміносистеми, у т.ч. української лінгводидактики, термінологічної культури фахівця представлено у наукових працях К. Городенської, О.Гриджук, А.Загнітка, Є. Карпіловської, Н.Клименко, Л. Мацько, С.Омельчука, М.Пентилюк, О.Пономарева, П. Селігея, М. Степаненка та ін.

«Українська лінгводидактика має своє національне обличчя», - доводить М.Пентилюк. Для практичного розвитку і теоретичного обґрунтування методики як науки для вчителя і про вчителя чільне місце посідає система понять і термінів, - переконує дослідниця [там само]. В останні роки український лінгводидактичний дискурс поповнився ґрунтовними статтями Н.Голуб, Е.Огар, М.Пентилюк, монографіями (С.Омельчук), в яких запропоновано фахові поради щодо унормування української методичної термінології в лінгводидактичній літературі та уникнення порушень основних літературних норм.

Зокрема, Н.Голуб пропонує рекомендації щодо розв'язання проблеми невправного використання термінів на різних етапах наукових досліджень і в освітніх документах, уникнення різнотлумачень термінів («компетенція» і «компетентність» та ін.), неправильного перекладу слів (наприклад, «цілепокладання» (замість «цілевизначення»), «рефлексивний» (у значенні «рефлексійний»)) [2].

До проблеми термінологічного наповнення поняттєвого апарату академічної лінгводидактики, що відіграє важливу роль у якісній підготовці майбутнього фахівця як компетентного мовця, привертає увагу С.Омельчук

[8 - 9], пропонуючи рекомендації з культури фахового мовлення, які охоплюють широкий спектр найскладніших питань українського слововживання, написання і граматичної кваліфікації загальнонаукової та вузькоспеціалізованої термінології в царині лінгвістики та лінгводидактики.

У монографії С.Омельчука «Сучасна українська лінгводидактика: термінологія, літературна норма і мовна практика фахівців» [9] ґрунтовно представлено основні тенденції розвитку галузевої термінології української лінгводидактики останнього десятиліття, окреслено мовну традицію і норму в науковому лінгводидактичному дискурсі, з'ясовано основні аспекти мовленнєво-методичної компетентності сучасного вчителя-словесника.

Для визначення поняття «лінгводидактичний дискурс» керуємось міркуваннями А.Нікітіної, котра таким чином характеризує дискурс, що наявний у ситуаціях опанування мови й мовлення, у комунікативних процесах, спрямованих на дослідження, обговорення проблем методики навчання й методичної роботи з мови [6]. Для вербального компонента лінгводидактичного дискурсу, зазначає А.Нікітіна, характерним є використання своєрідних метатекстів, посилена увага до користування функційними типами (дискурсом-описом, дискурсом-розповіддю, дискурсом-міркуванням), системно-лінгвістичний підхід до засвоєння мовних і мовленнєвознавчих понять, вироблення мовних, мовленнєвих умінь і навичок.

Окреслюючи поняття «термінологічна культура фахівця», враховуємо визначення поняття «професійне мовлення», запропоноване Н. Гарбовським [1]: лінгвістично, психологічно і соціально зумовлений вибір професійно маркованих засобів мови для здійснення і розв'язання завдань професійної комунікації (про комунікативні ознаки професійного мовлення, мовленнєві недоліки у професійному мовленні фахівців детальніше в [13]). На заняттях з мовно-методичних курсів у вищій школі важлива системна робота з формування професійного мовлення майбутніх фахівців як невід'ємного складника термінологічної культури, тому передбачаємо систематичне ознайомлення зі «Словником-довідником з методики викладання української мови І. Кочан і Н.Захлюпаної [4], в якому представлено розвиток і кодифікацію поняттєвої бази вітчизняної лінгводидактики.

Працюємо також зі «Словником-довідником з української лінгводидактики», який підготовлено колективом авторів за загальною редакцією М.Пентиліук. Довідник охоплює методичні коментарі до лінгвістичних понять, враховує досягнення сучасної дидактики, лінгвістики, комунікативістики, когнітивістики, прагматики [10]. Словникові статті побудовані на основі принципів історизму (забезпечує добір понять і термінів як традиційно закріплених у теорії і практиці, так і нових, викликаних до життя інноваційними процесами в освіті), функційності (визначає цінність

застосування лінгводидактичних понять і термінів учителями-словесниками; наприклад, уведено мовленневознавчі поняття «текст», «категорії тексту», «абзац», «антиципація», «аудіювання» тощо).

На основі аналізу словникових статей довідників з української лінгводидактики та досліджень Н.Голуб [2], О.Гриджук [3], Е.Огар [7], С.Омельчука [9], М.Пентилюк [10] поняття «українська лінгводидактична термінологія» визначаємо як лексико-семантичну систему спеціальних номінацій, що забезпечують пізнавально-інформативну діяльність фахівців, зокрема вчених-лінгводидактів і вчителів-словесників.

Сутність термінологічної культури окреслюємо, загалом урахувуючи наукові публікації О.Гриджук стосовно термінологічної компетентності як особистісної характеристики студента, що визначає вміння використовувати терміни фаху під час вирішення професійних завдань [3], а також Е.Огар, яка акцентує увагу на потребі володіння і постійного поповнення термінного словника, уміннях аналізувати термінний матеріал щодо його походження, структури, творення [7]. Ідеться про інтегральну якість особистості, комплекс мовних і мовленневих знань з термінознавства, термінотворення, умінь і навичок фахівця послуговуватися термінологічним апаратом лінгводидактики у професійній діяльності, яка, як слушно зауважує Е.Огар, формується на основі синтезу фахової ерудиції, глибокого знання фаху і мовних приписів, законів і механізмів функціонування терміносистеми, що стимулюють здатність фахівця-мовця до самостійного термінотворення і терміноупорядкування.

Вагомими для формування термінологічної культури учителів української мови і літератури на заняттях з мовно-методичних курсів вважаємо наукові праці С.Омельчука [8-9]. Дослідник наголошує на особливій увазі щодо відповідності термінів шкільної і вишівської лінгводидактики літературним нормам української мови й кодифікації сучасної лінгводидактичної термінології, а також щодо термінологічного використання. Студенти мають знати характерні ознаки та вимоги до термінів, лексико-семантичні особливості, способи творення фахових термінів, специфіку використання у професійному мовленні; загальні та галузеві словники; історію формування термінологічної системи мовознавства та лінгводидактики, особливості системної організації текстів української лінгводидактики; уміти уживати фахові терміни відповідно до норм, доцільності, укладати, редагувати, перекладати наукові тексти зі спеціальності.

Для формування системи знань з феноменології наукового наставництва, цінностей культури наставництва, вивчення практики наукового наставництва для ефективної професійної діяльності, розширення уявлення про мовну особистість дослідника - автора науково-педагогічного

тексту й розвитку потреби в нормативному вживанні засобів наукової мови важливим є розділи монографії С.Омельчука «Сучасна українська лінгводидактика: термінологія, літературна норма і мовна практика фахівців» [9] про тенденції в розвитку української лінгводидактики початку XXI сторіччя, новаторство М.Пентилюк, І.Ющука, національну мовну традицію у мовознавчій спадщині О. Рибалка.

У науковій творчості авторів численних підручників з української мови та лінгводидактики, часопису «Дивослово» проявляються фундаментальність, комплексність, функціональність, системність підходу до досліджуваних явищ, відкритість до нових ідей. Для вчителів-словесників, як показує педагогічне спостереження, актуальними є студії Майстрів педагогічної дії про розвиток індивідуальних якостей мовотворчості, принципи побудови шкільних підручників української мови, сучасні технології формування комунікативної компетентності учителів-словесників, когнітивно-комунікативну методику навчання мови у вищій і старшій школі з метою формування умінь адекватного сприйняття текстової інформації та створення власних (усних і письмових) висловлювань відповідно до комунікативної мети й наміру, розвитку лінгвістичної ерудиції, удосконалення навичок лінгвістичного аналізу тексту.

Наскрізною рисою виокремлених С.Омельчуком тенденцій в українській лінгводидактиці, як засвідчує проведений нами аналіз, є формування компетентного мовця національно-мовної особистості, пошук ефективних підходів, форм, методів, прийомів до навчання мови, мовних одиниць різних рівнів на текстовій основі.

Дослідник на прикладі аналізу численних словників, довідників, наукових джерел як українських, так і виконаних білоруською, чеською, польською, англійською мовою систематизував зміни, що відбулися за останні два десятиріччя у прикладній лінгвістиці. Особливе зацікавлення і фаховий інтерес, як показує аналіз опитувань 78 учасників - викладачів, вчителів-словесників, студентів, магістрантів, які провів ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка під час II міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід» (https://sspu.sumy.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=101&layout=blog&Itemid=297), викликали питання розгляду лексико-семантичного, граматичного і стилістичного аспектів лінгводидактичної термінології, типових порушень, властивих науковому текстові лінгводидактичного спрямування, нормативних відповідників відповідно до чинних норм української літературної мови.

Фахова дискусія тривала стосовно культури лінгводидактичного мовлення: нормативного уживання віддієслівних іменників на *-ння* в дисертаційних роботах з методики навчання української мови, уживання збірних числівників та заміну прийменника *через* у складі термінних словосполучень на зразок написання через дефіс, поняттєвої співвіднесеності лінгводидактичних термінів «робота з текстом» і «робота над текстом».

Прокоментуємо деякі відповіді респондентів. Як засвідчили опитування, частіше присутні (76%) в усному і писемному мовленні уживають прикметник *понятійний* (потрібно поняттєвий, бо похідне від поняття), що відбувається за аналогією російського словотворення.

Термін *Інтернет-конференція* написали 82% опитаних з великої літери. Ось як пояснює С.Омельчук: у навчально-методичній літературі натрапляємо на непослідовність уживання великої й малої літер у таких складних словах, як *інтернет-курси* й *Інтернет-курси*, *інтернет-конференція* й *Інтернет-конференція*. Натомість названі терміни належать до загальних слів, тому словники, зокрема, «Український орфографічний словник», фіксують їх написання з малої літератури.

Більшість присутніх на заході через дефіс написали терміни *бліц-опитування*, *міні-диктант*, *міні-твір*. На жаль, зазначає С.Омельчук, неправильно оформлені запозичення зафіксували і деякі сучасні лексикографічні джерела («Український орфографічний словник», «Великий тлумачний словник сучасної української мови», словник-довідник «Разом, окремо, через дефіс»). Натомість в українському правописі сформована традиція писати префікси інтенсивності (наприклад, *бліц*) разом: *бліцопитування*, *бліцвікторина*, *мінідиктант*, *мінітвір*.

Бліцопитування на конференції засвідчило, що вчителі і студенти відчують труднощі у складанні конспекту уроку і непослідовно послуговуються в мовленнєвій практиці потрібним натепер терміном *перебіг уроку* (перебіг подій, перебіг змагань), що заступає російську кальку *хід уроку* (рос. ход урока).

Фаховий інтерес викликали терміни на позначення наукових підходів: *особистісно орієнтований* чи *особистісно-орієнтований* підхід до навчання; разом чи окремо написати це складне слово. У наукових текстах і програмах цей термін пишуть як окремо, так і через дефіс. Проведене С.Омельчуком дослідження дає підстави зробити такі висновки: згідно з «Українським правописом» прислівники, утворені від більшості відносних прикметників зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником (суспільно корисний, суспільно необхідний), тому *особистісно орієнтований*, *компетентісно орієнтоване навчання*, *діяльнісно особистісний підхід* пишемо окремо.

Більшість опитаних (67%) припустились недоліків у таких терміносполуках, як *урок з морфології, урок з синтаксису, урок з розвитку комунікативних умінь, підручник з української мови, словник з української мови* тощо, за С.Омельчуком, відповідно до граматичних норм сучасної української літературної мови суттєву ознаку, на яку вказує залежна словоформа, краще подавати безприйменниковою конструкцією «іменник + іменник у формі родового відмінка», наприклад: *урок морфології, урок синтаксису, урок розвитку комунікативних умінь, підручник української мови, словник української мови*. Проте в окремих випадках прийменник з у складі залежного компонента підрядного словосполучення з атрибутивними відношеннями є цілком доречним, наприклад: *робочий зошит з української мови, посібник з культури мовлення, словник-довідник з українського слововживання та ін.*

Дискусію серед присутніх викликав термін *відкритий урок*, що є російською калькою, натомість українським варіантом є *показовий урок* (учитель демонструє колегам набутий власний методичний досвід і рівень мовних знань та сформованих практичних умінь і навичок учнів).

Книга С.Омельчука важлива і для лінгводидактів, мовознавців, і для докторантів, аспірантів, магістрів-філологів, учителів-словесників, а також фахівців з інших наук; дозволяє виховувати дослідників як яскравих, інтелігентних і шляхетних особистостей, «навчає» сприймати мову як порадику і помічника в суспільному житті; а своє мовне вдосконалення розуміти як постійний органічний стан і поширювати це розуміння серед інших.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб, Н. Б. (2017). Термінологічна система української лінгводидактики: особливості становлення і проблеми функціонування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 68, 104–108.* (Golub, N. B. (2017). Terminological system of Ukrainian linguodidactics: peculiarities of formation and problems of functioning. *Scientific notes of National University "Ostroh Academy". Philological Series, 68, 104–108.*)
2. Гридзук, О. Є. (2016). Компоненти термінологічної компетентності студентів лісотехнічних спеціальностей. *Педагогіка вищої та середньої школи, 48, 12–17.* (Gridzuk, O. E. (2016). Components of terminological competence of students of forest engineering specialties. *Pedagogy of Higher and Middle School, 48, 12–17.*)
3. Захлюпана, Н. М., Кочан, І. М. (2002). *Словник-довідник з методики викладання української мови.* Львів. Львівський національний університет імені І. Франка. (Zakhupana, N. M., Kochan, I. M. (2002). *Vocabulary guide for teaching the Ukrainian language.* Lviv. Ivan Franko Lviv National University).
4. Мацько, Л. І. Груба, Т. Л., Семенов, О. М. (2018). Українська мова. 10 клас: програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. *Дивослово, 7–8, 32–60.* (Matko, L. I. Rough, T. L., Semenog, O. M. (2018). Ukrainian language. Grade 10: a program for profile

education of students in secondary schools. Philological direction, profile – Ukrainian philology. *Duvoslovo*, 7-8, 32–60).

5. Нікітіна, А. (2015). Одиниці педагогічного дискурсу вчителя-словесника як лінгводидактичні поняття. *Філологічний часопис*, 1, 182–191. (Nikitina, A. (2015). Units of pedagogical discourse of the language-teacher as a linguo-didactic concept. *Philological Journal*, 1, 182–191).

6. Огар, Е. І. Українська видавнича термінологія: нормалізаційні та функціональні аспекти. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2399>. (Ogar, E. I. Ukrainian Publishing Terminology: Normalization and Functional Aspects. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2399>).

7. Омельчук, С. (2015). Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. *Українська мова*, 1, 50–59. (Omelchuk, S. (2015). Ukrainian linguistic-didactic terminology in terms of normativity. *Ukrainian Language*, 1, 50–59).

8. Омельчук, С. (2019). *Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». (Omelchuk, S. (2019). *Contemporary Ukrainian linguistics didactics: norms in terminology and language practice of specialists*. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House).

9. Пентиліук, М. (2015). *Словник-довідник з української лінгводидактики*. Київ: Ленвіт. (Pentiluk, M. (2015). *Dictionary-Directory on Ukrainian Linguistics*. Kyiv: Lenwith).

10. Пентиліук, М. (2011). *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей*. Київ: Ленвіт. (Pentilyuk, M. (2011). *Actual problems of modern linguistics: collection of articles*. Kyiv: Lenwith).

11. Семенов, О. (2018). Культуромовна особистість майбутнього учителя в об'єктиві концепції «нова українська школа». *Проблеми освіти: збірник наукових праць*, 88 (2), 205–215. (Semenog, O. (2018). The cultural personality of the future teacher in the lens of the concept of “new Ukrainian school”. *Problems of Education: Collection of Scientific Papers*, 88 (2), 205–215).

12. Семенов, О. М. (2018). Професійно-мовленнєва підготовка майбутніх фахівців з документознавства в умовах університетської освіти: термінологічний і культурологічний компоненти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5 (79), 248–260. (Semenog, O. M. (2018). Vocational and vocational training of future specialists in document science in the context of university education: terminological and cultural components. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 5 (79), 248–260).

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИМОГ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

У Концепції «Нова українська школа» (2016) представлено ключові ідеї розвитку сучасної школи: інтегрованість змісту освіти; упровадження інноваційних методик навчання; педагогіка партнерства, особистісно орієнтована взаємодія учителя й учня, учня й учня, однієї групи учнів з іншою; виховання особистості, яка «відчуває, думає, знає, говорить і успішно діє». Основною цінністю педагогічного процесу стає передусім оволодіння такими знаннями й уміннями, що давали б змогу учневі самотійно визначати мету своєї діяльності, приймати рішення, діяти в нетипових ситуаціях.

Визначені завдання відображені у предметних і ключових компетентностях і деталізовано через мовленнєву (комунікативну), мовну, соціокультурну (лінгвокультурну), діяльнісну (стратегічну) змістові лінії, а також наскрізні лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Провідне місце відведено дитиноцентризму, ставленню до учнів як до суб'єктів навчально-освітньої діяльності і переходу від школи знань до школи компетентностей, в якій буде дотримано принципу «життя – як навчання упродовж життя».

Пріоритетною серед десяти компетентностей, якими має оволодіти учнівська молодь, визначено компетентність у спілкуванні державною мовою.

Мета навчання передбачена у формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багаті мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, характеризується активною громадянською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати.

Завдання уроків – стимулювати учнів реагувати мовними засобами на спектр соціальних і культурних явищ, попереджувати й розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; адаптовуватися до нових умов, вирішувати нестандартні завдання; працювати у групі, в команді. З-поміж головних завдань уроків виокремимо і такі: створення емоційно комфортного розвивального навчального середовища для формування функційної грамотності, розвитку здатності кожного учня усвідомлювати відповідальність за своє навчання, потребу в набутті передбачених програмою знань, умінь і навичок, що мають важливе значення для формування комунікативно компетентної особистості.

Згідно з Концепцією «Нова українська школа», у шкільних програмах, як засвідчує аналіз, наявні такі наскрізні лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Державний стандарт базової середньої освіти

У вересні 2020 року Кабінетом Міністрів України затверджено Державний стандарт базової середньої освіти.

Державний документ ґрунтується на **Законі України «Про освіту»**. Перелік ключових компетентностей та вмінь у Державному стандарті

визначено з урахуванням «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», але доповнено з урахуванням викликів сучасного суспільства.

Державний стандарт визначає **мету та принципи освітнього процесу** в закладах базової середньої освіти, дає загальну характеристику змісту навчання, містить вимоги до обов'язкових результатів навчання й орієнтири для оцінювання їх.

Документ відображає ключові компетентності, які мають бути сформовані у школярів після закінчення кожного з двох циклів – **адаптаційного** (5-6 класи) і **базового предметного навчання** (7-9 класи).

Для всіх **ключових компетентностей** у документі визначено вміння, що є **наскрізними**.

Це, зокрема, **читання з розумінням**,
 уміння висловлювати власну думку усно й письмово,
 критичне та системне мислення,
 здатність логічно обґрунтовувати позицію,
 творча діяльність, ініціативність,
 уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювання ризиків,
 розв'язування проблем,
 здатність співпрацювати з іншими людьми.

У Державному стандарті визначено **зміст ключової компетентності** «вільне володіння державною мовою», обов'язкові результати навчання здобувачів освіти відповідно до засад та принципів Концепції НУШ. Ці результати буде застосовано для здобувачів базової середньої освіти, починаючи з вересня 2022 року.

Державний стандарт базової середньої освіти оприлюднено на сайті Кабінету Міністрів за покликанням: <https://www.kmu.gov.ua/.../pro-deyaki-pitannya-derzhavnih...>

Держстандарт є основою для створення нових освітніх програм (типової й модельних навчальних програм з української мови). Постає необхідність мобілізації наукового потенціалу, досвіду вчителів-практиків для створення, розроблення й пілотування нових навчально-методичних матеріалів.

Державний стандарт базової середньої освіти є фундаментальним документом для організації освітнього процесу у 5-9 класах НУШ. Цим нормативом визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання школярів залежно від їхніх вікових та індивідуальних особливостей, загальний обсяг навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

Документ містить опис компетентнісного потенціалу та вимоги до обов'язкового навчання учнів у 9-ти галузях освіти:

1. мовно-літературній,

2. математичній,
3. природничій,
4. технологічній,
5. інформатичній,
6. соціальній і здоров'язберезувальній,
7. громадянській та історичній,
8. мистецькій,
9. фізичній культурі.

Для кожної галузі Державний стандарт описує мету і групи загальних результатів, які уточнюються через обов'язкові результати для кожного з циклів. Саме тому кожна освітня галузь має потенціал для розвитку кожної компетентності.

Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень.

Перелік ключових компетентностей та наскрізних умінь, закладений в Державний стандарт, базується на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя».

Перелік основних компетентностей виглядає так:

- вільне володіння державною мовою,
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами,
- математична компетентність,
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій,
- інноваційність,
- екологічна компетентність,
- інформаційно-комунікаційна компетентність,
- навчання впродовж життя,
- громадянські та соціальні компетентності,
- культурна компетентність,
- підприємливість і фінансова грамотність.

Наскрізні вміння формуються на всіх інтегрованих курсах або предметах. Вони є спільними для всіх компетентностей.

Перелік наскрізних умінь:

- читати з розумінням,

- висловлювати власну думку усно і письмово,
- критично та системно мислити,
- діяти творчо,
- виявляти ініціативність,
- здатність логічно обґрунтувати позицію,
- конструктивно керувати емоціями,
- оцінювати ризики,
- приймати рішення,
- розв'язувати проблеми.

З огляду на формування особистості компетентного учня, важливо спрямовувати зусилля на **становленні компетентного мовця й компетентного читача.** Необхідність роботи підтверджують дані запровадженого й підтримуваного Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) міжнародного дослідження якості освіти **PISA**, у якому Україна вперше взяла участь у 2018 році.

Дослідження якості освіти PISA створює умови для змін і реформування вітчизняної освітньої системи на основі обміну досвідом із країнами-учасницями міжнародного дослідження, спираючись на власні культурні й освітні традиції. **Дослідженням PISA** поставлено за мету визначити рівень розвитку здатності підлітків читати, розуміти й інтерпретувати різноманітні тексти, зміст яких може бути корисним щодня; оцінити, як учні зможуть оперувати навчальними здобутками в ситуаціях можливих життєвих труднощів і викликів.

Конкретні показники результатів виконання завдань для учасників дослідження дають змогу стверджувати, що базового рівня читацької грамотності не досягли 25,9 % українських учнів. Менше 4 % учасників проекту досягли найвищого рівня.

Кожен четвертий 15-річний учень в Україні має низький рівень читацької грамотності. Отже, наші учні за рівнем розвитку **читацької компетентності** відстають від середнього рівня порівняно з країнами-учасницями орієнтовно на один рік.

Варто зазначити, що **міжнародне дослідження PISA** має на меті не оцінювання засвоєння шкільної програми учнями, а їхню здатність застосовувати навчальні здобутки в життєвих ситуаціях і вимірює сформованість читацької грамотності, що передбачає досягнення базового рівня читацької компетентності здобувачів освіти.

У національному звіті PISA-2018 наведено таке тлумачення терміна **читацька грамотність** – «це здатність учня / студента сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати активну участь у житті суспільства» [**Національний звіт**

за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с. URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf, с. 93].

На основі аналізу результатів сформованості читацької грамотності PISA-2018 визначено низку завдань школи: розвивати **інтерес і любов учнів до процесу читання**, ретельно добирати для роботи на уроках української мови навчальні тексти різних видів і стилів мовлення, інформація й проблеми яких зацікавлять нинішніх учнів і відповідатимуть їхнім потребам й уподобанням.

Важливо **пропонувати завдання й запитання**, які школярі зможуть застосовувати для знаходження способів розв'язання повсякденних життєвих проблем.

Наступний **виклик – технологічний**. В Україні оцінювання здійснювали у паперовому форматі, тому українські учасники не працювали із завданнями, що передбачали роботу з онлайн-текстами (завданнями на пошук та аналіз інформації з інтернет-джерел. PISA-2021 буде комп'ютеризованою).

Необхідно взяти до уваги видозміни формату комп'ютерного варіанту PISA-2018, які відбулися в інших країнах:

- внесено електронні тексти;
- додано множинний текст (інтерпретація й узагальнення інформації із декількох відмінних одне від одного джерел);
- змін набула тематика текстів. Зміст багатьох текстів містить оцінку використання інформації в мережі Інтернет, зокрема розпізнавання достовірності сайтів і онлайн-документів.

Українські й закордонні вчені висловлюють думку, що високий рівень читацької грамотності є не лише основою для успіхів в інших галузях і напрямках освіти, а й передумовою для плідної участі в більшості сфер дорослого життя.

Важливий повноцінний розвиток компетентного мовця. У центрі освітнього процесу – **учень з його потребами, мотивами, цінностями, намірами**. Опанування української мови повинно сприяти **кращій соціалізації особистості**, формуванню вмінь ефективної комунікативної взаємодії. Здобувачі освіти мають засвоювати мовні явища й категорії як інструментарій мовленнєвого вчинку.

Завдання мають обов'язково передбачати й формування в учнів умінь оволодіння різними техніками і прийомами читання, що дають змогу ефективно працювати з інформацією, критично оцінювати й інтерпретувати її, розуміти текст і підтекст, створювати власні тексти різної жанрово-стильової належності тощо.

В українській лінгводидактиці склалася традиція реалізувати виховний потенціал навчального предмета шляхом **роботи з текстовим дидактичним матеріалом**, зміст яких спрямовано на формування патріотизму, ціннісного ставлення до мови, українського народу, рідного краю.

Уривки творів, що застосовують як матеріал для вправ, спонукають учнів успішно взаємодіяти у процесі розв'язання типових для їхнього віку життєвих проблем, адже учень (учениця) аналізує різні ситуації, висловлює власне ставлення до подій або вчинків, виділяє учасників спілкування, визначає їхні наміри; висловлює адекватні почуття і враження від почутого й прочитаного; засвоює морально-етичні й психологічні принципи спілкування і співпраці тощо.

Однак поза увагою вчителів почасти перебувають такі можливості тексту, як визначення головної й другорядної інформації, фіксування інформації різними способами, виконання логічних дій (аналіз, синтез, порівняння, класифікування, узагальнення, виявлення тези й доказів; добір власних аргументів; формулювання висновків), «переведення» тексту з одного стилю в інший; переведення тексту в інший формат: таблицю, схему, малюнок, а також естетика мови.

Об'єктивна потреба в застосуванні нового педагогічного досвіду зумовила те, що в ключі найефективніших способів навчання онлайн зосереджується на розробленні вправ для набуття в учнів навичок онлайн-самотійного й командного виконання навчальних вправ, а також самотійного – **вправ для поточного й підсумкового контролю освітніх результатів**.

Оскільки навчання дистанційно може здійснюватися в синхронному і асинхронному режимах, то, відповідно, зміст і характер вправ, методичне забезпечення їх виконання повинні залежати від особливостей співпраці учня і вчителя в умовах цих двох режимів .

Синхронний режим, коли всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у вебсередовищі, передбачає співпрацю вчителя й учнів у реальному часі. Це може бути відео-, аудіозв'язок, спілкування в чаті. Перевагою синхронності є одночасний зворотний зв'язок, миттєве залучення учасників у визначений час. Зворотний зв'язок має бути постійним і своєчасним.

Ефективним є застосування інтерактивних вправ, розташованих на різноманітних електронних ресурсах, **наприклад, [LearningApps.org](https://www.learningapps.org/)** що спонукає учнів до повторення, узагальнення і систематизації знань, формування в них стійких умінь і навичок. Крім того, можливість відразу перевірити правильність виконання вправ і завдань спонукає здобувачів освіти до рефлексії.

Прикметною ознакою сучасного освітнього процесу є змішане навчання, що зумовлює поєднання традиційних і новітніх технологій, які в результаті їх поєднання й змішування допомагають реалізувати поставлені завдання. Змішане навчання передбачає зміщення акцентів із пасивного засвоєння знань до їх самостійного здобування, що сприяє розвитку самоосвітніх умінь здобувачів освіти. Необмежений доступ до інформації, у тому числі навчальної, що розміщена на різноманітних електронних носіях, уможливорює формування в здобувачів освіти вміння працювати з інформацією.

У цих умовах відбувається зміна видів діяльності суб'єктів освітнього процесу: можна не просто прослухати новий матеріал у дистанційному режимі, а й обговорити його. Це формує в здобувачів освіти **уміння працювати разом, аналітичні, комунікативні вміння, сприяє розвитку критичного мислення.**

Учитель стає не ретранслятором навчальної інформації, а фасилітатором, консультантом, що докорінно змінює його функції в освітньому процесі;

(методичні рекомендації щодо вивчення української мови в закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році : ГОРОШКІНА О.М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України НОВОСЬОЛОВА В.І., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році

Українська мова <https://zakinppo.org.ua/kabineti/kabinet-metodiki-vikladannja-suspilnogumanitarnih-ta-hudozhnoestetichnih-disciplin/ukrainska-mova-i-literatura/7079-metodichni-rekomendacii-schodo-vivchennja-ukrainskoi-movi-v-zakladah-zagalnoi-serednoi-osviti-u-2022-2023-navchalnomu-roci>

У 2022/2023 навчальному році вивчення української мови в 5 класі здійснюватиметься за модельними навчальними програмами: Українська мова 5-6 кл. (автори Голуб Н.І., Горошкіна О.М.), Українська мова 5-6 кл. (автори Заболотний О.В. та ін.), рекомендованими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795); інтегрованого мовно-літературного курсу (українська мова, українська та зарубіжні літератури) 5-6 кл. (автори Старагіна І.П. та ін.), рекомендовану наказом Міністерства освіти і науки України від 29.09. 2021 № 1031.

Програми розміщені на офіційному сайті МОН.

Модельна програма «Українська мова» (автори: Ніна Голуб й Олена Горошкіна)

Запропонована програма дозволяє реалізувати принцип лінійності: від простого – до складного, концентричності; індивідуальну освітню траєкторію розвитку здобувачів, самостійну пізнавальну діяльність і є надійним помічником в адаптації п'ятикласників і п'ятикласниць, наставників і наставниць до вимог Нової української школи.

Програма спрямована насамперед на **зміну пріоритетів у формуванні змісту, структури й результатів**.

І Вивчення української мови як шкільного предмета не лише як засвоєння системи **знань теорії мови, а як живого організму, носія мудрості порозуміння** і формування вмінь і навичок як інструментальної основи компетентності й активного послуговування знаннями, а передусім **особистісний розвиток учня**, учениці, учнів, їх мислення, комунікацію, гармонійне спілкування, набуття ними **духовно-морального досвіду**, важливого для становлення громадянина і входження його в соціум; самовираження і самовдосконалення.

Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність підручників з української мови для 5 класу закладів загальної середньої освіти, зокрема, варіантність щодо реалізації кожної з модельних навчальних програм. У 5 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Електронні версії підручників для вивчення курсу розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»: <https://lib.imzo.gov.ua/>.

Також систематизовану добірку навчально-методичного забезпечення для 5 класу розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» – **«Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи» в розділі «Нова українська школа»**

На основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, заклад загальної середньої освіти може розробити власну навчальну програму та затвердити її рішенням педагогічної ради.

Зазначені програми спрямовують діяльність учителя на виконання завдань, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти, реалізацію компетентнісного потенціалу мовно-літературної галузі, актуалізацію ціннісних орієнтирів, формування предметної та ключових компетентностей.

Для формування ключових компетентностей важливо зосередити зусилля на формуванні загальнопредметних умінь (працювати з інформацією, аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати, висловлювати припущення і робити висновки, розв'язувати проблеми, працювати в команді, приймати рішення, ефективно спілкуватися, генерувати нові ідеї тощо), розвиткові критичного мислення й емоційного інтелекту.

Вивчення кожної теми рекомендуємо починати з цілевизначення, що сприяє становленню цілеспрямованості, активізації внутрішніх мотиваційних резервів, умотивованості рефлексії, оскільки між цілевизначенням і рефлексією є логічний зв'язок, що забезпечує здатність учнів/учениць займати зовнішню позицію стосовно свого «Я», критично оцінити себе, свою діяльність, виявити невикористані резерви, окреслити шляхи подальшого самовдосконалення. З огляду на це доцільно пропонувати завдання й запитання, які учні зможуть застосовувати як орієнтири в пошуках шляхів розв'язання повсякденних життєвих проблем.

У процесі навчання необхідно заохочувати й підтримувати самостійність мислення, що дає змогу учням/ученицям розмежовувати власну й чужу позицію, порівнювати й оцінювати їх, формувати систему ставлень.

Цінними є такі вміння: виявити і сформулювати проблему; швидко знайти інформацію, необхідну й достатню для розв'язання проблеми; оцінити, чи достатньо цієї інформації для розв'язання проблеми; у разі потреби з'ясувати, якої інформації бракує для розв'язання проблеми, використати зібрану інформацію для розв'язання проблеми.

Учитель має акцентувати увагу учнів на правилах комунікативно доцільного використання одиниць усіх рівнів мови в усному й писемному мовленні, зокрема приділяти увагу труднощам слововживання, складним випадкам наголошування, правопису, нормам узгодження мовних одиниць, культурі слова тощо.

Компетентний мовець має знати правила застосування мовних формул, з допомогою яких він може познайомитися і подружитися, з'ясувати або уточнити певну інформацію, пояснити, запросити, попросити вибачення, привітати когось або висловити співчуття тощо. Для цього введено до програм, наприклад, відомості про мовленнєві жанри.

Системний характер ознайомлення учнів з мовленнєвими жанрами забезпечує насамперед їхнє місце в освітньому процесі: водночас на спеціально відведених для конкретного жанру уроках і на уроках вивчення (закріплення, повторення, узагальнення тощо) мовної теорії.

Актуальними є завдання, що забезпечують формування в учнів умінь працювати з різноманітними лексикографічними джерелами. Привертаємо увагу до іншої важливої проблеми – навчання працювати в команді, групі, парі і методів, що сприяють цьому.

До ключових мовних навичок XXI століття віднесено розвинений словниковий запас, що визначає доцільність системної роботи над збагаченням словника учнів.

Оскільки дистанційне навчання можна здійснювати в синхронному і асинхронному режимах, то, відповідно, зміст і характер вправ, методичне забезпечення виконання їх урахувуватиме особливості співпраці учня і вчителя в умовах цих двох режимів .

Синхронний режим (коли всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у вебсередовищі) передбачає співпрацю вчителя й учнів у реальному часі. Це може бути відео-, аудіозв'язок, спілкування в чаті. Перевагою синхронності є одночасність, зворотність, миттєве залучення учасників у визначений час. Зворотний зв'язок має бути постійним і своєчасним. Ефективним вважаємо застосування *інтерактивних* вправ, розташованих на різноманітних електронних ресурсах, наприклад, LearningApps.org, що спонукає учнів до повторення, узагальнення і систематизації знань, формування в них стійких умінь і навичок. Крім того, можливість відразу перевірити правильність виконання вправ і завдань спонукає здобувачів освіти до рефлексії.

Зазначаємо, що *модельна навчальна програма інтегрованого мовно-літературного курсу (українська мова, українська та зарубіжні літератури)* визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів 5–6-х класів з мовно-літературної освітньої галузі, пропонований зміст та види навчальної діяльності учнів, спрямовані на реалізацію очікуваних результатів на основі пропонованого змісту.

Для 5-го класу програмою передбачено 9 розділів (орієнтовно по одному розділу для одного календарного місяця). Кожен розділ містить 3 – 4 теми (орієнтовно одна тема на один календарний тиждень), які розвивають і конкретизують загальну тему розділу. У межах кожного розділу визначено *очікувані результати навчання, пропонований зміст та види навчальної діяльності*. Очікувані результати навчання відповідають орієнтирам для оцінювання з мовно-літературної освітньої галузі, визначеним у Державному стандарті базової середньої освіти. У кожному розділі представлено очікувані результати навчання з усіх чотирьох груп обов'язкових результатів навчання, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти.

Пропонований зміст структуровано відповідно до базових знань за групами: «Комунікація», «Інформація», «Мовні засоби», «Текст», «Літературний твір». У межах кожного розділу є перелік текстів: художніх, зокрема фольклорних, творів класичної та сучасної літератури (української та зарубіжних); інформаційних; медіатекстів тощо, згрупованих за темами. У переліку дотримано баланс між творами класичної та сучасної літератури,

творами українських і зарубіжних авторів, а також передбачено ознайомлення з творами літератур корінних народів і національних меншин України. Серед текстів є зразки різних літературних родів, жанрів, а також різних типів і стилів мовлення. Паралельно передбачено роботу з різноплановими інформаційними та іншими нехудожніми текстами, а також із медіатекстами. Крім того, опрацювання за програмою тих чи інших творів збігається в часі із відповідними офіційними та народними святами, пам'ятними датами, визначними подіями тощо, що покликано забезпечити зв'язок із життям.

«Модельна навчальна програма – навчальна програма – календарно-тематичне планування: алгоритми роботи // або «ми створюємо себе, працюючи» (Я.Коменський)».

<https://www.youtube.com/watch?v=QYdpCRp INk>

Календарне планування, конспекти уроків, навчальні посібники за покликанням: <https://aston.te.ua/.../pilotuvannia-osvitnikh-materialiv/>

ЗМІСТ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова.10–11 класи. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / Л.І. Мацько, О.М. Семенов. – К.: Грамота, (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407)

Особливістю навчання з української мови є мовний та інтелектуальний розвиток старшокласників, їх творчого мислення, мовного чуття і мовного смаку, усвідомленої позитивної мовної поведінки, мовнокомунікативних умінь, творчих здібностей, формування навичок самостійної навчальної діяльності, мовленнєвого самовдосконалення, що значною мірою впливають на якість опанування інших шкільних предметів, визначають досягнення у майбутній професійній сфері, сприяють соціальній адаптації.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів відображені в компонентах ключових і предметної компетентностей, які мають бути сформовані у процесі навчання: когнітивний (знанневий), що окреслює відображає свідоме оволодіння мовою у послідовності від знань у вигляді правил та інструкцій до мовленнєвих навичок і вмінь (компетентностей) на основі засвоєних знань, праксеологічний (діяльнісний), що передбачає цілеспрямовану підготовку до виконання успішної, ефективної, оптимальної діяльності з метою досягнення очікуваного результату, аксіологічний (ціннісний) (у процесі співпраці вчителя та учнів під час навчання української мови створюються нові цінні продукти,

розвивається творчий потенціал особистості), інтерактивний (поведінковий), що відображає тактики та стратегії взаємодії суб'єктів в умовах профільного навчання.

Визначені завдання уроків української мови реалізуються через мовленнєву (комунікативну), мовну, лінгвістичну, соціокультурну (лінгвокультурну), діяльнісну (стратегічну) змістові лінії Державного стандарту з української мови та наскрізні лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Змістові лінії навчання української мови

Лінгвістична змістова лінія спрямована на формування і розвиток мовно-мислительних здібностей та умінь учнів поглиблено опрацьовувати теоретичні питання мовної структури; на використання творчого доробку учених-лінгвістів, діячів культури та представлення їх як зразкових (еталонних і елітарних) мовних особистостей; на вироблення умінь аналізувати мову фольклорних і художніх творів, літературознавчих, історичних, географічних та інших текстів, виконувати завдання на мовне вправління, творчі завдання; на ознайомлення з методикою науково-дослідницької роботи із етнолінгвістики, лінгвокультурології, мовного родинознавства, лінгвокраєзнавства.

Мовна змістова лінія представляє собою системний виклад сучасної української літературної мови з урахуванням внутрішньорівневих, міжрівневих і міжпредметних зв'язків. Провідними у вивченні мають бути *семантичний* і *функціональний* аспекти, що передбачають посилення уваги до значення і функцій мовних одиниць. Зокрема синтаксис повторюється на морфологічній основі; цілісність і системність знань і вмінь з пунктуації забезпечується широким зверненням до тексту, увагою до авторської пунктуації, складних випадків застосування пунктуаційних правил.

Мовленнєва (комунікативна) змістова лінія спрямована на формування і розвиток мовленнєво-мислительних здібностей та умінь: формування умінь переконувати, спростовувати чужі аргументи, обґрунтовувати власну позицію з наведенням системи аргументів; відповідно до поставленої мети здійснювати цілеспрямований пошук інформації у джерелах різного типу і критично оцінювати її достовірність; робити висновки з прочитаного або почутого; аналізувати мову окремих персонажів, промови визначних діячів минулого і сучасності, особливості мови інформаційних відеороликів та відеосюжетів; володіти основними видами публічних виступів (висловлювання, монолог, дискусія, полеміка, дебати), редагувати

текстові зразки, конструювати виступи, діалоги і полілоги, готовності розв'язувати проблеми особистісного і суспільного характеру.

Соціокультурна змістова лінія є інтегративною, реалізується в системі навчальних тем з етно-, соціолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраєзнавства, текстів і усних висловлювань, які віддзеркалюють національну культуру українського народу та подають кращі зразки світової культури, посилення, зосереджують увагу на громадянському і патріотичному вихованні, цінностях і нормах соціальної поведінки; формуванні відповідальності за свої вчинки і міжособистісні стосунки. Провідним постає розвиток духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, моральних переконань, активізація пізнавальної діяльності учнів, відчуття прекрасного, збагачення словникового запасу, формування особистісних переконань, вигранення власного духовного світу. Соціокультурна змістова лінія спрямовується на формування умінь виконувати історико-культурологічні коментарі до національно-культурних лексем, проводити етно-, соціолінгвістичне дослідження, укладати етнолінгвістичні альбоми етнографічних районів України; вчити вилучати соціокультурну інформацію з різних джерел, опановувати різні способи збору, узагальнення, систематизування лінгвокультурної інформації, готувати тематичні екскурсії, зустрічі, олімпіади, вікторини, ігри, конкурси, укладати тематичний словник-тезаурус.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія за Державним стандартом реалізується паралельно у мовленнєвій (комунікативній) і соціокультурній змістових лініях, збагачується за рахунок прагматичної лінгвістики. Змістова лінія спрямована на опанування стратегіями, що визначають мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку учнів, спрямовані на розв'язання життєвих проблем, на формування умінь виконувати завдання на мовне вправляння (різноманітні вправи, тести, написання статей, складання конспектів, анотацій, рецензій на усні й письмові тексти, інтерв'ю, нарисів, резюме, участь у мовних іграх, конструювання лінгвістичних завдань тощо); творчі завдання (написання творів-описів, творів-міркувань, творів-медитацій, есе, переказів з творчим завданням; моделювати ситуації; виконувати проблемно-пошукові завдання; брати участь у роботі у групах, у парах; складати освітні проекти різної тематики, що продукуються із застосуванням групових форм навчання; виконувати усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проектів; здійснювати самостійну пошукову роботу на основі філологічних та методичних журналів, масмедіа, філологічних, лінгвістичних Інтернет-сайтів, електронних словників, довідників, Web-сторінок, блогів мовознавців й укладати власну електронну бібліотеку; брати участь в учнівських конференціях, прес-конференціях, Інтернет-конференціях, дискусіях, дебатах, конкурсах, волонтерських,

громадських заходах, організації свят рідної мови, мовних вікторин, у роботі наукових гуртків та проблемних груп філологічного профілю, готувати дидактичні матеріали за дорученням учителя, надавати мовну консультативну допомогу учням середніх класів. Учням пропонуються завдання творчого характеру для самоаналізу і самооцінювання, а також для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови. З метою виконання пошуково-дослідницьких, творчих завдань учень поетапно планує, а потім здійснює, корегує, конкретизує, моделює, прогнозує власну діяльність, добирає переконливі аргументи чи спростовує наявні для доведення власної думки, уміє застосовувати набуті уміння в різних життєвих і навчальних ситуаціях спілкування, доцільно користується комунікативними стратегіями та стратегіями співпраці.

Навчання української мови забезпечує реалізацію як внутрішньопредметних (міжрівневих), так і міжпредметних зв'язків, створює передумови для усвідомлення художньої літератури як мистецтва слова, закладає основи, важливі для опанування іноземних мов та інших шкільних предметів гуманітарного та негуманітарного циклу. Важливою складовою шкільного курсу є різні види лінгвістичного, філологічного аналізів тексту.

Ключові компетентності увиразнено через наскрізні лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Упровадження наскрізних ліній передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проектів, роботу з різними джерелами інформації.

Принципи навчання української мови.

Основними принципами навчання української мови є *загальнодидактичні* (науковості, систематичності й послідовності, наступності, зв'язку теорії з практикою, інтеграції традиційних та інноваційних технологій навчання і виховання; доступності, наочності, проблемності, свідомості, особистісної орієнтації, культуровідповідності, соціокультурний, креативності, активної пізнавальної діяльності, виховання на цінностях людини, цінностях держави, цінностях загальноетичних норм; соціального партнерства; неперервності; гуманізації, випереджувальності; мережевості; варіативності); *лінгвометодичні* (комунікативного навантаження мовних одиниць, вивчення мовних одиниць з опорою на текст, комунікативної доцільності, зв'язку теорії з комунікативною практикою, комунікативно-діяльнісний, інтеграції лінгвістичних понять, органічного поєднання навчання мови й мовлення, врахування поліфункціональності рідної мови, принцип текстотворчості (текстоцентризму), ситуативності мовлення).

Зокрема *принцип взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку*

орієнтований на забезпечення гармонійної реалізації основних загальноосвітніх функцій навчального предмета. Реалізація *принципу інтегративності* означає прагнення подати шкільний курс української мови у тісному зв'язку з іншими навчальними предметами (літературою, іноземною мовою, історією). *Принцип особистісної орієнтації* навчання визнає цінність учнівської особистості, вияв і розвиток її здібностей, забезпечення вчителем оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, врахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні української мови, самопізнанні та саморозвитку. В основу *принципу культуровідповідності* покладена концепція про спорідненість особистості з історією і культурою власного народу (не зрікатися рідної мови і культури), вплив культурних цінностей на формування особистості; *принципу соціального партнерства* – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Соціокультурний принцип передбачає опанування мови як національно-культурного феномену, що відображає духовно-моральний досвід народу, зв'язки української мови з національними традиціями українського народу, усвідомлення учнями краси, виразності й естетичних можливостей рідного слова; *принцип демократизації, гуманізації* навчання мови полягає у здійсненні співпраці вчителя й учня з метою досягнення освітньої мети, створення умов для творчого розвитку й учнів, і педагогів в атмосфері співтворчості; *принцип креативності* виявляється у здатності до творчості, розвитку творчих здібностей особистості у процесі опанування української мови як системи і засобу комунікації; *комунікативно-діяльнісний принцип* спрямований на опанування мови як засобу спілкування у процесі взаємопов'язаного і цілеспрямованого вдосконалення аудіювання, читання, говоріння та письма; *принцип інтеграції лінгвістичних понять*, що виникають на зв'язках мовних одиниць різних рівнів (звук – слово – словоформа – образ);

Принцип органічного поєднання навчання мови й мовлення як засобу і способу мовленнєвої діяльності, її змісту і форм означає, що вивчення мови є не тільки метою, а й засобом досягнення основної освітньої мети; *принцип урахування поліфункціональності рідної мови* за умови вмілого його використання засвідчує й реалізує невичерпні потенційні освітні можливості української мови; *принцип практичної спрямованості навчання* реалізується в різнобічному і систематичному збагаченні мовлення учнів лексичними, фразеологічними, граматичними, стилістичними виражальними засобами мови; *принцип текстотворчості (текстоцентризму)* передбачає вивчення мовних одиниць на текстовій основі, засвоєння учнями мовних знань і формування компетентностей на основі текстів різних стилів,

типів і жанрів мовлення, формування вмінь сприймати, відтворювати чужі і створювати власні висловлювання тощо.

ОСОБИСТІТЬ МАЙСТРА-НАСТАВНИКА У ВИМІРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

(відеозапис <https://www.youtube.com/watch?v=BX6nZgsQJnl&t=201s>)

Об'єктом наукового пошуку є становлення і розвиток української лінгвометодики, лінгводидактики, а предметом – мовна особистість ученого-майстра-наставника у вимірах української лінгвометодики, лінгводидактики.

Обрана тема корелює з програмними вимогами авторських курсів «Методика викладання української мови у вищій школі», «Інноваційні підходи у викладанні української мови» і полягає в розширенні уявлення про наукові парадигми у галузі лінгвістики і лінгвометодики; в розширенні і поглибленні уявлення про енергетично потужний науково-освітній потенціал лінгвістів і лінгводидактів, у вихованні соціальної і професійної відповідальності за **сродну працю**, прагненні до розвитку, саморозвитку, самореалізації.

Обрана тема корелює із темою авторської програми з української мови для учнів 11 класу, що підготовлена спільно з академіком НАПН України Мацько Л.І., затверджена МОН України і рекомендована у старші профільні класи, «Історія мовознавства в особах», «Видатні **мовознавці** вітчизняної науки та їхні праці».

Згортання у багатьох інститутах України дослідницьких напрямів, в основі яких – високе національне знання, знищення наукових шкіл, які склалися десятиліттями, неминуче відіб'ється на рівні мовної освіти в Україні.

Але духа не вгашаймо, - закликав Іоан Павло II (1920 - 2005), поляк за походженням, перший слов'янин Папа Римський, у миру Кароль Войтила, який опановував філологію в Ягеллонському університеті і досконало володів вісьмома мовами, бо найбільша хвороба – це хворіти духом, -переконував Григорій Сковорода.

«Наша сила і спасіння лежить у нас самих, у праці над освітою і добробутом народу» (Іван Пулюй).

Епіграфом слугують слова «Українська лінгводидактика має своє національне обличчя».

Методологічне підґрунтя заняття становлять парадигма гуманізації освіти; філософія людиноцентризму; концепції неперервної освіти, концепції динамічної функціональної структури особистості, основні положення теорій соціального, людського, інтелектуального і культурного капіталу, **підходи:**

особистісний, андрагогічний, акмеологічний, праксеологічний, базові принципи теорії пізнання – науковість, діалектичність, історизм, цілісність, взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів дійсності; учіння про розвиток (діалектика).

Джерельною базою є книги, безпосереднє спілкування з видатними педагогами.

Ключові поняття лекції: особистість, особистість ученого, лінгводидактика, лінгвоперсонологія, наставник, педагогічна дія.

У час, коли **надто крижкими** між людьми, усередині громади й суспільства, між державами є цінності миру, взаємоповаги, терпимості і дружби, любові й милосердя, коли перед натиском трагічно-плачевного матеріально-економічного стану країни, вузького прагматизму **навчання й виховання** часто втрачають гуманістичний дух і спрямованість і в багатьох з'являється розгубленість щодо шляхів і методів виховання сучасної молоді, зростає роль особистості:

як творців соціуму і соціальних систем, що творяться і розвиваються інтелектом особистостей;

як носіїв культурно-історичної пам'яті етносу, що надає перспективу розвитку нації;

як громадян, що формують і забезпечують існування держави;

як антропологічних самоцінностей («образів Божих у людській подобизні»), безмежно багатих у самотворенні і самопізнанні, самореалізаціях і саморозвитках; як індивідумів унікальних і неповторних.

Зростає роль самодостатньої інноваційної особистості - особистості, яка характеризується активною життєвою позицією, **інноваційним типом мислення**, глибоким усвідомленням професійного обов'язку і соціальної відповідальності, здатна до інноваційного типу професійної діяльності. (В.Кремень)

Термін «інновація» у науковий ужиток було уведено австрійським ученим Йозефом Шумпетером на початку ХХ століття а із середини ХХ століття, в освітній галузі поняття «інновація» почали використовувати на позначення процесу **створення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей**, засобів педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Ідеться про праксеологічну, успішну діяльність, довершену, майстерну дію нової якості. Й актуальною є теза античного філософа **Платона** про те, що зберегти державу має державна система виховання, мета якої – допомогти людині *знайти своє місце, своє покликання в безмежному океані життя*. За такої умови, наголошує видатний теоретик і практик освіти ХХ століття

Сергій Гессен, «освіта відкривається як **безкінечне завдання** всього життя людини».

У книзі Яна Амоса Коменського «Пампедія» (інша назва – «*Всезагальне виховання всього людського роду, незалежно від віку, статі і народності*») зазначається, що таке завдання виконують **школи зрілості і старості**. На відміну від шкіл, що утримуються громадою, це «школи особисті». **«Усе наше життя – це школа..., це покликання; це сродна праця.**

Фактично у положеннях видатного чеського мислителя і педагога ХУІІ століття закладені перспективні ідеї **неперервної освіти, формальної, неформальної, інформальної освіти** як морально-етичної, політичної і соціальної цінності Людини яка з другої половині ХХ століття набуває *світового масштабу*. Чим сильніший і досконаліший людський, інтелектуальний, культурний капітал (освіта, знання, кваліфікація, досвід, здоров'я, мотивація, продуктивність праці), тим більше можливостей для розвитку і саморозвитку особистості.

Перехід до нової якості освіти значною мірою залежить від довіри до школи, університету, **довіри до учених, педагогів-наставників**.

Зі зміною ціннісних орієнтирів і залученням, зокрема до вивчення мови таких галузей, як когнітивістика, семіотика, прагматика, психологія, розширюється і доповнюється спектр функціональних обов'язків **лінгводидакта**, котрий опікується професійним становленням учителів-словесників. В освітянських колах його почесно величають носієм гуманітарної культури, менеджером, психологом, знавцем методичних законів і лінгводидактичних тонкощів, майстром живого педагогічного слова.

Поняття «наставник» у тлумачному словнику української мови розглядається як «той, хто дає поради, навчає; порадник, учитель». Популярними сьогодні і *м'ютор, коуч, mentor*, і усе ж більшою повагою користується слово-концепт *наставник*.

Сьогодні виокремлюють мікропедагогіку наставника і його відкритого середовища, в якому наставник представляє і допомагає формувати зразки моделей поведінки, особистісної позиції, навчає «читати» і «тлумачити» пізнавальні контексти, які визначають минуле, сучасне і горизонти майбутнього, транслює приклади засвоєння культурних норм і цінностей, тим самим стимулюючи механізми розвитку особистості, передає ціннісні установки науки у формуванні наукового стилю мислення у вихованця.

Наставник - це психологічний педагог (І.Зязюн).

Серед духовних наставників – всесвітньо відомий педагог, лінгводидакт, наш земляк Костянтин Ушинський.

Прожив лише **46 років** і очолює дев'ятку найкращих педагогів Європи і світу.

І коли багатьох з українських учених було просто «привласнено іншими культурами», як делікатно зазначає академік Іван Дзюба і «їх конче потрібно повернути Україні», Костянтин Ушинський пішов на випередження і стверджував рішучіше: «Ні, я українець: рід наш старовинний, малоросійський, дворянський. Всі родичі, діди, дядьки і батьки були українцями, народилися й поховані в українській землі».

У щоденнику Ушинського читаємо слова, які сьогодні нам є заповітом: **«Готувати уми! Розсівати ідеї! Ось наше призначення. Відкинемо егоїзм, будемо трудитися для потомства...»**

І нема насильства більш нестерпного, як те, що хоче відняти в народі спадщину, створену незчисленими поколіннями його віджилих предків. Відберіть у народу все – і він усе може повернути; **але відберіть мову, і він ніколи більше вже не створить її; нову батьківщину**, навіть, може створити народ, але мови – ніколи: вимерла мова в устах народу – вимер і народ...

Засвоюючи рідну мову, дитина засвоює не тільки самі слова, їх сполучення та видозміни, а безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів, художніх образів, логіку й філософію мови, – і засвоює легко й швидко, за два – три роки, стільки, що й половини того не може засвоїти за двадцять років старанного й методичного навчання. Такий цей великий народний педагог – рідне слово!

Основою виховання підростаючого покоління в дусі патріотизму, любові до Батьківщини та свого народу Ушинський вважав **народність** і наголошував, що «у кожного народу своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і особливі засоби в досягненні цієї мети»...

Відомі його статті і праці: «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», «Про народність в громадському вихованні», «Дитячий світ». Підручник для початкової школи «Рідне слово», що витримав понад 150 видань, засіяні золотими розсипами народної педагогіки. У передмові до книги «Рідне слово» Ушинський написав: «Я не думаю, щоб будь-хто був спроможний змагатися з педагогічним генієм народу».

У статті Ушинського «Праця в її психічному і виховному значенні» читаємо: «Праця є єдине доступне людині на землі і єдине гідне її щастя... Виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя», і далі: «...людина народжена для праці; праця складає її земне щастя; праця — кращий хранитель людської моральності і праця має бути вихователем людини; тіло, серце, розум людини вимагають праці».

У 1857 році у статті «Про користь педагогічної літератури» передбачив, що «всяка програма викладання, всяка метода виховання, хоч би якою хорошою вона не була, не перейшовши в переконання вихователя, залишиться мертвою буквою, що не має ніякої сили в дійсності.

Найпильніший контроль у цій справі не допоможе...Вихователь ніколи не може бути сліпим виконавцем інструкції: не зігріта теплом його особистого переконання, вона не матиме ніякої сили... вплив *особи* вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, якої не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань та заохочень. Багато, звичайно, **важить дух закладу; але цей дух живе не в стінах, не на папері, а в характері більшості вихователів і звідти вже переходить у характер вихованців...особа вихователя означає все у справі виховання».**

Мистецтво виховання — це мистецтво розвитку свідомості і волі

Відомо, що поруч з могилою великого сина України була похована і його дружина Надія Ушинська, яка прожила 83 роки, і його онука Олена. На жаль, ще в 1936 році ці могили, як і багато інших, було знищено і через них прокладено асфальтову алею... Тяжко це усвідомлювати. Велич геніїв людства полягає не тільки в тому, що **вони вражають силою свого інтелекту, силою своєї волі й характеру, значенням своїх наукових відкриттів і своєї діяльності. Велич їх полягає також і в тому, що вони продовжують жити разом з нами, жити серед нас.**

На території Сумщини у 70-80 роках XIX століття, в Білопільлі, Глухові, Конотопі, Кролевеці, Лебедині, Охтирці, Ромнах функціонували жіночі гімназії Міністерства народної освіти, в Сумах було дві гімназії – Сумська 1-а жіноча гімназія і Сумська 2-а жіноча гімназія.

. Педагогічна практика складалася з двох компонентів - пасивного і активного.

У першому півріччі учениці восьмого педагогічного класу відвідували уроки викладачів гімназії, на кожен з яких складали короткий конспект, що перевірявся викладачем російської мови, спостерігали за методами, прийомами та засобами навчання.

Активний компонент передбачав проведення пробних уроків, які обговорювалися на засіданні спеціальної комісії за участю учениць 8 класу і викладачів гімназії. Аналіз пробних уроків проходив за чіткою схемою: 1 – рецензентка, призначена з учениць 8 класу, зачитувала частину свого звіту, в якій відтворювався проведений урок; 2 – практикантка вказувала на помічені недоліки свого уроку; 3 – рецензентка зачитувала решту свого звіту, висловлюючи власну думку про урок практикантки; 4 – учениці 8 класу обговорювали урок, висловлювали власні зауваження і побажання, на які відповідали практикантки; 5 – викладач-керівник практики узагальнював усі зауваження, пояснював основні помилки практикантки, підкреслюючи позитивне уроку, висловлював своє враження.

На засіданні кожної комісії складався протокол пробних уроків, який записувався у спеціальну книгу. Підсумкова оцінка виставлялася на нараді викладачів – членів комісії і заносилася у спеціальну відомість.

Олександр Опанасович Потебня [10.09.1835, хутір Манів, тепер с. Гришине Роменського р-ну Сумської області — 29.11.1891, м. Харків] — український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громадський діяч, засновник Харківської мовознавчої школи, фундатор української етнолінгвістики; основоположник психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві й творець лінгвістичної поетики; автор праць із загального мовознавства, семантики, етимології, діалектології, граматики, фонетики, наголосу, етнології, фольклору, теорії словесності, про походження мови та про зв'язок мови й мислення.

До найважливіших праць ученого належать:

«Про деякі символи в слов'янській народній поезії» (1860),

«Думка і мова» (1862), обґрунтував нерозривну єдність мислення й мови

«Мова і народність» (1895),

«Замітки про малоруське наріччя» (1866),

«Із записок із руської граматики» (1874–1941, у чотирьох томах).

У низці робіт осмислюється **етномовне бачення світу, мовна картина світу українців** у загальнослав'янському контексті.

взаємовідношення націй і мов, народу й індивіда, дво- і багатомовності,

проблеми денаціоналізації,

Він досконало знав українську мову не лише теоретично, а й практично. Любив і знав Малоросію, мав виражені характерні риси української національної психіки. І, зрозуміло, **питання національно-культурного розвитку України** було для нього не лише теоретичним питанням, а й живою та жагучою проблемою життя.

Студентів дивувала його манера викладання. Не любив довгих монологів, намагається якнайбільше дискутувати з молоддю. Лекції не готує наперед. Списує багато "шпаргалок", які потім розкладає на столі і прямо на очах у слухачів створює новий виступ.

Блискучий лектор, чесна, правдива й самокритична людина. навіть у граматичних викладах О. Потебня переходив у сферу діяльності людини, відкриваючи слухачам таємницю її прагнень до істини. Тут великий вчений виявляв усебічну обізнаність із найновішими досягненнями філософії мови, етнічної психології й психології творчості, дитячої психології.

«Три роки слухаючи лекції, я на кожній мав враження, неначе слухав його вперше. Це були **знамениті імпровізації, пов'язані в низку свіжих**

думок і глибоких спостережень справжнього філософа», – описує майбутній історик літератури Лев Шепелевич.

Він вражав своїх слухачів не красномовством, не пластичністю мови, а страшенною глибиною свого розуму, оригінальними висновками й широкими порівняннями".

Протягом усього життя О. Потебня утверджувався в переконанні, що діти повинні навчатися **лише рідною мовою**. Більше того, він вважав шкідливим **навіть знайомлення з іноземними мовами в ранньому дитинстві**. «Якщо згодом мене не лякала граматики, то це, я гадаю, через те, що замолоду не знав ніяких граматичних підручників».

Ще 1860 р., працюючи вчителем, О. Потебня уклав «Буквар», у якому широко використав надбання української етнопедагогіки для виховання дітей на засадах народної моральності. У своєму підручнику О. Потебня відмовився від релігійних текстів і церковнослов'янської графіки та застосував українську абетку – Кулішів фонетичний правопис. Але «Буквар» О. Потебні зазнав такої долі, як і недільні школи, заборонені 1862 р.

Людина ж, яка мало читає, не може по-справжньому зрозуміти навіть саму себе, бо **«тільки слово об'єктивує думку»**, писав Олександр Потебня, який родом з Роменського району Сумської області, **«слово є засобом розуміти іншого, як самого себе»** (О.Потебня) і розуміти самого себе як іншого. А це і яскраве слово, і помітка, і написане олівцем міркування на полях сторінки. Зникне аналіз художньої деталі, зщезне живе слово майстра і «зачерствіє» думка.

Тож чим наповнимо внутрішній простір душі наших вихованців, **якими «олюдненими книгами»**, **залежить** від кожного з нас Потебні, котрий доводив: «Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства».

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні – провідний в Україні багатопрофільний центр лінгвістичних досліджень, засновано 1930 року. Наші співробітники розробляють теорію й методологію мовознавства, досліджують історію, структуру та функціонування різних мов світу. У центрі наших розвідок – зв'язки української мови з іншими індоєвропейськими мовами: слов'янськими, романськими, германськими, балтійськими. У жодній іншій науковій установі світу не провадять такого комплексного дослідження української мови.

Інститут підготував чимало фундаментальних праць, добре відомих в Україні та за її межами. Тлумачний «Словник української мови» в 11 томах, перекладні багатотомні українсько-російській та російсько-український словники, академічна п'ятитомна граматики видання фундаментального

«Етимологічного словника української мови» в 7 т., який є найповнішим і найбільшим за обсягом серед етимологічних словників інших слов'янських мов. Його вихід – епохальна подія не лише в україністиці, а й у всьому слов'янському мовознавстві.

В Інституті мовознавства імені О.О. Потебні працював **Михайло Андрійович Жовтобрюх** (нар. 04 (17) листопада 1905 року, село Ручки Гадяцького району, Полтавська область — пом. 16 грудня 1995, м. Київ). Закінчив педагогічний технікум у Гадячі, Дніпропетровський інститут народної освіти у році, працював у Київському педагогічному інституті ім. М.Горького (нині Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова). З 18 років почав учителювати у початковій школі у селі Попівщина Роменського р-ну Сумської області.

«Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.)" (1963) ця книжка була першою науковою працею про мову української преси, підручники «Курс сучасної української літературної мови» (4 видання), «Порівняльна граматики української і російської мов», «Історична граматики української мови» та багато інших.

Михайло Андрійович мав особливий талант поєднувати високу лінгвістичну науку з щоденними потребами національної освіти і виховання, бути доступним як для академіка, так і для вчителя, студента, учня.

«Мене завжди хвилювало те, що людина візьме для себе із моїх праць, як прислужаться вони їй, як вплинуть на її становлення як людини. Наука твориться для людей. Творити її непросто, оволодівати нею також нелегко».

Учням мовознавця **М.Жовтобрюха** відомо, як хвилювався педагог за якість лекцій: «Головне, щоб учитель міг мислити науково, мав глибокі знання, був ініціативний, умів збагачувати свої знання, аналізувати мовні факти нашої дійсності і правильно на них реагувати».

Михайло Андрійович Жовтобрюх, Андрій Петрович Медушевський, Марія Яківна Плющ створювали для формування особистості молодого педагога «максимально позитивне навчально-виховне середовище Правдиві Майстри розуміли кожного учня, студента індивідуально, враховували його задатки і можливості, спонукали кожного до бачення своєї перспективи в житті, самоаналізу, визначення цілей, обґрунтування мотивів, досягнення певної мети», «виховували духовне благородство, пошану до думки іншої людини, правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність мовлення, розвивали мовне чуття, що становить фундамент професіоналізму вчителя».

Реальний мовно-культурний стан навчальної взаємодії в українській школі завжди хвилював професора Рівненського педагогічного інституту, автора численних книг із професійної освіти вчителя-філолога і методики викладання української літератури **Б.Степанишина**. Зокрема щодо

лавиноподібної навали іншомовної лексики в українському мовленні педагог писав: «Хто з нас не чув у виступах навіть високих посадових осіб, скажімо, речень такого типу: «Превалююча частина екзистенції сучасного соціуму – це абсолют неіндиферентного конгломерату різних уже заакцентованих факторів, що діють у приватному секторі інвестованих зарубіжними фірмами структур? Якою мовою викладена ця тирада? За граматику і стилістикою – це нібито українська мова. А от за лексикою – ні, хоча всі використані слова є в українських словниках. Це речення важко назвати українським через засилля іншомовних слів. Переважна більшість їх має автохтонні, українські відповідники, а саме: превалююча – переважаюча, екзистенція – сутність, соціум – суспільне середовище, абсолют – вершина, неіндиферентний – небайдужий...». Справді, можна тільки поспівчувати нашій бідній знехтуваній мові, та й такому мовцеві, бо наведена фраза скидається на пародію. Але, на жаль, так дуже часто пишуть, кажуть тепер....».

Понад сорокарічна педагогічна діяльність Любові Іванівни Мацько пов'язана зі школою: загальноосвітньою і вищою. Ще студенткою вона набиралася педагогічного досвіду, щорічно працюючи вихователем чи вожатою у піонерських та учнівських таборах, **учителькою української мови і літератури у школі-інтернаті села Іванівки Великописарівського району Сумської області.**

З 1968 року і по сьогодні засобами мови, «на її лексико-поняттійному арсеналі» виховує яскраві мовні особистості майбутніх учителів і «розкриває» їх як індивідуальності у Національному педагогічному університеті імені Михайла Драгоманова. Особливий світ лінгвістики, стилістики, риторики Любов Мацько збагачує мовним добротворенням і мовним оптимізмом, **животворним впливом Українського Слова на розум і почуття співгромадян.**

Вирішальну роль у мовній освіті й мовному вихованні особистості вчителя Любов Іванівна відводить **читанню книг:** української і зарубіжної класики, новинок з філології, психології, педагогіки.

«У часи мого дитинства і юності книга була розкішшю, - згадує академік, - вона відкривала той світ, якого інакшим чином сільська дитина, на яку звалилася вся робота по господарству поки батьки заробляли обов'язкові трудові, не могла побачити.

Читання словників, довідників, художньої літератури, міркує Л.Мацько, подовжує сприймання, усталює увагу, розвиває образну уяву. Краплені міркування (психологи кажуть: сліди) зливаються у ланцюжок міркувань, розвивається мовомислення і мовотворення. Мислення стає швидшим, точнішим, тобто ефективнішим, а мовлення – правильнішим і оптимальнішим для спілкування...образність мови стає формою образного бачення світу [7, с.75]. Через емпатійне, емоційне переживання, рефлексивне

пізнання духовно-моральних норм і культурних цінностей школяр /студент готується до самостійного спілкування з мистецтвом слова, формується його художньо-педагогічне мислення, відбувається творчий саморозвиток. Виховується особистість, відкрита до спілкування з іншими культурами.

Шляхетні обриси української культури у мовних особистостях вихованців вона поповнює знаннями про таких видатних мовних особистостей, як Т.Шевченко, М.Грушевський, М.Драгоманов, І.Котляревський, М. Коцюбинський, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Г.Сковорода, І.Франко, Леся Українка та багато інших сподвижників рідного Слова.

Дослідниця дотримується вимог О. Потебні, котрий відповідальність письменника за мову твору пов'язував передусім із читачем: «В організованому суспільстві з серйозним ставленням до літератури складається і стосовно писемної мови громадська совість, чуття користі, міри і краси, які однаково зв'язують письменника і читача. Думка повинна розвиватися, отже, і мова повинна рости, але непомітно, як трава росте. Все, що зупиняє на самому слові, будь-яка не тільки неясність, але помітна незвичайність його, відволікає увагу від змісту. Лише прозорість мови дає змісту можливість діяти легко, сильно, художньо» [11 с.172]. Відповідально ставиться і до методологічних принципів аналізу О. Білецького: до аналізу тексту слід підходити неупереджено; вивчати текст у «самому собі», з погляду його зовнішньої і внутрішньої форми; досліджувати умови появи твору і його образів: душевну організацію автора і середовище, що його сформувало; пам'ятати, що літературний образ не є чимось застиглим, він живе і видозмінюється у сприйнятті різних категорій і поколінь читачів [2, с. 260].

Любов Іванівна уміє зацікавити читачів предметом розмови, переконливістю аргументів, прагне надійно заволодіти читацькою увагою з першого й до останнього рядка.

Наприклад:

«Дискусія про те, чия це у творах Котляревського мова і яка вона, не має великого значення. Певний час вважали, що Котляревський копіював рідну йому говірку, і мова його творів не виходить за межі полтавського мовлення. Ця теза правдива тільки у першій частині: основою його лінгвопрактики стала та мова, яку він увібрав з молоком матері, а не та, якою довелося служити та спілкуватися з носіями офіційної влади і культури. У другій частині – тезу легко спростувати: мова творів Котляревського зразу ж після друку їх вийшла за межі Полтавщини, бо

вона з самого початку зрозуміла й мила кожному українцю, навіть зрослому в іншому говірковому середовищі».

Тексти Любов Іванівни – це її наукова позиція, завжди цілковито чітка і зрозуміла:

«Глибоко шануючи видатного вченого [Юрія Шевельова – О.С.], що надбав немало слави українському мовознавству, не можу прийняти думку Юрія Шереха, що Куліш лишився в мові самотньою постаттю. Наша літературна мова йшла широкою дорогою (і сходу, і центру, і заходу), і кожний з українських культурних діячів зробив те і стільки, на що кожний і на скільки спромігся в силу свого таланту і міру обставин. Зі спадщиною завжди так буває: на історичній дорозі щось бере час, щось люди. Самотніми посталями українських діячів робила бездержавність нашої нації...Але про Пантелеймона Куліша цього не скажеш. Він залишив не тільки слід в історії української літературної мови, а й результати».

Єрмоленко Світлана Яківна – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, редактор щопіврічника «Культура слова», автор праць із лінгвостилістики, етнолінгвістики, мовної семантики, Інститут української мови

Світлана Єрмоленко виділяє **представницьку функцію мови**, згідно з якою кожна держава має своє мовне обличчя, а світове співтовариство співвідносить країну з її державною мовою.

Задушливу атмосферу для методики навчання української мови в часи попереднього політичного устрою виразно демонструє за спогадом І. Ющука про те, як працівники редколегії журналу «Українська мова і література в школі» мусили у 1970 р. цілий тиждень виривати сторінку (тираж номера часопису був понад 52 тис. екземплярів) із необачно процитованою одним із дописувачів кон'юнктурною фразою В. Леніна про те, що в Україні треба «говорити в усіх радянських установах рідною мовою, всіляко протидіючи русифікаторським спробам відтіснити українську мову на другий план».

Мирослав Гнатович Стельмахович подав своє бачення подальшого удосконалення методики навчання української мови, яка ґрунтувалася б на реалізації принципів, що базуються на засадах етнопедагогіки та народознавства, – народності (репрезентація української мови як геніального творення багатогранної діяльності українців), історизму (виклад правдивої інформації про історію української мови та України, про долю, нерідко драматичну, українських учених-мовознавців), етнічної соціалізації (плекання в українських учнів гордості за свій народ та свою мову, бажання гарно вчитися, аби опанувати набуті народом культурні скарби), європеїзму (репрезентація української мови як однієї з європейських, формування в учнів її високого зразка), культуровідповідності (забезпечення розвитку мовного чуття, нормативності, ораторського мистецтва) та інших.

Світлана Єрмоленко у 1994 р. разом із доктором філологічних наук Любов'ю Мацько відгукнулася на заклик М. Стельмаховича авторським баченням майбутнього мовної освіти у школі – **«Навчально-виховною концепцією вивчення української (державної) мови»**.

Автори чітко сформулювали свій погляд на мету шкільної мовної освіти, яка, по-перше, має формувати громадян України, котрі, незалежно від їхнього етнічного походження, володіли б державною мовою настільки, щоб належно виконувати свої посадові обов'язки, творити єдину державу і формувати її суспільство; по-друге, не обмежувати засвоєння мови етнографічним рівнем, а забезпечувати інтелектуальний розвиток особистості, створюючи можливість засобами української мови задовольняти потребу в доступі до сучасних високоінформативних текстів; по-третє, забезпечувати виховання духовно-емоційної сфери учнів, не обмежуючи його текстами, що є скарбами національними, а й залучати україномовні переклади перлин світової літератури, тим самим долучаючи школярів до загальнолюдських цінностей; по-четверте, усім цим забезпечувати національно-патріотичне виховання громадян.

У 1997 р. у часописі «Українська мова та література» було започатковано рубрику «Дім мій – мова». «Мова як суспільне явище. Державотворча функція мови» та «Мова – це наша національна ознака». у монографії «Мова і українознавчий світогляд». Світлана Єрмоленко стверджує, що мова – це діяльність, і мовна поведінка залежить від виробленого автоматизму спілкування [4, 101], навчання мови потребує осмислення її як суспільного та соціального феномену, а мовлення – як реалізацію соціальних ролей [4, 104]. Не лише вчителю, але й кожному свідомому громадянину українського суспільства належить задуматися над змістом міркування Світлани Єрмоленко про те, що «мова як живий організм потребує активного вживання в усіх сферах».

Ознайомлення зі змістом підручників, підготовлених Світланою Єрмоленко у співпраці з учителем-методистом Вікторією Сичовою, дозволяє зробити висновок, що автори навчальних посібників, які написані бездоганною українською мовою, налаштовують учнів на довірливі стосунки з навчальною книгою (у 5, 6, 7 класах сам підручник звертається у передмові до учнів, називаючи їх своїми друзями, розповідаючи про ті цікавинки, які їх чекають у процесі спільної праці з книгою упродовж навчального року; у наступних класах до майбутніх читачів звертається вже авторський дует).

Дбаючи про те, щоб навчання приносило учням задоволення, психологічне розвантаження, автори створили рубрики «Усміхнімось» та «Це цікаво». Важливо, що автори дотримуються принципу текстоцентризму, пропонуючи учням тексти різної тематики, передовсім світоглядної (про українську мову, історію України, її культурні цінності, позитивне сприймання

нашого народу іноземцями, відомих українців, якими пишається наш народ). Авторський колектив розуміє вікові проблеми своїх опосередкованих співрозмовників і у ненав'язливій формі пропонує дружні поради: як порозумітися з оточенням (родиною, друзями, вчителями), яку манеру спілкування обрати у різних ситуаціях, як підкріпити гарне мовлення гарними вчинками. Учні мали можливість ознайомитися з різностильовими та різножанровими текстами, що належать перу авторитетних людей, які представляють різні сфери діяльності.

Марія Іванівна Пентилюк

«Приємно констатувати, що українська лінгводидактика активно розвивається, поповнюється новими науковими дослідженнями. Вона йде у фарватері зарубіжних методик навчання мови, спирається на надбання європейської та вітчизняної дидактики, але має своє національне обличчя й виконує завдання, що ставить перед нею Українська держава» «Українська лінгводидактика має своє національне обличчя», - наголошує керівник відомої в Україні наукової школи з методики навчання української мови³⁷ підручників для середніх шкіл, педучилищ та ЗВО, 15 навчальних посібників, 30 методичних посібників для учителів і студентів, 14 програм для вищів і середніх шкіл, десятки статей у центральних часописах та регіональних збірниках наукових праць (усього понад 370 наукових праць) якісно синтезують складні питання рідної мови у школах різних типів і ВНЗ; проблеми змісту, форм, методів і засобів навчання, методики фонетики, лексикології, практичної стилістики, культури мовлення; лінгводидактики середньої (старшої, профільної ланки) і вищої школи, животворно впливають на формування комунікативних, лінгвістичних, лінгвокультурологічної, прагматичної компетенцій і компетентностей старшокласників і студентів.

Українську лінгводидактику Марія Іванівна Пентилюк збагатила шляхетністю, інтелектуальністю і людяністю.

На переконання Марії Іванівни, сучасний учитель – це насамперед відповідальна мовна особистість, носій як національно-мовленневої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, дбає про красу і розвиток рідної мови, адекватно застосовує набуті лінгвістичні, полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування з учнівською молоддю, різними категоріями населення.

Колективом авторів під керівництвом професора підготовлено «Словник-довідник з української лінгводидактики», який витримав уже кілька перевидань. У словнику, що включає методичні коментарі до лінгвістичних понять, враховано досягнення сучасної дидактики,

лінгводидактики і лінгвістики, Концепції мовної освіти, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, результати наукових досліджень з комунікативістики, когнітивістики, прагматики, методики навчання української мови у школах та ВНЗ за останні десятиліття [10]. Словникові статті побудовані з урахуванням принципів історизму, авторської достовірності, функційності. Принцип історизму забезпечує добір понять і термінів як традиційно закріплених у теорії і практиці (за ознаками: загальнодидактичні; лінгводидактичні; мовленнєвознавчі; інноваційні), так і нових, викликаних до життя інноваційними процесами в освіті; авторська достовірність побудована на першоджерелах; принцип функційності визначає цінність застосування лінгводидактичних понять і термінів учителями-словесниками. Наприклад, зазначає М.Пентилюк [3; 10], сучасна шкільна програма з української мови має особистісно орієнтоване та комунікативно-діяльнісне спрямування, тому уведено мовленнєвознавчі поняття «текст», «категорії тексту», «абзац», «антиципація», «аудіювання» тощо.

Українська лінгводидактика у працях М.Пентилюк набирає обертів у напрямі когнітивно-комунікативної методики навчання мови. Метою когнітивної методики є опанування учнями й студентами мовних одиниць як концептів з метою формування умінь адекватного сприйняття текстової інформації та створення власних (усних і письмових) висловлювань відповідно до комунікативної мети й наміру, розвитку пізнавальної активності, підвищення інтересу до вивчення української мови, виховання національної самосвідомості, поваги до мовних традицій українського народу, бажання наслідувати естетичні й етичні норми спілкування.

Когнітивна методика передбачає посилення практичної спрямованості у викладанні української мови; моделювання навчальних ситуацій, що спонукають до різних видів мовленнєвої діяльності-дії; збільшення питомої ваги завдань, що стосуються пояснення подій, явищ, вчинків людей тощо та способів і засобів їх вербального відтворення. Для вищої школи важливість когнітивної методики виявляється в орієнтації на розвиток лінгвістичної ерудиції, професійної компетентності, формування вмінь самостійної роботи з науковими джерелами, удосконалення навичок лінгвістичного аналізу тексту.

Реалізувати когнітивну методику навчання мови можливо на текстовій основі, урахувавши соціокультурний, комунікативно-діяльнісний, функційно-стилістичний, компетентнісний, особистісно орієнтований підходи. Для М.Пентилюк найбільш важливим є підхід особистісно орієнтованого навчання, що передбачає формування у мовної особистості таких якостей, як духовність, високий рівень інтелектуального, морально-етичного й культурного розвитку. Дослідниця слушно зауважує: орієнтація студентів на

власне особистісне самовдосконалення й організацію в майбутній професійній діяльності особистісного саморозвитку учнів – одне з навчальних завдань сучасної лінгводидактики [7-9]. У процесі особистісно орієнтованого навчання мови забезпечується розвиток і саморозвиток особистості майбутнього вчителя, його фахової майстерності у режисурі сучасного уроку української мови.

Сучасний урок учитель проводить, зазначає М. Пентилюк, враховуючи і низку принципів навчання, що виконують на уроці мови низку важливих функцій: визначають зміст, методи і прийоми відповідно до цілей загальної освіти і завдань шкільного курсу української мови; забезпечують засвоєння змісту і формування комунікативної компетентності учнів; регулюють суб'єкт-суб'єктну і полісуб'єктну взаємодію учасників навчального спілкування. Реалізація принципу антропоцентризму на уроці забезпечується опорою на суб'єктний досвід учня; принципу культуровідповідності – шляхом створення учителем «за допомогою художнього слова дзеркала долі і вчинків героїв художніх творів, у якому молода людина пізнає себе і своє майбутнє, має можливість прогнозувати своє життя, будувати власну систему моральних принципів і переконань, формує національну свідомість».

Принцип функційно-комунікативної спрямованості вимагає, за висновками М. Пентилюк, розкриття функцій мовних одиниць у висловлюваннях різних типів, стилів і жанрів під час спілкування, передбачає організацію продуктивної комунікації в усній і писемній формі. Принцип систематичності визначає, що оволодіти навчальним матеріалом – це не тільки засвоїти певну кількість фактів, отримати обсяг знань. Важливим є й те, як отримати ці знання, у якій системі. Серед дієвих засобів принципу наочності М. Пентилюк називає не лише і не стільки новітні технічні аудіовізуальні засоби (аудіодиски, диски, відеофільми, мультимедіа та ін.), а насамперед живе образне мовлення (зразкове вчителя і вдале учнів). Значну увагу у своїх працях дослідниця акцентує на індивідуально-психологічний аспект у мовній особистості, критерієм сформованості якої є здатність репрезентувати себе через мовлення, мистецтво спілкування за правилами мовної етики.

УРОК: ОСНОВНІ ВИМОГИ, ТЕХНОЛОГІЇ, КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ, ПІДРУЧНИКИ

Фахова практика майбутнього вчителя-філолога: традиції та інновації : навч. посіб. Олена Семеног, Мирослава Вовк, Тетяна Дятленко, Наталя Громова]. Київ : Талком, 2021. 377 с.

Український педагог Василь Сухомлинський писав: *«Урок – це дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його кругозору, ерудиції»*. Ефективність і результативність уроків залежать від професійної майстерності словесника, його фахової підготовки й особистісних якостей.

Нешаблонний, оригінальний, самобутній урок, глибокий за змістом і чіткий за формою, - результат самовідданої праці вчителя, який зумів до своєї творчої лабораторії долучити учнів, перетворити їх на співучасників навчально-виховного процесу.

Урок – спільна творча діяльність учителя й учнів, співтворчість, колективний пошук істини. Василь Шуляр пропонує таке визначення: *«Сучасний урок – гнучка цілісна динамічна система взаємопов'язаних компонентів і навчальних ситуацій, яка процесуально й змістовно забезпечує літературний та духовний розвиток учня – читача, неперервність інтенсивної розвивальної взаємодії вчителя й колективу в умовах класу та інших форм організації навчально-виховної діяльності школи»*.

Основними завданнями сучасного уроку є:

- відповідність навчального матеріалу з української мови та літератури вимогам науковості, оптимальності, єдності навчання і виховання, зв'язку з життям;

- реалізація комплексної мети уроку: навчальної, виховної та розвивальної;

- урахування вікових особливостей учнів та їх пізнавальних можливостей, інтересів і запитів;

- реалізація інноваційних технологій сучасного уроку;

- інтегральність уроку (використання між предметних зв'язків);

- цілеспрямованість і копітка робота над пізнавальними завданнями і запитаннями, що виникають у результаті створення проблемних ситуацій;

- практична спрямованість уроку – всебічний мовленнєвий розвиток учнів.

Основні вимоги до уроків мови та літератури:

- узгодженість теоретичних концепцій і наукового змісту уроку;

- оптимальність змісту уроку;

-змістова місткість і доцільність навчального матеріалу уроку (порушення цієї умови призводить до механічного запам'ятовування матеріалу, послаблення інтересу, нераціонального використання часу);

-розмаїття видів робіт, методів і прийомів навчання і викладання, організаційні форми уроку, широко поєднувати індивідуальні, групові і фронтальні форми роботи;

-добір суб'єктивно значущої для учнів інформації, текстів художніх творів і різноманітних мовленнєвих зразків;

-забезпечення інтенсивної мовленнєвої практики учнів, цілеспрямованої і систематичної роботи над розвитком зв'язного мовлення;

-активізація і стимулювання учнів до самостійної, ініціативної пізнавальної діяльності;

-урахування навчально-виховних можливостей уроку;

-забезпечення позитивного емоційного навчального середовища;

-наявність високої педагогічної культури вчителя-словесника, його постійне духовне збагачення, ідейно-моральне зростання.

Важливо правильно визначити мету уроку і засоби її досягнення.

Мета уроку - створення сприятливих умов для вияву пізнавальної активності учня.

Засоби досягнення мети - використання різноманітних форм і методів навчальної діяльності, створення атмосфери зацікавленості кожного учня в роботі класу, стимулювання учнів до висловлювання, використання різних способів виконання завдання без побоювань помилитися або отримати неправильну відповідь, оцінка діяльності учня за результатом, заохочення бажання учня знайти свій спосіб виконання задачі, створення педагогічних ситуацій на уроці, що дозволяють кожному учню виявити ініціативу, самостійність.

Критеріями ефективності уроку визначають наявність індивідуального навчального плану класу; використання проблемних, творчих завдань; завдань, які дозволяють учню самому обирати тип, вид, форму матеріалу; створення позитивної робочої атмосфери; наявність рефлексійно-оцінювального етапу уроку; оголошення і коментар диференційованого домашнього завдання.

Найбільшою проблемою вчителів-початківців є дисципліна на уроці. Для досягнення високого рівня дисципліни учнів на уроці важливо створити атмосферу довіри і розкутості, справжнього демократизму, коли основним важелями у роботі вчителя стають не диктат дорослого і присилування, а внутрішня мотивація – залучення до спільної праці. Активно сприяє дисциплінованості учнів на уроці система індивідуальних завдань.

У шкільній практиці інколи урок може стати причиною страхів і хвилювання як для вчителя, так і для учнів. За результатами опитувань,

значна кількість школярів відчуває емоційно-особистісний дискомфорт, у 12% учнів розвивається невроз через тривогу, напруження, від яких страждають на уроці. Отже, вчителів-початківцю необхідно вчитися мистецтву уроку, щоб від нього залишалось почуття радості, насолоди від інтелектуальної і емоційної діяльності, колективної творчості і співпраці.

Поведінку вчителя на уроці характеризують психологічні особливості:

- *наявність інтересу до предмета.* Для цього необхідно використовувати різні форми, методи, знати твори чи їх уривки напам'ять, вільно оперувати науковою і культурологічною інформацією;

- *високий темп роботи.* Між уроками вчителів дається невелика пауза у вигляді перерви, під час якої слід підготувати все необхідне для наступного уроку, переорієнтуватися на інший клас, іншу тему, і, звичайно ж, відпочити. Для уникнення втоми варто навчитися переключати увагу на речі, які приємні на дотик, смак, запах. Корисною буде і прогулянка на шкільному подвір'ї;

- *емоційна перевантаженість.* На уроці іноді виникають емоційно напружені ситуації, що провокує емоційне перевантаження. Щоб уникнути непорозумінь чи конфліктних ситуацій, доцільно поставити себе на місце учня; спробувати зрозуміти, чим викликаний напружений стан тощо.

- *активна позиція.* Дітей важливо навчити слухати, відповідати, працювати, тому необхідно використовувати різні методи психологічного впливу (переконання, аргументація і навіювання);

- *спостереження на уроці.* На початку уроку важливо відчути психологічний стан учнів, щоб утомлених підбадьорити, збуджених заспокоїти, сонних «розбуркати». Заспокоюючи інших, учитель заспокоює і себе.

Конспект уроку як комунікативний феномен

Успіх уроку залежить від діяльності вчителя на етапі його підготовки, проведення й аналізу. У такому контексті зростає вага конспекту уроку.

Влучно про це сказав відомий український педагог Олександр Захаренко: «Де найперша таємниця творчості вчителя? Однозначно – в конспекті уроку, точніше у великій праці по підготовці до нього, неповторного, єдиного як прожите життя, як неповторне свято єднання вчительської душі з душами своїх вихованців.

Типовими недоліками логіко-композиційної структури конспекту є нерівномірність складових і відсутність зв'язку між ними; порушення логічної послідовності у викладі; декларативність і бездоказовість положень; намагання подати якомога більше матеріалу за короткий проміжок часу; теоретичні міркування, не підсилені відповідними ілюстраціями; відхід від основної теми; наявність зайвих деталей, що ускладнюють розкриття теми; відсутність чітких проміжних висновків тощо. Тому, готуючи текст уроку,

зважаємо на такі принципи побудови, як стислість, компактність, послідовність, цілеспрямованість: побудова композиції за схемою «проблема – тема – теза – аргумент – мета» (Л.Спанатій).

Тексту уроку мають бути властиві строгість, об'єктивність, логічність і послідовність у викладі думок, точність формулювань, певна експресивна забарвленість, використання логічних засобів впливу і переконання, ілюстративність, як вербальна, так і графічна. Текстовий матеріал спрямований на формування асоціативного мислення і підвищення рівня рефлексії. Важливо, щоб дія навчального матеріалу спонукала **учня** до подальшого занурення в текст.

Власне підготовку уроку доцільно розпочати зі складання плану й тез чи конспекту на основі календарно-тематичного плану, визначення типу уроку і його структури.

Підготовка до уроку (за вченим Євгеном Пасічником) передбачає розробку поурочного плану, який включає тему, чітке визначення мети, перелік структурних елементів (навчальних ситуацій) й опис ходу уроку. До кожної навчальної ситуації на окремих картках розробляють систему дидактичних завдань для учнів, визначають форми, методи і прийоми їх реалізації.

Український методист Володимир Онищук обстоює варіант двоетапної підготовки: загальної – до викладання навчального предмета або курсу й підготовки до конкретного уроку.

Загальна підготовка до викладання предмета передбачає вивчення складу учнів класу; стилю викладання; змісту навчального матеріалу і програми; планування навчальної роботи; складання календарно-тематичного плану, впорядкування матеріально-технічної бази кабінету, наочних посібників, технічних засобів навчання тощо.

Підготовка до певного уроку включає:

- формулювання теми; продумування змісту навчального матеріалу;
- аналіз програми попереднього й наступного уроків з метою встановлення між ними зв'язку й послідовності;
- вивчення характеру викладу матеріалу в шкільному підручнику;
- формулювання освітньої, розвивальної і виховної мети;
- підбір конкретного матеріалу до теми;
- визначення типу уроку та його структури;
- визначення методики і прийомів на всі структурні етапи уроку;
- підготовку дидактичних засобів і матеріалів;
- визначення форм контролю та оцінки знань, умінь і навичок;
- правильний розподіл часу, необхідного на всі етапи уроку;
- визначення місця і ролі спостереження, демонстрування і опитування в рамках уроку;

- моделювання плану уроку та складання за ним конспекту;
- перевірка готовності себе до проведення уроку;
- перевірку готовності до уроку учнів.

Під час підготовки до уроку враховують:

- рівень сформованості мотивації, інтересів, уміння навчатися, працездатність, систематичність роботи над предметом, рівень виконання домашнього завдання;

- рівень активності учнів на уроці;
- увагу і дисциплінованість учнів;
- уміння учнів застосовувати знання на практиці;
- здібності і потенційні можливості учнів;
- доцільність використання ТЗН та наочності на уроці;
- працездатність самого вчителя;
- санітарно-гігієнічні майбутнього уроку.

З цією метою здійснюють педагогічне проектування уроку.

Педагогічне проектування уроку – це розробка системи взаємодій учителя та учнів, яка дозволяє досягти певної чітко сформульованої мети навчально-виховного процесу.

Педагогічне проектування уроку складається з таких послідовних етапів:

- 1) моделювання;
- 2) створення проекту уроку;
- 3) конструювання.

На першому етапі створюють умовну модель, концепцію уроку.

Чітко визначають місце уроку в межах навчального курсу, розділу, теми; формулюють освітньо-виховну мету уроку, готують навчально-методичне забезпечення уроку з урахуванням типу і форми.

На другому етапі розробляють план-конспект уроку. У плані відображають дату; клас; порядковий номер уроку (за календарно-тематичним планом); тему (за календарно-тематичним планом); мету уроку (навчальну, розвивальну, виховну); конкретні завдання уроку; тип уроку; обладнання; епіграф; ланцюжок навчальних ситуацій (план уроку); тези чи конспект уроку.

Формулювання теми уроку може відрізнитися від назви теми календарно-тематичного плану і класного журналу. У шкільній документації тему формулюють у науково-діловому стилі, для учнів - у художньому.

Тема уроку мови являє собою формулювання частини програми або відповідного параграфа підручника. Темою може бути спеціально сформоване уміння, контрольна робота, її аналіз (робота над помилками).

Наприклад, **«Орфограма. Принципи українського правопису.** (Урок - практикум) 10 клас»».

Освітньо-виховна мета уроку складається з навчальної, розвивальної, виховної.

Навчальна (дидактична) мета – це аспект необхідної суми знань з теорії, історії літератури, текстів художніх творів, мовознавства, якої досягають шляхом використання відповідних методів, прийомів на уроці. Навчальну мету оголошують на уроці. Позбавлений навчальної мети урок втрачає сенс, стає неповноцінним. Визначаючись із дидактичною метою, звертають увагу на тему уроку, зміст, завдання, уважно вивчають анотацію програми до теми та програмову рубрику «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів».

Типовими помилками у формулюванні навчальної мети є лексичні.

Доречно використовувати такі слова: *простежимо, розкриємо, покажемо, опануємо, досягнемо, збагнемо, вивчимо, підведемо до розуміння* та ін. Формулювання навчальної мети впливає на вибір методів, прийомів роботи, видів діяльності на уроці.

Розвивальну мету розглядають як аспект формування практичних умінь і навичок, наприклад виразно читати текст твору, аналізувати твір у цілому чи його окремі деталі, дотримуючись наукових принципів, поетапності й шляхів; зіставляти твори мистецтва; підвищувати культуру усного й писемного мовлення тощо. Розвивальну мету не оголошують учням. Однак її визначення на підготовчому етапі допомагає логічно й послідовно вибудувати систему розвитку необхідних умінь у процесі ефективного сприйняття навчального матеріалу. Щоб правильно сформулювати цю частину мети уроку, важливо вивчити програмову рубрику «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів».

На уроці української мови при вивченні нового матеріалу формулюють пізнавальні і розвивальні цілі. Наприклад, тема: «Частка як службова частини мови. Розряди часток за значенням».

До уроку ставлять такі цілі: поглиблювати і систематизувати знання учнів про частку як службову частину мови,

формуванню вміння розрізняти розряди часток за значенням, знаходити їх у тексті, визначати їх синтаксичну роль.

Таким чином, пізнавальна діяльність учнів забезпечується органічним взаємозв'язком навчальної (дидактичної) і розвивальної (практичної), що забезпечує формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок учнів. Відтак перші два компоненти мети визначають зв'язок теорії з практикою, реалізують практичну спрямованість у навчанні мови.

Виховну мету конкретизують відповідно до навчального матеріалу

уроку, змісту художнього твору, що вивчається текстуально чи оглядово.

Обладнанням до уроку слугують словники, фахові газети й журнали; комплекти портретів письменників, ілюстрації до творів; фонотека, фільмотека, відео- й аудіотека; велика розсувна дошка, на якій можна розташувати, записати певну інформацію. Заплановані додаткові засоби підвищують результативність освітньо-виховної мети уроку.

Тема стисло виражає його зміст, епіграф – головну думку. В ролі епіграфа використовують крилаті вислови, поетичні рядки, висловлювання філософів, літературознавців, поетів, мовознавців, політиків тощо. До епіграфа впродовж уроку можна звертатися кілька разів: на початку, коли визначаються завдання уроку; протягом уроку, коли розв'язують завдання; наприкінці, коли підбивають підсумки.

Епіграф записують на дошці під темою праворуч (лапки не ставлять, праворуч внизу – ініціали та прізвище автора). Наприклад,

*Немає нерухомості в мові...
В мові, як і взагалі в природі,
все живе, все рухається, все змінюється
І.Бодуен де Куртене*

Учитель виразно читає епіграф і після невеличкої паузи пропонує учням прокоментувати почуте, записати у зошит. Досвідчений учитель на цьому етапі уроку легко створить проблемну ситуацію, яку вирішуватимуть протягом уроку. Отже, епіграф впливає на створення емоційного настрою в учнів, визначення мети уроку, вибір шляхів і засвоєння теми.

Епіграф до уроку можуть добирати й учні класу. Для цього радять учням вести окремий зошит, куди записувати слова відомих мудрих людей, митців-земляків, крилаті вислови тощо. Така робота збагачує словниковий запас, спонукає лаконічно й точно висловлюватися, переконливо вести дискусію та ін.

Відповідно до дидактичної мети визначають тип уроку.

У сучасній дидактиці та окремих методиках існують різні погляди на типологію уроків. Олександр Беляєв виділяє такі основні типи уроків мови: 1) урок вивчення нового матеріалу; 2) закріплення вивченого; 3) перевірки й обліку набутих знань, умінь, та навичок; 4) аналізу контрольних робіт; 5) узагальнення та систематизації вивченого; 6) повторення теми, розділу.

Перебіг уроку розуміють як структуру, етапи, способи мотивації навчання школярів, прийоми роботи, зміст і форму запитань і відповідей, завдання, відповіді на них, завдання для пізнавальної і творчої діяльності, зміст навчальних проблем, перевірку і корекцію знань, підбиття підсумків, узагальнення й систематизацію знань та вмінь, зміст домашніх завдань, можливість інструктажу до них тощо.

Урок складається з таких основних етапів:

- перевірка домашнього завдання;
- актуалізація опорних знань;
- повідомлення теми, мети, завдань уроку;
- мотивація навчальної діяльності уроку;
- засвоєння нових знань;
- закріплення знань і формування умінь і навичок;
- підсумок уроку;
- оголошення і коментар домашнього завдання.

На етапі перевірки домашнього завдання – з'ясовують типові помилки і прогалини у знаннях учнів, а протягом уроку проводять корекцію рівня засвоєння важливої для певної теми інформації.

Об'єктивна необхідність такої діяльності та водночас значні затрати часу вимагають чітко продумувати форми і методи перевірки й контролю.

Наприклад, доречно залучати до перевірки письмового домашнього завдання чергового учня, використовувати взаємоперевірку, самоперевірку за схемою чи алгоритмом, тестові завдання, письмові літературні і мовні диктанти, індивідуальні картки, індивідуальні повідомлення, виступи з рефератом, моделювати індивідуальні чи колективні проекти, програмове опитування тощо.

Перевірку домашнього завдання можна виділяти в окремий етап і не виділяти. Якщо діти вдома читали, скажімо, оповідання чи роман, то рівень виконання домашнього завдання перевіряють протягом уроку під час поглибленої роботи над текстом твору, який включає різні шляхи аналізу всього твору чи його окремих аспектів, частин, деталей. У такому випадку можна окремо етап перевірки домашнього завдання не виділяти.

Етап актуалізації опорних знань спрямовують на відтворення знань, умінь або життєвого досвіду учнів, необхідного для опанування навчального матеріалу. Мета етапу – психологічно налаштувати учнів до сприймання навчального матеріалу, пробудити інтерес, створити інтригу. Для цього застосовують такі прийоми роботи: бесіди - апеляції до життєвого досвіду учнів і їх почуттів, вступне слово вчителя, прослуховування музичних творів, перегляд і обговорення репродукцій картин чи фотографій, розгадування кросвордів, головоломок, виразне читання віршів, уявна екскурсія, індивідуальні повідомлення учнів, короткі самостійні роботи, „Мозковий штурм”, „Асоціювання”, міжмистецькі зв'язки, ігрові ситуації.

Етап повідомлення теми, мети і завдань уроку - формулюють мету й визначають шляхи її досягнення.

Мету уроку пропонують визначати через формулювання очікуваних результатів. Наприклад: *«Після цього уроку учні зможуть... пояснювати,*

характеризувати, визначати, інтерпретувати, порівнювати, зіставляти, аргументувати свою думку, давати оцінку тощо».

Метою етапу **мотивація навчальної діяльності** є викликати інтерес учнів до обговорюваної теми й розумової активності, підготувати до свідомого сприйняття нового матеріалу.

Найчастіше мотивацію навчальної діяльності реалізують за допомогою таких прийомів:

- створення проблемної ситуації, для розв'язання якої потрібно засвоїти нове;
- бесіда про зв'язок навчального матеріалу з реаліями життя, розкриття практичного значення його;
- вплив на емоційну сферу (прослуховування музичних творів, перегляд відеофрагментів, робота із репродукціями картин художників чи фотографіями тощо);
- робота з епіграфом уроку (афоризми, цитати тощо);
- різні види рольових ігор (інсценізація, діалоги тощо).

Окреслюють мотивацію навчальної діяльності учнів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей шкільного учнівського колективу. З цією метою пропонують:

- використовувати різноманітні форми і методи організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, яка розглядається;
- створювати атмосферу зацікавленості кожного учня як у власній роботі, так і в роботі однокласників;
- стимулювати учнів до використання різноманітних способів виконання завдань на уроці без побоювання помилитися, одержати неправильну відповідь;
- заохочувати прагнення учнів до самостійної роботи, аналізувати під час уроку різні способи виконання завдань, запропоновані дітьми, відзначати і підтримувати всі прояви діяльності, що сприяють досягненню учнями мети;
- створювати педагогічну ситуацію спілкування, що дозволяє кожному учневі незалежно від ступеня його готовності до уроку виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість у способах роботи;
- обговорювати з учнями наприкінці уроку не лише зміст отриманих знань, а й те, що сподобалось (не сподобалось) та чому; що хотілося б виконати ще раз, а що - зробити по-іншому;
- під час опитування на уроці (виставлення оцінок) аналізувати не лише правильність (неправильність) відповіді, а і самостійність, оригінальність, бажання учня шукати та знаходити різноманітні способи виконання завдань;
- оголошуючи домашнє завдання, слід повідомляти не лише його зміст та обсяг, а й давати докладні рекомендації щодо раціональної організації навчальної роботи.

Виділяють різні шляхи реалізації етапу мотивації навчальної діяльності на уроці: 1) з допомогою бесіди; 2) створення проблемних ситуацій; 3) використання творчих завдань; 4) застосування фольклорних джерел, зокрема прислів'їв, приказок, легенд; 5) моделювання інтерактивних вправ «Мозковий штурм», «Незакінчене речення», «Мікрофон»; 6) опрацювання цитат із художньої і науково-популярної літератури тощо.

Мотивація навчальної діяльності за технологією «Незакінчене речення»

Учням роздають сторінки учнівської роботи «Мої думки» та пропонують самостійно закінчити запропоновані речення. Після завершення роботи висловлювання зачитують і обговорюють. Наприклад:

Епіграф: *Ця дівчина не просто так Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа (Ліна Костенко)*

- Із легенд про Марусю Чурай я довідався, що вона.....

- За романом Ліни Костенко «Маруся Чурай» дівчина постала переді мною як ... Хто ж вона – Маруся Чурай...

Мотивація навчальної діяльності шляхом використання творчих завдань відбувається так:

Учням пропонують написати листа письменнику, розіграти уявну зустріч і діалог із ним, інсценівку-озвучення листів митця до сучасників – відомих в літературних колах людей тощо, скласти кросворд, сканворд, загадки, написати фантастичне оповідання, есе, вірші, присвячених окремій особі чи події в житті людей певної епохи.

Етап засвоєння нових знань і формування на їх основі умінь та навичок важливий для **розгляду** нової теми (у середніх класах), оглядової чи монографічної теми (у старших класах).

Завданням цього етапу, зокрема, на уроці мови - засвоїти/повторити нову навчальну інформацію про мову, її фонетичну і граматичну будову, лексичну систему, способи словотворення, правопис, закладається світоглядне розуміння предмета й основа для формування мовних умінь і навичок, норм мовної діяльності.

У процесі вивчення нового матеріалу необхідно забезпечити глибоке усвідомлення і сприйняття його учнями. Це досягається вмінням учителя виділити в матеріалі головне, встановити логічну послідовність у його розкритті, визначити, що учні мають знати, що вміти. Чітка організація пізнавальної діяльності учнів, їх самостійної роботи досягається вибором науково обґрунтованих методів і прийомів навчання, правильним використанням засобів навчання, постановкою навчальної проблеми тощо.

Організація цього етапу є мірилом педагогічної майстерності та зрілості вчителя.

Добір прийомів залежить від характеру твору, педагогічними умовами (підготовленість класу, навчальний матеріал, що передував, досвідченість та індивідуальні особливості вчителя тощо).

Завдання шкільного мовного (лінгвістичного) аналізу – основну увагу школярів зосередити на вивченні мови і художніх особливостей літературних творів, навчити учнів визначати компоненти аналізу художніх особливостей мови, суміщати компоненти лінгвістичного і літературознавчого аналізів, зважаючи, що перший є основою для другого, розрізняти поняття «мова художньої літератури» та «літературна мова», мова автора (авторська мова) та мова персонажів. В.Лесин зазначає: «Літературна мова – це унормована мова, що обслуговує культурні потреби народу... Мова художньої літератури є найяскравішим і концентрованим вираженням літературної мови».

Методисти називають такі види мовного аналізу: повний і неповний (частковий); комплексний і фрагментарний; лінгвістичний коментар, лінгвостилістичне тлумачення (частковий аналіз), лінгвостилістичне тлумачення (комплексний аналіз).

Повний аналіз мови художнього твору передбачає всебічну характеристику всіх його особливостей: фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних чи стилістичних. Найчастіше такий вид аналізу застосовують у старших класах із поглибленим вивченням літератури чи профільних філологічних класах, або ж у вищій школі. Комплексний (лінгвістичний) аналіз тексту потребує чимало часу, тому його використовують для творів малих жанрів – віршів, байок, казок тощо. Повний аналіз також не практикують на прикладах великих та середніх літературних жанрів, тобто романів, повістей, поем тощо.

Під час аналізу застосовують бесіду, лекції, самостійну роботу учнів, а також різні методичні прийоми: *зіставлення* (елементів художньої структури одного й того ж твору; творів, близьких за характером, сюжетом, образами, проблемами, способами типізації дійсності; змісту твору з життєвими фактами, які покладені в його основу; з фактами нашої дійсності; з картинами та ілюстраціями відомих художників, скульптурними зображеннями, музичними творами, виставами, кінофільмами тощо; зображеного письменником з особистим досвідом школярів), *перечитування* тексту з метою виконання поставлених учителем завдань; *прослухування* художнього читання твору артистами й обґрунтування свого бачення тощо.

Закріплення знань і формування вмінь і навичок як компонента уроку передбачає таку організацію навчального процесу, яка допомагає повному усвідомленню теоретичного матеріалу шляхом повторення найскладніших питань, навчає учнів застосовувати теорію для вирішення практичних завдань, сприяє систематизації й узагальненню вивченого, проймає всю

роботу ідеєю розвитку мовлення, забезпечує активну розумову діяльність, скеровану на розвиток логічного мислення, використовує можливості паралельного викладання споріднених мов, літератур. Це досягають шляхом виконання системи тренувальних вправ, що передбачає не тільки аналіз мовних чи літературних явищ, а й творчі вправи.

На **контрольно-коригувальному етапі (Підсумок уроку)** встановлюють відповідність між поставленими завданнями уроку та результатами, вносять корективи, визначають перспективи, складають план подальшої роботи.

Порівняння результатів навчання з поставленими завданнями дає вчителю можливість виявити типові помилки й труднощі учнів, і, що головне, з'ясувати їх причини та визначити шляхи їх усунення. Значну увагу приділяють само- та взаємооцінюванню, рефлексивній діяльності.

Мета етапу **повідомлення домашнього завдання** - пояснити особливості виконання домашньої роботи, мотивувати необхідність її виконання. Завдання, яке учень виконує вдома, є ланкою, що з'єднує попередній і наступні уроки та вирізняється значною самостійністю, індивідуальністю. Домашня робота концентрує увагу учнів на головному, сприяє міцному засвоєнню матеріалу, розвиває пам'ять та автоматизує навички.

Виконання домашньої роботи необхідно умотивувати цікавою постановкою проблеми, використанням прагнення учнів до визнання та оцінювання їх успіхів, врахування особистих нахилів і бажань.

Вправи і завдання – важливий компонент на уроках української мови

Вправи доцільно проєктувати з урахуванням *загальнодидактичних* (науковості, систематичності й послідовності, наступності, зв'язку теорії з практикою, доступності, наочності, проблемності, свідомості, особистісної орієнтації, культуровідповідності, креативності, активної пізнавальної діяльності, виховання на цінностях людини, цінностях держави, цінностях загальноетичних норм; соціального партнерства) та *специфічних* принципів: навчання синтаксису у взаємозв'язку з морфологією, лексикою, фонетикою, стилістикою, пунктуацією й інтонацією; навчання синтаксису в поєднанні з розвитком зв'язного мовлення; принципу *текстотворчості й текстоцентризму*.

Важливі *інтерактивні* методи навчання (мозковий штурм, мозкова атака, дискусія з елементами ігрового моделювання), прийоми моделювання, трансформування, доповнення, конструювання, такі *форми* організації навчальної діяльності, як колективна, робота в групах, індивідуальна, а серед *засобів* навчання - підручник, дидактичний матеріал, посібник, тексти, індивідуальні картки, словники тощо. Для розвитку

пізнавальної сфери школярів важливо використовувати творчі завдання (роздуми над афоризмами письменників, філософів, діалоги на різноманітні теми), завдання, які містять такі ключові слова: громада, громадянський, патріотизм, честь, обов'язок, гідність, відповідальність, майдан, АТО, війна).

Нами спроектовано *пізнавальні, пошуково-дослідницькі вправи і завдання* (на розв'язання ситуацій зацікавленості, вибору, проблемно-пошукових), завдання-особистісно орієнтовані ситуації: ситуація зацікавленості, що зумовлює виникнення мотивації до навчання, необхідності навчальних дій, уможлиблює набуття досвіду активної пізнавальної діяльності, осмислення цінності набутих особистісних знань, умінь і навичок. Можливе використання кейс-методу, що дозволяє обговорити комунікативну ситуацію проблемного характеру. Наприклад:

Попрацюйте в парах. Прочитайте рядки з вірша Валерія Маснюка. Чому автор виділив окремі слова й окремі букви? На чо'му і чому' загострює нашу увагу поет? Ваша думка стосовно означеної у тексті проблеми.

Ми – не УкрАїна, ми – **Україна**.

Ми – не окраїна, ми є країна.

Ми – не укрАїнці, ми – **українці**.

(В. Маснюк)

У цьому віці розвиваються і рефлексорні уміння. Учні класів починають аналізувати ситуації незалежно від реальних обставин. Їхнє мислення стає випереджувальним, що дає змогу планувати власні дії, прогнозувати розвиток подій, тому доцільне використання на уроках технології «Розвиток критичного мислення».

Прочитайте статтю Закону України «Про освіту». Які гарантії бере на себе держава стосовно здобуття кожним громадянином освіти?

Стаття 7. Мова освіти 1. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти.

Проблемно-пошукова ситуація передбачає набуття досвіду проблемної, дослідної, пошукової, творчої навчальної діяльності, розвитку впевненості у власній здатності до вирішення навчальних і життєвих комунікативних проблем; уможлиблює творчу, самостійну, пошукову пізнавальну діяльність. Важливу роль становлять вправи, у яких розкривається проблема громадянського виховання молоді на прикладі інших людей: волонтерів,

воїнів АТО, героїв Небесної сотні. Важливо додати до їх змісту систему наскрізних запитань: як ви думаєте, поміркуйте, чому, підтвердіть твердження, аргументуйте свою думку стосовно того тощо.

Наприклад:

Прочитайте текст. Доберіть до нього заголовок. Поміркуйте, яка основна проблема порушується у тексті? Чи можна стверджувати, що волонтери – відповідальні громадяни своєї держави? Відповідь аргументуйте, посилаючись на текст.

Волонтери – багатство народів. Волонтерство засновується на добровільності, співчутті, солідарності з потребами та ідеями інших, а також глибокій повазі до всіх людей. Це свято відзначають щорічно з 1985 року, коли Генеральна Асамблея ООН запропонувала урядам відзначати саме 5 грудня як день добровольця. Волонтерство – надзвичайно важлива складова громадянського суспільства. Особливо складно переоцінити роль волонтерської діяльності в умовах, коли на нашу землю прийшла війна. Це аж ніяк не професія, скоріше – покликання, спосіб життя. Раніше волонтерами називали людей, які добровільно вступали на військову службу, намагаючись бути корисними у критичні для країни моменти. Часто, ставкою добровольця було власне життя. Так, ці люди доводили, що їх мотивами є не матеріальні блага та подальша перспектива, а безхмарне майбутнє своїх нащадків, своєї Батьківщини.

Для усвідомлення учнями своєї національної ідентифікації, громадянської приналежності пропонуємо залучати завдання, у яких пропонуємо роботу з декількома словниками для пояснення понять, їх аналізу, пропонування власних трактування стосовно тлумачення того чи іншого слова.

Наприклад:

Зі «Словника української мови в 11 томах» за ред. І. Білодіда випишіть лексему «честь». Поясніть її значення. В «Етимолого-семантичному словнику української мови» Івана Огієнка знайдіть пояснення цього ж слова. Чи схоже їхнє значення у різних джерелах? Запропонуйте власне трактування лексеми.

Доцільно запропонувати учням написати перелік можливих форм і заходів їхньої участі в суспільно-політичному житті: волонтерська робота; участь у різних формах неформальної освіти; навчання рівний – рівному; залучення молодих людей до навчання їхніх однолітків (наприклад,

програми з питань здорового способу життя, освітні кампанії тощо); активна участь в організації/клубі та виконання обов'язків у цій організації.

Невід'ємною складовою навчання української мови є написання творчих робіт на громадянську тематику («Українська національна ідентичність», «Народ стає незалежним не стільки силою зброї, скільки силою національного духа (Г.Філіпчук), «Мусимо бути європейцями на ґрунті українському» (Г.Філіпчук), «І в нас є щось своє, нами і по-нашому зроблене для цивілізації світу» (О.Потебня); підготовка засідання круглого столу на тему «Націю можна врятувати, дбаючи ... про її душу, якій так необхідна фізична і духовна чистота» (О.Захаренко), «Слова, що ліки - допомагають людині лишень, коли вони сказані від душі»(О.Захаренко), що сприяють розумінню учнями своєї національної ідентичності, формують у них сталу громадянську позицію, розуміння суспільних явищ.

Феномен патріотизму виражається на рівні почуття, свідомості як ціннісно-раціональна установка, а також на рівні поведінки як активна дієва позиція. Для дискусії на круглому столі пропонуємо таку **тему**:

Я народився в україномовному світі, і найперші для мене слова були словами українськими. Я їх чув від Мама, Батька, братів, друзів. Для мене, малого, весь земний світ був українським. Що з того, що тепер я знаю кілька мов і користуюся ними щоденно (така вже в мене робота)? Вони ніколи не замінять мені Рідної Мови, в якій за кожним словом тягнеться багатющий шлейф асоціацій, емоцій, спогадів, подій, людей!..Так написав письменник Сергій Ткаченко. А яка ваша думка стосовно цього міркування?

Пропонуємо ідею для створення проекту «Батьківщина»:

В одному з інтерв'ю Борис Ілліч Олійник сказав: «У нас було дитинство, ми до чогось високого прагнули. Ми знали, що є те, котре не купується і не продається, - це батько, мати, баба, дід, Вітчизна. Цим не можна торгувати. Так нас учили. І я думаю, добре вчили. Що немає чисто расових таких уже богообраних, а всі перед Богом рівні. Отак ми вчилися, і так живемо».

За поданими початками речень пропонуємо написати невелике висловлювання. Усно проаналізуйте доцільність, на вашу думку, виконання такого виду роботи. Чи актуальною для вас є тема твору і чому? Чи сподобалося вам виконувати це завдання?

Патріотизм

Що таке патріотизм? Рік у рік, з покоління в покоління точаться суперечки. Який він? Чи існує? Чи справжній?

Для когось патріотизм виявляється в

Для когось патріотизм уособлює

Для всіх утіленням патріотизму є слово, рідна мова,
 Для когось патріотизм персоніфікується в людях
 Однак хоч би там як, невід'ємними складовими патріотизму є

Особистісно орієнтований і діяльнісний підхід реалізуємо завдяки завданням, які розвивають в учнів 8-9 класів критичне мислення, увагу, зацікавлення до української культури та ментальності. Серед них можуть бути такі:

Уявіть, що ви подорожуєте по Сумщині. Складіть свій маршрут подорожі, використовуючи назви населених пунктів «Сумщина – мій рідний дім». Від поданих власних назв утворіть назви жителів.

Ямпіль, Білопілля, Краснопілля, Суми, Конотоп, Лебедин.

*А чи відомо вам, що в основу слова **друг** складає давньоруський корінь **деръ**, що означає «міцний». Аналіз слова «груда» в різних слов'янських мовах теж підтверджує етимологічну спорідненість зі словом друг. Утворімо від поданого слова друг однокореневі слова. Підготуйте лінгвістичне повідомлення про слова друг, дружба, користуючись етимологічними та фразеологічними словниками.*

Кого ми вважаємо найкращим слухачем? Дослідження свідчать, що більшість опитуваних людей називають гарним співрозмовником близького друга, по'другу. Чому? Очевидно, в основі лежить дружнє і щире ставлення, бажання зрозуміти і допомогти один одному. Обговоримо це питання в класі.

Проблемно-пошукова ситуація передбачає набуття досвіду проблемної, дослідної, пошукової, творчої навчальної діяльності, розвитку впевненості у власній здатності до вирішення навчальних і життєвих комунікативних проблем; уможливорює творчу, самостійну, пошукову пізнавальну діяльність. Пропонуємо таке завдання:

Пропонуємо дати власну відповідь на поставлене католицьким священиком Б. Ферреро запитання «Чого потребує світ найбільше? Трішки привітності, менше користолюбства. Трішки більше дарувати, трішки менше вимагати. Трішки більше посмішок, трішки менше гримас. Трішки більше «ми», трішки менше «я», трішки більше сміху, трішки менше плачу....»

Характеристика лексеми «груда» в різних слов'янських мовах підтверджує етимологічну спорідненість зі словом «друг» (*drugъ), що означає «міцний». Слово «толока» (рос. «помочі», білор. «талока», болгар. «тлака», польськ. «тлука») означає форму колективної, добровільної взаємодопомоги: *Без толоки як без руки: ні хати не зробиш, ні сіна не*

скосиш. Люддяність, співчуття, повагу до односельців, взаємовиручку виховують традиції добросусідства (слово «сусід» утворене складанням префікса су- і слова сидіти; це людина, яка пов'язана з іншою за місцем свого перебування): Добрий сусід кращий за далекого родича; До доброго сусіда можна й городом ходити, а до далекого родича й полями не обійдеш¹.

Запропоновані завдання спрямовані на оволодіння уміннями самостійної філологічної роботи з текстами різних стилів та жанрів, у тому числі з текстами, які сприяють гармонізації психоемоційного стану, містять моделі досягнення свободи особистості, соціальної захищеності; сприймати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, систематизувати інформацію з різних джерел, коментувати, логічно обґрунтовувати позицію, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, поглиблювати цілісне уявлення про мову, громадянську відповідальність, генерувати нові ідеї й ініціативи; реагувати мовними засобами на спектр соціальних і культурних явищ, попереджувати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; конструктивно керувати емоціями; вирішувати нестандартні завдання; працювати у групі, в команді.

Опрацювання наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» має забезпечувати розуміння практичних аспектів фінансових питань, здатності до ризику, спроможності планувати, розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення, брати на себе відповідальність, формувати моделі поведінки, необхідні для успішного розв'язання нагальних виробничих проблем.

Як показує аналіз програми для загальноосвітніх навчальних закладів (профіль – українська філологія, 10-11 класи; автори - Мацько Л. І., Груба Т. Л., Семенов О. М., Симоненко Т. В.) (Українська мова. 10–11 класи, 2017), автори пропонують вправи для опанування тем *Доброчинність як цінність; Фінансовий добробут; Фінансова відповідальність кожного; Планування бюджету колективної мандрівки; Фінансові заощадження як ознака фінансової грамотності; Спільна діяльність (10 клас); Інноваційність і гуманність як передумова успіху; Корисні звички; Підприємливість і довіра; пунктуальність(11 клас).*

Аналіз підручників для учнів 5-10 класу закладів загальної середньої освіти теж засвідчує наявність певної кількості вправ з наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність». Водночас об'єктивна потреба дистанційного навчання зумовлює розроблення вправ для набуття в учнів навичок самостійного й командного виконання навчальних вправ, а також вправ для поточного й підсумкового контролю освітніх результатів.

¹ Там само.

Навчання української мови передбачає, зокрема, формування в учнів / учениць *умінь* виокремлювати головну й другорядну інформацію; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; формулювати тезу й добирати аргументи; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (схему, таблицю, діаграму); доцільно й правильно використовувати в мовленні числівники; презентувати власні ідеї та ініціативи зрозуміло, грамотно, використовуючи доцільні виражальні мовні засоби; використовувати ефективні комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій; самоорганізовуватися; бережливо ставитись до часу.

Зазначимо, що в підручниках для 5 класу НУШ наявні завдання **для формування** в учнів / учениць *підприємливості і фінансової грамотності*

Доберіть синоніми до слів *заможний, будівничий, шануй*. За потреби перейдіть за покликанням на ресурс «Словники України online» <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

Поміркуй, від чого залежить, стане той чи інший предмет (товар) бестселером.

- Створи таку рекламу одній речі (ручка, блокнот, лінійка тощо) зі свого портфеля, щоб вона стала ймовірним бестселером.

Прочитай уважно текст. Добери до нього заголовки.

Є діти, які стали мільйонерами не тому, що хотіли багато заробити, а тому, що опікувалися улюбленою справою. Наприклад, 8-річний Еван разом із батьками заснував на YouTube свій канал. Хлопчик розповідав дітям про іграшки. Канал набув популярності та став прибутковим – 1,3 млн доларів за рік.

Кемерон Джонсон свою першу листівку-запрошення зробив в 11 років. Згодом листівки набули популярності. У 14 років він створив свою першу компанію з реклами в інтернеті. Сьогодні він - мільярдер (за Л. Криховець-Хом'як).

Автори пропонують такі завдання:

1. Обговорюймо.

- Поміркуй, що допомогло героям розповіді досягти успіху в житті і стати фінансово забезпеченими.

- Чи є якісь уподобання в тебе? Можливо, з часом твої здібності стануть вирішальними під час вибору справи всього життя. Удосконалюй уміння, приділяй більше часу улюбленій справі.

- Поміркуй, чи є залежність між обраною професією і грошима.

2. Виконуймо завдання.

- Поясни, які з підкреслених слів є власне українськими, а які – іншомовними. Обґрунтуй своє твердження.

- До якого словника доцільно звернутися, щоб з'ясувати їхнє походження та значення.

Цікавим є мовленнєвий практикум.

«Ти впораєшся!». Чи маєш ти візитівки знайомих (керівника гуртка, тренера, перукаря, лікаря, бібліотекаря та ін.)? Розкажи, не розголошуючи їхні персональні дані, яка інформація на них представлена. - Якщо твої рідні ще не мають візитної картки, допоможи їм її оформити.

- Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

ПУТІВКИ В ЛІТНІЙ ТАБІР БЕЗКОШТОВНІ чи БЕЗПЛАТНІ ?

Часто читаємо: «Є кілька безкоштовних путівок для літнього відпочинку дітей». Чи правильно так говорити? Щоб зрозуміти, розгляньмо такі словосполучення «коштовна річ — безкоштовна річ». «Коштовна річ» — це (кожному зрозуміло) річ, яка має свою ціну. «Безкоштовна річ» — це (знов-таки кожному зрозуміло) річ, яка жодної ціни не має. Тепер спитаймо себе: дітям виділено путівки, які жодної ціни не мають? Неправда. Путівки ціну мають, але батьки, що відправляють дітей на літній відпочинок, не оплачують їх. Отже, путівки безплатні. Говорити треба саме так! (за В. Островським, Г. Островською).

Говори правильно!

ОСВІЧЕНИЙ чи ДОСВІДЧЕНИЙ?

Часто ми вагаємося, яке слово обрати для свого висловлювання.

ОСВІЧЕНИЙ — той, хто має освіту, грамотний (*освічений народ, освічений парубок*).

ДОСВІДЧЕНИЙ — той, хто має великий досвід у певній галузі, життєвий досвід (*досвідчений учитель, досвідчений керівник*)...

ВІЗІТНА КАРТКА — картка з прізвищем, ім'ям та по батькові, іноді із зазначенням посади, звання й контактних адрес і телефонів її власника.

ВІЗІТКА и, ж. **1.** Однобортний чоловічий піджак, признач. для візитів. **2.** Те саме, що *Візитна картка*. // Те, що характеризує кого-, що-небудь, є типовим для когось, чогось. **3.** розм. Невелика чоловіча ручна сумка для документів.

ВІЗИТІВКА и, ж. Те саме, що *візитка*

Прочитай уважно текст, застосовуючи техніку «читання з маркуванням». Добери заголовок до поданого тексту. Виконай завдання.

Людина сама має оцінювати свої вчинки, виробляти в собі позитивні риси, боротися з шкідливими звичками.

Дорослі повністю тебе забезпечують усім необхідним: їжею, одягом, іграшками, книгами, доступом до Інтернет-ресурсів, оплачують гуртки й

спортивні секції тощо. Поважай і цілуй їхню працю. Кожна знищена тобою річ – це додаткове навантаження на бюджет родини. Отож, правило перше: бережи й пильнуй свої речі.

Правило друге: намагайся самостійно обслуговувати себе та дотримуйся порядку.

У приміщенні, де нікого немає, вимикай світло. Коли йдеш спати, вимикай телевізор, комп'ютер, інші електроприлади. Це суттєво зекономить гроші, які сплачують за електроенергію. Правило третє: економ електрику.

Відмовся від покупок чипсів, сухариків, кольорової солодкої води. Це зекономить твої кишенькові гроші та збереже здоров'я. Правило четверте: не купуй шкідливої їжі.

Якщо допомагати старшим удома чи на присадибній ділянці, то починаєш цінувати працю інших людей. Правило п'яте: допомагай рідним по господарству.

Розумно витрачай свій час на навчання, відпочинок і розваги протягом дня. Такий розпорядок допоможе зберегти бадьорість, працездатність, зміцнити здоров'я. Правило шосте: дотримуй режиму дня (за Г. Древаль).

Автори пропонують такі завдання:

Виконуймо завдання.

- Переформуй текст у пам'ятку «Стань фінансово грамотним!»
- Назви кілька правил фінансово грамотної поведінки людини.

Запиши свої пропозиції у пам'ятку.

«Ти впораєшся!». Уяви ситуацію. На виховній годині класний керівник / класна керівниця запропонував / запропонувала провести презентацію «Мистецький вернісаж». Учніам було запропоновано об'єднатися у малі групи для того, щоб підготувати буклет про когось із сучасних українських художників / художниць. Поміркуй, кого тиобираєш. Легко підготувати буклет чи брошуру можна на ресурсі https://www.canva.com/uk_ua/stvoryty/brushury/. Спробуй.

Цінністю вправ є передусім оволодіння такими знаннями й уміннями, що дають змогу визначати мету своєї діяльності, приймати рішення, діяти в нетипових ситуаціях.

Ефективним вважаємо застосування *інтерактивних* вправ, розташованих на різноманітних електронних ресурсах, наприклад, LearningApps.org що спонукає учнів до повторення, узагальнення і систематизації знань, формування в них стійких умінь і навичок. Крім того, можливість відразу перевірити правильність виконання вправ і завдань спонукає здобувачів освіти до рефлексії.

Для формування математичної компетентності, підприємливості і фінансової грамотності вправи доповнено завданнями.

Наприклад:

A. Уяви, що ти відвідав / відвідала ярмарок.

- Склади усну розповідь для друзів про те, скільки видів товару ти побачив / побачила на ярмарку. Також додай 3–4 одиниці товару, яких не зазначено в тексті рекламного оголошення.

Автори пропонують і такі завдання:

Читання з маркуванням. Прочитай текст. Познач відповідь на питання заголовка.

- Як автор пояснює, що таке успіх? • Які шляхи досягнення успіху ти можеш назвати?

1. Створи добірку із десяти прислів'їв / приказок про успіх, успішних людей. 2. Уяви себе відомим блогером. Поділись досвідом — склади допис у соцмережах про людей-інноваторів.

Отже, найбільш складною для формування вважаємо саме «Підприємливість та фінансову грамотність» як уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави; вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо. На нашу думку, починати формувати її необхідно з початкової школи, з опорою на актуальні та майбутні соціально-економічні ролі учнів: я – особистість і громадянин, я – власник, я – учасник фінансового ринку, я – споживач, я – виробник та ін.

1. Програма «Українська мова. 10–11 класи». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

2. Семенов О. М., Дятленко Т. І., Білясник М. Д., Волницька В. В. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2022. 336 с.

ПРОФЕСІЙНА ЗОРІЄНТОВАНІСТЬ ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Шкільний підручник з української мови – це навчальна книга, що містить систематичний виклад навчальної дисципліни (її розділу, частини), відповідає навчальній програмі й офіційно затверджена в якості такого видання друкований засіб навчання, який репрезентує знання і види діяльності з цього предмета відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти. Мета підручника – у стислому вигляді розкрити всі

компоненти навчання, найважливіші процеси і явища, які визначають специфіку певної сфери діяльності, сприяти формуванню здатності учнів накопичувати особистий соціальний досвід, уміння оцінювати явища і події навколишньої дійсності.

Істотною особливістю підручника як жанру навчальної літератури є те, що він виступає носієм певного змісту освіти і засобів забезпечення його засвоєння. Підручник повинен відображати зміст шкільної програми й ті методичні новації, що з'явилися у практиці роботи вчителів. Характерні його риси – наукова строгість і обґрунтованість думок, чітка визначеність, об'єктивність, достовірність фактичного матеріалу, методично зумовлена логічна послідовність.

Цілісну внутрішню структуру підручника складають основний і допоміжний тексти та позатекстові компоненти.

Основний текст містить характеристику ключових понять, допоміжний – тексти, що поглиблюють основні положення, опис вправ, завдань тощо.

Позатекстовими компонентами підручника є:

1. Апарат організації засвоєння – запитання і завдання, інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки виконання), таблиці, написи-пояснення до ілюстрованого матеріалу.

2. Ілюстративний матеріал.

3. Апарат орієнтування – вступ, зміст, бібліографія.

За методом викладу матеріалу тексти підручника поділяють на:

1) репродуктивні – високоінформативні, структуровані, зрозумілі учням тексти підручника, що відповідають завданням пояснювально-ілюстративного навчання;

2) проблемні – тексти підручника (форма монологу), в яких визначено суперечності, розв'язується проблема, аргументується логіка руху думки;

3) програмовані – зміст «подають» частинами, а засвоєння кожного «кроку» інформації перевіряють контрольними запитаннями;

4) комплексні – що містять певні дози інформації, необхідної учням для розуміння проблеми, а сама проблема визначається логікою проблемного навчання.

Головне в сучасному підручнику – це створення стану успіху, співпраці та співтворчості, навчального діалогу, конструювання ситуації вибору. Підручник стає інструментом для вчителя та засобом навчання для учнів.

Методист Ярослава Кодлюк виділяє такі функції підручника (табл. 1):

Таблиця 1

Основні функції шкільного підручника

Функції шкільного підручника	Сутність функцій шкільного підручника
------------------------------	---------------------------------------

Освітня Розвивальна	полягає в забезпеченні процесу засвоєння учнями певного обсягу систематизованих знань щодо формуванні в учнів пізнавальних умінь та навичок. сприяє розвитку учня, формує його перцептивні, мнемонічні, розумові, мовні та інші здібності.
Виховна	полягає в його здатності впливати на світогляд учня, його моральні, естетичні почуття, ставлення до праці, навчання, формувати й удосконалювати певні риси особистості школяра.
Управлінська	передбачає програмування певного типу навчання, його методів, форм і засобів, способів застосування знань у різних ситуаціях.
Дослідницька	полягає в спонуканні учня до самостійного розв'язування проблеми.

Так, авторка подає нам п'ять основних функцій підручника: освітню, розвивальну, виховну, управлінську та дослідницьку, наголошуючи, що кожна з них посідає чільне місце в розвитку мовних особливостей учнів.

Основні функції підручника пов'язані з системою дидактичних принципів науковості, доступності, цілеспрямованості, систематичності й послідовності, всебічності, зв'язку з життям та ін. Виходячи з того, що реалізація функцій навчальної книги визначається не окремим фактором, а їх сукупністю, редакторів потрібно звернути увагу й на оформлення підручника, його поліграфічне виконання.

Голуб Н. Б., Шелехова Г.Т., Новосьолова В.І., Ярмолюк А.В. Українська мова. Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Педагогічна думка, 2015. 304 с.

Імпонує вже звернення авторів книги до користувачів: «Захочеш - і будеш. У людині, затаєм, лежить невідгадана сила» (Олег Ольжич). ДОРОГІ СЕМИКЛАСНИКИ! Ф. Вольтер писав, що всі основні європейські мови можна вивчити за шість років, а рідну мову треба вивчати все життя. Прозірливість французького письменника очевидна: у сучасному світі без знань рідної мови людина безсила й безкрила».

Численні вправи, завдання різних видів, на цілевизначення, рефлексію, дослідницького й творчого характеру, для роботи в парах і групах тощо, запитання утворюють цілісну дидактичну систему, яка характеризується

цілеспрямованістю на досягнення кінцевих результатів, неперервністю впливу на формування в учнів мовних умінь і навичок.

Наведемо приклади вправ, які здивували, примусили замислитися студентів, викладачів, учителів Сумщини. Яким життям живем і для чого.

Ось параграф 11. ЧАСИ ДІЄСЛОВА, вправа 97. Почитаймо, як спілкуються автори книги з користувачами:

I. Прочитайте фрагменти історій із життя людей. Підкресліть дієслова. З'ясуйте, яку дію вони позначають - ту, що відбулася до моменту мовлення, ту, що відбувається у момент мовлення чи ту, що відбудеться після мовлення? Зверніть увагу, чи всім дієсловам властива ознака часу? Назвіть окремо ті дієслова, що часу не мають.

1. 10-річний львів'янин Тарас Коротько передав 1300 гривень, які збирав, аби купити планшет, на допомогу бійцям української армії. Гроші хлопчина приніс на радіостанцію, яка організувала збір коштів, і сказав: «Якщо не буде України, мені планшет не потрібен».

2. Цей хлопчик, опершись на коліно, витирав серветкою портрети героїв Небесної Сотні, зішкрібав пальцями бруд із куточків рам, дихав на скло, аби розтопити крижинки дощу... — Хто у тебе тут загинув — друг, брат? — запитала жінка. — Ніхто, просто чищу...

Вправа 98. I. Прочитайте текст. Виділені дієслова поставте у формі майбутнього і минулого часу.

Милосердя — це означає відвідувати стареньку бабусю, що мешкає неподалік. Поборовши в собі роздратування, ми стаємо милосердними. У наш час дуже важко бути милосердною людиною. Добрих і безкорисливих людей, що прагнуть надавати допомогу, нерідко вважають диваками. Щоразу, коли починаєш проявляти милосердя, тебе іронічно називають Матір'ю Терезою. Що ж, виходить, люди здебільшого звикли бути егоїстичними? А ще під милосердям розуміють безхребетність, вияв слабкості характеру... Як бути?

II. Бесіда: 1. Чи згодні ви з думками автора? 2. Які тези викликали у вас сумнів? 3. Обґрунтуйте свою позицію щодо милосердя в наш час. 4. Як ви розумієте значення слова милосердя? Звірте його за тлумач-ним словником. 5. Наведіть приклади милосердя в наш час.

Автори книги запитують: Як ви розумієте значення слова «самобутній»? Звірте за словником. Уважно погляньте на яскравий малюнок, чи може він засвідчувати самобутність України? Яким чином? І відповідають: самобутність країни визначають люди, мудрі, красиві, добрі й закохані в Україну, і діла їхні славні... **Що більше таких людей житиме в Україні - то міцнішою, красивішою й заможнішою вона буде!**

Підручники для 5 класу «Українська мова» НУШ

Семенов О. М., Дятленко Т. І., Білясник М. Д., Волницька В. В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2022. 336 с. Підручник рекомендовано МОН України (наказ № 140 від 08.02.2022), укладено за модельною навчальною програмою «Українська мова. 5–6 класи» (автори: Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна).

Наскрізню ідею підручника – НАВЧАЮСЬ, УДОСКОНАЛЮЮСЬ, РОЗВИВАЮ ВМІННЯ, НАБУВАЮ ДОСВІДУ – втілює в освітню практику команда, сформована на засадах партнерської взаємодії: початкова + основна + старша школа і педагогічний університет.

Дотримано принципів дитиноцентризму, наступності між початковою і базовою середньою освітою, доступності, інтерактивності, текстоцентризму, «м'якої» інтеграції, зокрема інфомедійної грамотності.

Змодельовано компетентнісно зорієнтовані завдання для індивідуальної, групової та колективної роботи, різні за змістом і складністю. Для ефективного навчання української мови пропонуємо прийоми технологій як уже апробовані у початковій школі, так поступово вводимо і нові прийоми технологій розвитку критичного мислення, інтерактивних, ігрових, проєктних технологій...

Імпонує зручна структура підручника (цікаві для дітей рубрики, використання піктограм у ролі надійних помічників учнів);

алгоритми мовленнєвої роботи, корисні поради, лайфхаки. Автори поєднали прийоми критичного мислення, інтерактивні, ігрові та проєктні технології. У підручнику дотримано положень особистісно зорієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів. Автори керувалися багаторічним учительським досвідом і новими технологіями.

Вивчення української мови в 10 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється за підручником «Українська мова. Профільний рівень» (автори М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В. Караман).

Зміст підручника для профільного навчання спрямований на засвоєння мовної культури в усій її багатогранності. Учні мають змогу поглибити знання про мовну систему, ознайомившись із додатковими теоретичними відомостями з фонетики, орфоєпії, орфографії, лексикології й фразеології, морфеміки, словотвору й морфології, вдосконалити навички побудови текстів різних стилів і жанрів мовлення.

Мета підручника – розкрити стилістичні ресурси сучасної української літературної мови. Учні мають змогу вдосконалити навички побудови текстів різних стилів і жанрів, опанувати виражальні засоби розмовного, наукового стилів мовлення, виробити навички дослідницької роботи з мовознавства,

роботи з довідковою літературою, навчитися добирати лінгвоукраїнознавчий матеріал.

Особливістю підручника є оригінальна структура: кожен мовну тему представлено у трьох рубриках – «Мовознавчі студії», «Практикум», «Спілкування». Основний і додатковий теоретичний матеріал сконцентровано в лінгвістичних довідках. Актуальною є рубрика «Назустріч тестуванню», вправи якої спрямовані на підготовку десятикласників до виконання завдань зовнішнього незалежного оцінювання.

Пропоновані «Мовознавчі студії», «Практикум» допомагають відшліфувати правописні, орфоепічні, стилістичні навички, перевірити вміння використовувати свої знання в різних умовах.

Рубрика «Спілкування» сприяє розвитку комунікативних компетенцій учнів. До виконання пропонуються такі завдання: складіть діалог; розгляньте репродукцію картини, опишіть зображену на ній ситуацію; поміркуйте над висловом тощо.

Виявити здібності учнів, розвивати в них фантазію покликана рубрика «Цікава перерва», в якій подано галерею художніх полотен живописців-класиків та наших сучасників.

У підручнику вміщено тлумачний, термінологічний і діалектологічний словники.

Текстовий матеріал до вправ насичено цікавою пізнавальною інформацією з творчого доробку вчених-лінгвістів, письменників, мислителів, що слугуватиме засвоєнню найважливіших здобутків вітчизняної й світової культури.

Підручник зорієнтовано на різні види роботи – індивідуальну, у парах і групах, під керівництвом учителя й самостійну. Ілюстративний матеріал є додатковим джерелом інформації, креативною складовою підручника. Вправи подаються в порядку зростання складності: від репродуктивних до творчих, які вимагають умінь сприймати, розпізнавати, порівнювати, робити висновки. Чимало вправ дібрано для формування культури мовлення, мовленнєвої поведінки, навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах.

Мовленнєва змістова лінія в підручнику представлена широким спектром завдань і творів, цікавих рольових ігор, які дають змогу учням розвивати зв'язне мовлення, вчитися логічно будувати розповідь та формулювати думку. Різноманітні алгоритми сприяють візуальному запам'ятовуванню матеріалу та грамотності відповіді.

Мовне навчання має стимулювати вільне володіння мовою – така мета навчально-методичного посібника для учнів 10 класу «Мова наша – українська». Авторами є Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб, О.М.Мацько, О.М.Сидоренко, Ю.О. Романенко.

Посібник розроблено на допомогу вчителів в підготовці до уроків української мови, запропоновані завдання сприятимуть урізноманітненню методів і прийомів роботи на уроці, забезпечуватимуть реалізацію завдань, визначених програмою. Поданий теоретичний матеріал сприятиме засвоєнню знань з української мови, дібрані тексти формуватимуть мовні смаки і мовне чуття сучасних школярів.

Завдання посібника – допомагати вчителів у підготовці до занять з української мови, сприяти урізноманітненню методів і прийомів роботи на уроці, забезпечувати реалізацію завдань, визначених програмою, формувати мовні смаки і мовне чуття сучасних школярів, утверджувати як суспільну норму позитивну мовну поведінку.

Текстовий матеріал книги дібраний та укладений відповідно до сучасних освітніх тенденцій в Україні, з урахуванням мовної, лінгвістичної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної змістової лінії за Державним стандартом з української мови. Вправи та завдання орієнтують на поглиблення знань з історії мови, сучасного українського та світового мовознавства, розширення уявлення про лінгвістику тексту, теорію мовленнєвої діяльності, опанування технології дослідницького навчання.

Матеріал пропонованої книги дібраний і укладений відповідно до сучасних освітніх тенденцій, спрямований на формування комунікативної, лінгвістичної, лінгвокультурологічної і прагматичної компетенцій.

Поряд з текстами класичної літератури подано й тексти сучасної молоді української літератури та преси, нові форми роботи з текстами як на традиційних, так і електронних носіях. Таким чином, учні збагачують свої знання не лише з української мови, а й української та зарубіжної літератур, розвивають мистецькі смаки і вподобання.

Водночас текстовий матеріал віддзеркалює національну культуру українського народу. Він зорієнтований на активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, формування естетичного бачення світу, збагачення словникового запасу, формування особистісних морально-етичних переконань.

Автори посібника в теоретичному матеріалі поєднали традиційні і сучасні знання про мову, елементи новизни, оригінальних трактувань, що поглиблюватимуть усвідомлення тих аспектів мовної теорії, які передбачені програмою.

Книга структурно логічно впорядкована. Містить передмову, десять мовних блоків (мова як суспільне явище, орфоєпія, орфографія, фонетика, лексикологія, фразеологія, лексикографія, морфеміка та словотвір, морфологія, стилістика), кожний з яких розподілений тематично.

До кожного з 117 уроків автори представили епіграфи. Це вислови письменників, мислителів, філософів про мову й її функції. До теми «Лексико-граматичні особливості розмовного мовлення» автори підібрали наступний епіграф: «Не проминіть ніколи людину, не привітавши її, і добре слово їй мовте» (Володимир Мономах); до теми «Закономірності побудови тексту» – «Давайте говорити те, що думаємо, думати те, що говоримо; нехай слова будуть у згоді з життям» (Сенека); до теми «Наукова лексика. Термінологія. Професіоналізми» – «Виховуй у собі людину – ось що найголовніше, інженером можна стати за п'ять років, учитись на людину треба все життя» (В. Сухомлинський); до теми: «Особливості розвитку української мови на сучасному етапі» – «Нації потрібна творчість не тільки на рівні гопака. Нормальне становище – це коли все суспільство живить свою мову й культуру» (О. Гончар).

Наведені приклади епіграфів з поезій, які формують в учнів естетичні смаки та особистісні морально-естетичні переконання («Живуть на світі половинки...», «Урбаністичний мотив» О.Матушок; «Подолати вершину – це щастя» М.Бровко тощо).

Ефективними засобами розвитку діалогічної взаємодії на уроках української мови слугують завдання на мовне вправлення (участь у мовних іграх, конструювання лінгвістичних задач); творчі завдання (написання творів-описів, творів-міркувань, творів-медитацій, есе, замальовок, пейзажних портретів тощо).

Наприклад: *підготуйте усний твір у публіцистичному стилі на тему: «Глобалізація – це добре чи погано для мови»?; усну розповідь на тему «Зцілення словом»; напишіть твір-мініатюру «Живе слово» за поданим початком: «У дитинстві нас дуже вабило заглянути до старої скрині, де зберігалися давні речі, такі несхожі на ті, що оточували нас. Вони були з іншого світу, мали свою біографію...»).*

Цікавими є рольові ігри, робота у групах, у парах; самостійна пошукова робота, учнівські конференції; конкурси. Джерелом розвитку інтересу до вивчення української мови є тексти, вибудовані з урахуванням міжпредметних зв'язків з літературою, історією, образотворчим мистецтвом та музикою.

У посібнику також багато цікавих завдань та вправ, різноманітні таблиці та схеми. Зазначимо, що велика кількість вправ і текстів надає вчителю широку можливість вибору матеріалу під час підготовки до уроку й учневі – під час самопідготовки.

На реалізацію діяльнійшої змістової лінії зорієнтовані такі елементи структури, як «Комунікативна розминка», «Тема для розмови», «Рефлексія і самоперевірка».

Наведемо кілька прикладів завдань із рубрики «Комунікативна розминка»:

«Підготуйте запитання для науковців на тему «Місце і статус української мови в Європі та світі». Поміркуйте, фахівці з яких галузей зможуть дати вам найвичерпніші відповіді»;

«Видатні вчені Вільгельм фон Гумбольдт, Олександр Потебня, Мартін Гайдеггер, Едвард Сепір були переконані, що кожна мова несе в собі своєрідну картину світу. Чому так? Як наша мова поєднує нас з далекими предками і дає змогу зберігати свою особливість, інакшість у глобалізованому світі?»;

«Не кожний написаний текст добре сприймається, коли його озвучують, і, навпаки, блискучі усні виступи у надрукованому вигляді можуть втратити свою привабливість. Від чого це залежить?»

У чому секрет ефективного усного мовлення? Обговоріть це в класі».

Цікавими є завдання з рубрики «Тема для розмови». Навведемо кілька прикладів. «Який зв'язок між поняттями «літературна мова» і «мова художньої літератури»? Чи можна їх ототожнювати? Обговоріть цю проблему в класі»; «Наявність діалектизмів у мові – це її окраса чи вада, з якою потрібно боротися? Аргументуйте свою думку».

У рубриці «Рефлексія і самоперевірка» подано запитання до опрацьованого в ході заняття теоретичного матеріалу.

Формування мовної особистості старшокласників передбачає широке використання різноманітних комунікативних ситуацій, оскільки саме в ситуаціях школярі вчать спілкуватися.

Своєрідність підручника для профільної школи вбачається в пріоритетному використанні текстового навчального матеріалу, що репрезентує соціокультурні концепти, визначені в соціокультурній змістовій лінії програми, з поступовим розширенням їхнього інформаційного поля. Важливим засобом навчання є профільно-орієнтований текст як середовище функціонування мовних одиниць, що дає змогу залучити старшокласників до мовленнєвої діяльності, мотивує засвоєння лінгвістичної теорії, підвищує пізнавальний і виховний потенціал уроку.

У підручнику також подано нові теми, які ще не були так детально та цікаво представлені у шкільних підручниках: «Мова міста і села», «Мовна ситуація в державі» тощо.

Отже, щоб підручник з української мови для профільного навчання дійсно виконував усі функції, він має містити такі завдання: комунікативні, що передбачають залучення учнів до активної комунікативної діяльності, спрямовані на формування таких здібностей, як мислення, мовлення, уява тощо; аналітичні, що пов'язані з аналізом певного тексту; асоціативні, які

мають спонукати учнів до виявлення почуттєвого ставлення до тексту й навчального матеріалу тощо.

Виступ Семеног О.М. стосовно підручників і посібників для старшої і вищої школи <https://www.youtube.com/watch?v=MkX4jXXHc04>.

Критерії аналізу шкільного підручника

1. Дотримання в підручнику вимог Державного стандарту загальної середньої освіти.

2. Відповідність навчальній програмі щодо структури, обсягу і розгляду матеріалу, співвідносність розділів, параграфів з навчальним часом, відведеним на його вивчення.

3. Дотримання вимог щодо побудови текстів, виділення в них основного змісту і доповнення (запитань, пояснення лінгвістичного матеріалу, посилання на попередні параграфи, інші навчальні книги тощо).

4. Наявність у підручнику таких структурних елементів, як вступ, висновки, узагальнювальні тексти, наочні схеми, таблиці, що ілюструють змістово-логічні, структурно-функціональні зв'язки фрагментів навчального матеріалу в загальній системі предмета, завдання для систематизації.

5. Умотивованість поділу навчального матеріалу на розділи, їх послідовність, наявність зв'язків між ними; цілісний виклад матеріалу в підручнику.

6. Оптимальність обсягу підручника, співвіднесення його із предметним змістом, можливістю забезпечити опанування учнем програмового змісту в результаті навчальної діяльності як під керівництвом учителя, так і самостійно.

7. Відбір й наявність базових знань у системі, що забезпечує їхнє міцне засвоєння.

8. Диференціація знань: за видами (теорія, поняття, правило, приклади тощо); за фундаментальним спрямуванням (найбільш важливі базові й опорні приклади); за системно-творчим фактом (частина цілого, ціле як частина, системи більш високого рівня, додатковий матеріал тощо).

9. Наявність у підручнику вправ на порівняння, вибірковий аналіз, розпізнавання та виділення основного, встановлення взаємозв'язку, групування, класифікація, узагальнення та систематизація тощо.

10. Методологічна обґрунтованість у підручнику, розкриття основних понять, фактів, висновків, теорій.

11. Розгляд системи знань в єдності з методами пізнання, застосування знань на практиці.

12. Розкриття наукових положень відповідно до досягнень сучасної лінгвістичної теорії.

13. Наявність змістових ліній та дидактичних прийомів для забезпечення усвідомлення і розуміння учнями теоретичних пояснень і емпіричних даних у навчальному матеріалі.

14. Чіткість аргументацій, логічність побудови висновків.

15. Коректність уведення наукових понять, їхня відповідність усталеній термінології.

16. Віддзеркалення еволюції наукових ідей, ролі діячів науки, насамперед вітчизняних учених, у розвитку мовознавчої науки.

17. Зв'язок змісту підручника з життям, із завданнями виховання дитини як особистості, забезпечення розвитку її здібностей й обдаровувань.

18. Наявність навчальних ситуацій, різнорівневих завдань, для формування ключових компетентностей, а також для самоосвітньої діяльності.

19. Наявність ситуацій, які створюють умови для педагогічної творчості учителя.

20. Наявність ситуацій, які сприяють формуванню життєвої компетенції (тобто, які можуть знадобитися в повсякденному житті).

СХЕМА АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКА

Автори, назва, видавництво, рік видання підручника, загальна кількість сторінок.

Науковість змісту підручника

1. Дотримання в підручнику вимог Державного стандарту загальної середньої освіти.

2. Відповідність навчальній програмі щодо структури, обсягу і розгляду матеріалу, співвідносність розділів, параграфів з навчальним часом, відведеним на його вивчення.

3. Дотримання вимог щодо побудови текстів, виділення в них основного змісту і доповнення (запитань, пояснення лінгвістичного матеріалу, посилання на попередні параграфи, інші навчальні книги тощо).

4. Наявність у підручнику таких структурних елементів, як вступ, висновки, узагальнювальні тексти, наочні схеми, таблиці, що ілюструють змістово-логічні, структурно-функціональні зв'язки фрагментів навчального матеріалу в загальній системі предмета, завдання для систематизації.

5. Умотивованість поділу навчального матеріалу на розділи, їх послідовність, наявність зв'язків між ними; цілісний виклад матеріалу в підручнику.

6. Оптимальність обсягу підручника, співвіднесення його із предметним змістом, можливістю забезпечити опанування учнем програмового змісту в результаті навчальної діяльності як під керівництвом учителя, так і самостійно.

7. Відбір й наявність базових знань у системі, що забезпечує їхнє міцне засвоєння.

8. Диференціація знань: за видами (теорія, поняття, правило, приклади тощо); за фундаментальним спрямуванням (найбільш важливі базові й опорні приклади); за системно-творчим фактом (частина цілого, ціле як частина, системи більш високого рівня, додатковий матеріал тощо).

9. Наявність у підручнику вправ на порівняння, вибіркового аналізу, розпізнавання та виділення основного, встановлення взаємозв'язку, групування, класифікація, узагальнення та систематизація тощо.

10. Методологічна обґрунтованість у підручнику, розкриття основних понять, фактів, висновків, теорій.

11. Розгляд системи знань в єдності з методами пізнання, застосування знань на практиці.

12. Розкриття наукових положень відповідно до досягнень сучасної лінгвістичної теорії.

13. Наявність змістових ліній та дидактичних прийомів для забезпечення усвідомлення і розуміння учнями теоретичних пояснень і емпіричних даних у навчальному матеріалі.

14. Чіткість аргументацій, логічність побудови висновків.

15. Коректність уведення наукових понять, їхня відповідність усталеній термінології.

16. Віддзеркалення еволюції наукових ідей, ролі діячів науки, насамперед вітчизняних учених, у розвитку мовознавчої науки.

17. Зв'язок змісту підручника з життям, із завданнями виховання дитини як особистості, забезпечення розвитку її здібностей й обдаровувань.

18. Наявність навчальних ситуацій, різнорівневих завдань, для формування ключових компетентностей, а також для самоосвітньої діяльності.

19. Наявність ситуацій, які створюють умови для педагогічної творчості учителя.

20. Наявність ситуацій, які сприяють формуванню життєвої компетенції (тобто, які можуть знадобитися в повсякденному житті).

Структура змісту

1. Чіткість і послідовність структурування навчального матеріалу.
2. Наявність інтегровальних розділів у підручнику.
3. Рівномірність розподілу між розділами.
4. Послідовність етапів роботи всередині розділу, параграфу (ключові питання, рекомендації тощо).

Доступність змісту

1. Відповідність складності та обсягу матеріалу можливостям його засвоєння учнями певної вікової групи на належному рівні й за встановлений час; особистісна зорієнтованість навчального матеріалу.
2. Відповідність основних питань, завдань, вправ, практичних робіт, завдань з розвитку зв'язного мовлення віковим особливостям учнів.
3. Придатність змісту підручника для організації самоосвіти учнів, розвитку творчого мислення, формування узагальнювальних та інших груп компетентностей.
4. Наочність і конкретність викладу матеріалу в підручнику.
5. Достатність довідкового забезпечення.
6. Наявність у тексті підручника елементів пояснення (роздуми, доведення, висновки тощо).
7. Відповідність лексико-синтаксичної складності тексту віковим особливостям, емоційності викладу.
8. Дотримання узгодженості із суміжними предметами, наступності раніше вивченого матеріалу.

Навчально-методичний апарат

1. Методична доцільність системи введення наукових понять, основних положень і висновків, вибору способу викладу.
2. Наявність засобів підвищення мотивації до навчання, розвитку інтересів учнів до предмета.
3. Наявність засобів самоконтролю і самооцінки засвоєння теоретичного й практичного матеріалу.
4. Прикладна спрямованість змісту.
5. Методична цінність ілюстративного матеріалу, достатність і доцільність апарату орієнтування (передмова, зміст, рубрикації, сигнали-символи, покажчики різних типів, колонтитул (заголовки розділів, параграфів тощо).
6. Чіткість зображеного на ілюстраціях.
7. Супроводження ілюстрацій підписами, текстами; їх доречність.
8. Унаочнення ілюстрацією потрібної інформації.
9. Ілюстративний матеріал як самостійне джерело інформації.
10. Наявність графіків, схем, таблиць, діаграм; їх практичне застосування.

Придатність до самостійного використання

1. Визначення чітких завдань на навчальний рік у підручнику.
2. Визначення завдань кожного розділу.
3. Визначення завдань на кожен урок.
4. Відповідність навчальних завдань вимогам програми.

5. Наявність завершальних структурних складників (підсумок, узагальнювальна таблиця, інтегрувальна ситуація, тестових завдань, узагальнювальної вправи тощо).

6. Аргументованість висновків.

7. Рекомендації з використання додаткових засобів навчання (аудіовізуальних та відеоматеріалів, наочних посібників, електронних ресурсів тощо).

Засоби полегшення роботи з навчальною книгою

1. Наявність у підручнику передмови (вступу).

2. Наявність у вступі чи передмові пояснення щодо способів послуговування підручником для учнів і вчителів.

3. Наявність додатків, словників, довідкових та інших таблиць.

Пропоновані методики

1. Наявність взірців виконання вправ і завдань.

2. Наявність пропозицій щодо написання текстів (рефератів, переказів творів, ділових паперів тощо).

3. Наявність інтерактивних, колективних, індивідуальних форм роботи.

4. Наявність порад учням щодо розв'язання навчальних проблем.

ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОГО УРОКУ

Фахова практика майбутнього вчителя-філолога: традиції та інновації : навч. посіб. Олена Семенов, Мирослава Вовк, Тетяна Дятленко, Наталя Громова]. Київ : Талком, 2021. 377 с.

Урок – елемент педагогічної системи, його технологія – це система дій, яка підвищує ефективність навчання. Технологічний підхід до уроку дає можливість сконструювати такий навчальний процес, який відповідав би змісту і навчальній меті, що ставить перед собою й учнями вчитель.

Технологія навчання – сукупність адекватних до мети, завдань, принципів і умов навчання форм, методів, прийомів, які забезпечують ефективне поєднання теорії й практики на заняттях з української мови чи літератури.

Учені виділяють такі ознаки технології уроку:

-сучасність – постійне прагнення до новизни і вдосконалення замісу уроку;

-оптимальність – спроба досягти навчально-виховних цілей при економічному використанні часу;

-інтегральність – синтез знань з мови, літератури, історії, краєзнавства тощо;

-науковість – опора на досягнення сучасної лінгвістики, лінгводидактики, лінгвopsихології, літературознавства;

-відтворення процесу навчання і його результатів;

-програмування діяльності вчителя й учнів;

-використання різноманітних засобів навчання, ТЗН;

-якісна і кількісна оцінка результатів уроку.

Марія Пентилюк зазначає, що інноваційні процеси сьогодення насамперед стосуються структури уроку. Важливою в цьому плані є проблема технології уроку, що передбачає системний підхід до навчального процесу. Системний підхід охоплює всі етапи розробки системи уроків – від постановки цілей і конструювання навчального процесу до перевірки його ефективності. За умов системного підходу до навчальної діяльності технологію уроку слід розглядати як систематичне і послідовне втілення на практиці попередньо спроектованого навчально-виховного процесу. З огляду на те, що кожний урок є елементом педагогічної системи, його технологія є складником загальної педагогічної технології, під якою розуміють систему дій, що підвищують ефективність навчання.

Технологічний підхід до уроку дає можливість конструювати навчальний процес відповідно до змісту, меті і навчальним цілям, що ставить учитель перед собою й учнями. Розробка технології уроків розкриває творчі можливості учителя – словесника і передбачає: 1) постановку мети; 2) визначення змісту; 3) оптимальний вибір організаційних форм і засобів навчання; 4) розробку структури і змісту уроку, спрямованих на ефективне розв'язання дидактичних завдань. Навчальний процес двоєдиний, участь у ньому беруть як учитель, так і учні, кожен виконує свою функцію і роль.

Виділяють технології репродуктивні, тестові, проєкти, диференційованого, особистісно зорієнтованого, розвивального навчання, технології модульно-розвивального, проблемного навчання, глибокого засвоєння на основі схемно-знакових моделей тощо. Розглянемо найбільш перспективні педагогічні концепції, що діють у галузях мовної і літературної освіти або можуть бути застосовані в них.

О. Пометун, Л. Пироженко виділяють чотири групи технологій залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- інтерактивні технології *колективно-групового навчання* – технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу;

- інтерактивні технології *кооперативного навчання* (організація навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою: робота в парах, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);

- технології *ситуативного моделювання* – побудова навчального процесу за допомогою залучення учня до гри, передусім, ігрове моделювання явищ, що вивчаються;

- технології *опрацювання дискусійних питань* – широке публічне обговорення якогось суперечливого питання.

Інтерактивні технології кооперативного навчання – це кооперативна форма навчальної діяльності – форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. Кооперативне навчання здійснюється як у групах, так і в парах.

Парна і групова робота організовується як на уроках засвоєння, так і на уроках застосування знань, умінь та навичок.

Залежно від змісту та мети навчання можливі різні варіанти організації роботи груп: *робота в парах; ротаційні (змінювані) трійки; два - чотири - всі разом; карусель; робота в малих групах; діалог; синтез думок; спільний проект; пошук інформації; коло ідей; акваріум*

Інтерактивні технології кооперативно-групового навчання – це інтерактивні технології, які передбачають одночасну групову (фронтальну) роботу всього класу. Групова (фронтальна) форма організації навчання – передбачає навчання однією людиною групи учнів чи цілого класу. Усі учні працюють разом чи індивідуально над одним завданням із наступним контролем результатів: *обговорення проблеми в загальному колі; мікрофон; незакінчені речення; мозковий штурм; навчаючи – вчусь; ажурна пилка; аналіз ситуації (Case – метод); вирішення проблем; дерево рішень.*

Інтерактивні технології ситуативного моделювання – це модель навчання у грі – побудова навчального процесу за допомогою включення учня в гру, підпорядковану дидактичній меті (передусім ігрове моделювання явищ, що вивчаються). Учням надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, яка обмежується лише визначеними правилами гри. Учні самостійно обирають собі роботу у грі, висуваючи припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Учитель в ігровій моделі виступає як інструктор (ознайомлення з правилами гри, консультації під час її проведення), тренер (підказка учням для прискорення проведення гри), головуючий, ведучий (організатор обговорення). Види інтерактивних ігор: *імітаційні ігри; симуляційні ігри; судове слухання; громадські слухання; рольова гра.*

Інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань. Дискусія – широке публічне обговорення спірного питання. Вона може виступати як метод засвоєння знань, закріплення їх, вироблення вмінь і навичок, як метод розвитку психічних функцій, творчих здібностей і особистісних якостей учнів,

а також як метод стимулювання і мотивації уміння. Є кілька варіантів моделювання навчальних тем на основі дискусії:

- побудова вивчення теми як підготовки до дискусії за всім матеріалом, яка відбувається на останньому уроці;

- включення дискусійного компонента в окремі уроки теми на етапах перевірки домашнього завдання і закріплення щойно вивченого матеріалу;

- побудова навчання як самотійної або групової роботи учнів з обговорення її результатів.

Найбільш поширеними у вітчизняній методиці навчання є метод прес; займи позицію; неперервна школа думок; дискусія; дебати.

Проблемне навчання як процес складається з низки етапів: виявлення суперечностей, усвідомлення їх як певних ускладнень – створення проблемної ситуації; осмислення проблемного завдання і прийняття його студентами, розуміння установки; аналіз умов пізнавального завдання, встановлення залежності між його складовими; членування основного проблемного завдання на мікрозавдання, визначення плану (програми) їх розв'язання; висунення й усвідомлення гіпотези; мобілізація ресурсу знань, умінь і навичок відповідно до умови завдання й гіпотези; добір методів і засобів розв'язання завдання; виконання системи дій і операцій, що сприяють розв'язанню завдання; перевірка одержаних результатів на практиці, зіставлення з гіпотезою, встановлення логічного зв'язку між набутими знаннями.

Суть проблемного навчання полягає у створенні для учнів проблемних ситуацій, в усвідомленні, сприйнятті, розв'язанні їх у процесі спільної роботи учнів і вчителя за умов максимальної самотійності перших і під загальним керівництвом останнього. Таке навчання відбувається за типовою схемою:

- учитель створює проблемну ситуацію, для розв'язання якої учень має знайти й використати нові для себе засоби діяльності;

- учні аналізують ситуацію, усвідомлюють, що для них невідоме, шукають способи розв'язання проблеми, вчитель допомагає їм, надаючи необхідну інформацію.

Результатом проблемного навчання є нові знання, уміння, способи їх реалізації, розумова діяльність учнів. Так, поглиблюючи знання десятикласників про лексику соціальних діалектів, доцільно у класі провести дискусію: чи варто користуватися комп'ютерним жаргоном у міжособистісному спілкуванні на комп'ютерні теми? Перед цим необхідно провести етап рефлексії і самоперевірки у формі бесіди і розв'язати такі завдання:

- Що ми називаємо соціодіалектами?

- Схарактеризуйте поняття «жаргон», «арго», «сленг».

- Які способи творення жаргонізмів, арготизмів?

- Дайте визначення явища «професійний жаргон».

- Що ми розуміємо під поняттям «просторіччя»?

В основі репродуктивної технології пояснювально-ілюстративне навчання, для якого характерне інформування, просвіта учнів і організація репродуктивної діяльності для засвоєння знань, вироблення вмінь і навичок. Головне завдання вчителя – дати учням знання в готовому вигляді й зорієнтувати їхні зусилля на запам'ятовування відповідної інформації. Домінуючими прийомами реалізації технології є слово, розповідь, пояснення, лекція вчителя.

Слово й розповідь учителя – це прийоми роботи, які найчастіше використовуються в середніх класах; лекція – у старших класах.

Слово вчителя використовують, коли необхідно дати учням коротеньку інформацію. Ним учитель розпочинає урок (вступне слово вчителя), підбиває підсумки певного етапу чи всього уроку (підсумкове слово вчителя), дає необхідну інформацію протягом уроку (пояснення вчителя).

Основне призначення розповіді-пояснення - подати учням навчальну інформацію і забезпечити її сприйняття, осмислення, запам'ятовування. Форма подачі інформації може бути різною: 1) розповідь-пояснення; 2) шкільна лекція; 3) пояснення завдання самостійної роботи; 4) повідомлення додаткових відомостей; 5) інструкція до виконання завдань. Під час усного викладу навчального матеріалу використовують засоби для активізації сприйняття і засвоєння інформації, зокрема наочність (таблиці, схеми, фотографії, малюнки, репродукції картин), технічні засоби (епідіаскоп, кодоскоп, магнітофон, комп'ютер).

У старших класах розповідь учителя поступово розширюється і набуває ознак лекції. Але лекція має свої обмежені можливості у засобах активізації учнів, утруднює зворотний зв'язок учителя й учнів, індивідуальну роботу в класі. Учень виступає переважно об'єктом впливу, а суб'єктом дії.

Лекція може бути результативною і ефективною за умов: правильного вибору навчального матеріалу; включення в лекцію проблемних запитань і завдань, створення проблемних ситуацій; лекторської майстерності вчителя

Тестові технології допомагають об'єктивно визначити рівень знань школярів з літератури і мови, сформованість у них відповідних умінь і навичок. Переваги тестування над іншими формами контролю навчальних досягнень учнів полягають у тому, що за їхньою допомогою знімається емоційне напруження школярів, характерне для проведення контрольних робіт, рівень володіння теоретичним та фактичним матеріалом перевіряється швидше, ніж при використанні традиційних методичних форм, сам процес перевірки спрощується за процедурою.

Тести за змістом можуть охоплювати теоретичний і практичний матеріал основних розділів курсу сучасної української мови: фонетики, орфографії, лексики, фразеології, морфології, синтаксису, пунктуації, стилістики, культури мовлення, практичної риторики, лінгвістики тексту. Отже, перевіряти рівень знань змісту мовних понять і термінів, мовних явищ, закономірностей, правил орфографії та пунктуації, значення мовних одиниць та особливостей їх функціонування, а також уміння розпізнавати мовні явища й закономірності, групувати і класифікувати мовні явища, установлювати причинно-наслідкові зв'язки мовних явищ, визначати істотні ознаки мовних явищ, відрізнати випадки правильного використання мовних засобів від помилкових, аналізувати текст: його зміст, структуру й призначення, розуміти значення та особливості функціонування мовних одиниць, створювати власні висловлювання з певною комунікативною метою, аргументовано відстоювати власну думку, використовувати здобуті знання для аналізу життєвих явищ, виражати мовними засобами свій духовний світ, популяризувати українською мовою цінності української і світової культури.

Проектна технологія навчання – це стимулювання інтересу учнів до певних проблем, вирішення яких потребує певної суми знань та сформованості практичних умінь для реалізації проектної діяльності.

Основні вимоги:

1. Наявність проблеми, яка вимагає дослідницького пошуку для її розв'язування (*наприклад*, особливості сучасного уроку, погляди представників різних регіонів на проблему, людей різних професій, батьків, дітей, студентів інших країн світу).

2. Практичне, теоретичне, пізнавальне значення передбачуваних результатів.

3. Структурування змістовної частини (із зазначенням поетапних результатів).

4. Використання дослідницьких методів: визначення проблеми, задач дослідження, які впливають із проблем висунення гіпотези їх розв'язування, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, корегування, висновки (використання в ході спільного дослідження методу «мозкової атаки», «круглого столу», статистичних методів, творчих звітів, перегляду та ін.).

5. Самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів.

Результати виконаних проектів повинні бути матеріальними, тобто оформлені у вигляді відеофільму, щоденника мандрівника, вебсторінки тощо.

Технологія інтегрованого уроку – урок, в якому органічно поєднано відомості з інших навчальних предметів, поєднаних однією темою. Таке

поєднання сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якість явища, поняття, досягти цілісності знань.

Виділяють такі способи інтеграції: за змістом (залучення матеріалу з інших дотичних предметів) і за способом пізнавальної діяльності (спостереження, мислення, мовлення).

Технології особистісно-зорієнтованого уроку

Мета - забезпечити можливість навчання за індивідуальною програмою, створити умови для його самовизначення й самореалізації учня, спиратися на інтереси, цінності, схильності, психолого-фізіологічні особливості (пам'ять, увагу, уяву, мислення) особистості.

Анатолій Фасоля пропонує таку структуру особистісно-зорієнтованого уроку:

1. *Мотивація* (мета: сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми).

2. *Цілевизначення* (мета: чітко визначення цілей, забезпечення розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони мають досягти на уроці й чого від них чекає вчитель).

3. *Рефлексія* (мета: обговорення роботи на уроці, а саме участі кожного в спільній діяльності, аналіз здобутих результатів, труднощів, обговорення шляхів подолання недоліків у роботі, осмислення своїх відчуттів, порівняння їх з відчуттями й міркуваннями однокласників, планування досягнення намічених цілей). Послідовність формування рефлексивних умінь має такий вигляд: *аналіз і оцінка – взаємоаналіз і взаємооцінка – самоаналіз і самооцінка*.

4. *Оцінювання* (на уроці оцінюються: *рівень навченості учнів* – традиційне виставлення оцінок за знання); *рівень навчованості* – оцінка навчальних можливостей, зона найближчого розвитку (за Л.Виготським); *рівень особистісного зростання*).

Технологія інтерактивного уроку

Інтерактивний урок – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Олена Пометун пропонує таку структуру уроку при застосуванні інтерактивних методик:

1. *Мотивація* (мета: сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до теми).

2. Оголошення, представлення теми та очікуваних результатів (мета: забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти в результаті уроку і чого від них очікує вчитель).

3. Надання необхідної інформації (мета: дати необхідну суму знань, щоб на її основі виконувати практичні завдання. Це може бути міні-лекція, читання роздаткового матеріалу, перевірка виконання домашнього завдання).

4. Інтерактивна вправа – центральна частина уроку (мета: практичне освоєння матеріалу, досягнення поставлених цілей уроку. Послідовність проведення цього етапу така: 1) інструктування – вчитель окреслює цілі вправи, правила, послідовність дій і визначає час на виконання завдань; 2) об'єднання чнів класу в групи, розподіл ролей; 3) виконання завдання учнями самостійно і один з одним, учитель як організатор, помічник, консультант; 4) презентація результатів виконання вправи.

5. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (мета: усвідомлення того, що зроблено на уроці, чи досягнуто поставлених цілей, як можна застосувати отримане в майбутньому). Важливо, щоб учні змогли самі сформулювати відповіді.

Нетрадиційні уроки – це оригінальні форми навчально-виховної роботи, які допомагають учителеві уникнути одноманітності і шаблонності в навчанні учнів, застосовувати ефективні методи і прийоми у процесі засвоєння, поглиблення і закріплення літературних знань, формуванні вмінь і навичок, розвитку їхніх творчих здібностей.

Найбільш поширеною є характеристика такого уроку як імпровізованого навчального заняття, що має нестандартну (невизначену) структуру та незвичайний задум й організаційну форму. З іншого боку, нестандартним можна назвати уроки у тій чи іншій технології навчання. Наприклад, особистісно зорієнтований урок, урок у розвивальній системі навчання, модульний урок тощо.

Урок – диспут - це обговорення спільного питання, проблеми з метою правильного розв'язання.

Диспут включає такі компоненти:

1. Пізнавальний включає знання про предмет, що викликає суперечку і проблемну ситуацію, яка виникла.

2. Операційно-комунікативний означає вміння вести суперечку, відстоювати свою точку зору, володіти способами здійснення логічної операції.

3. Емоційно-оціночний включає емоційні переживання, потреби, цінності, відносини, мотиви, оцінки.

Основні принципи організації уроку-диспуту такі:

1. Клас наперед поділено на групи (стверджувальна та заперечувальна сторони, може бути й нейтральна сторона, але обов'язково слід обґрунтувати таку позицію).

2. Команди-опоненти проводять між собою дискусію.

3. Після кожного уроку-диспуту команди змінюють свого лідера (капітана), щоб кожний учасник набув досвіду лідерства.

4. Кожен учасник команди обов'язково бере участь в уроці-диспуті, відстоюючи позицію своєї команди, для решти учнів, що не потрапили до жодної з команд, учитель ставить завдання, яке вони розв'язують протягом уроку.

Основні правила уроку-диспуту:

1. Тезу уроку-диспуту визначає вчитель наперед, вона залежить від теми, що вивчається за програмою.

2. Усі учні повинні записати тезу і самостійно або за допомогою вчителя підготуватися до уроку. Підготовка проходить згідно з поділом учнів на групи.

3. Під час підготовки до уроку вчитель повинен дати учням список рекомендованої літератури, а якщо учням важко її знайти, то зробити ксерокопії головних фрагментів, розділів чи статей.

4. Під час проведення такого уроку необхідно виробити його регламент, це дозволить виступати всім учням класу.

5. Обов'язково оформити у вигляді таблиці чи індивідуальних карток пам'ятку «Як вести дискусію (диспут)».

Пам'ятка «Як вести дискусію (диспут)»

Сперечатися по суті: головне в дискусії - аргументи, факти, логіка і доказовість.

1. Уникати реплік, що принижують людську гідність, поважати думку опонента, прагнути зрозуміти його раніше, ніж критикувати, виявляти стриманість.

3. У суперечці не допускати підвищення голосу.

4. Чітко формулювати власну думку.

5. Прагнути встановити істину, а не демонструвати власне красномовство.

6. Виявляти скромність і самокритичність, вміння з гідністю визнавати недостатність своєї аргументації.

Урок-конференція є нарадою представників різних спеціальностей для обговорення певних проблем. Така форма уроку вимагає використання сукупності різних методичних приймів і засобів навчання, зокрема наочності (фотографії з сімейного альбому письменників, видання книг за різні роки, документи, відеоматеріали, аудіо записи, літературні плакати, схеми, карти перебування чи подорожей, узагальнюючі текстуальні таблиці, комп'ютерні

презентації). При цьому школярі є активними учасниками перебігу подій, що активізує мислення, розширює світогляд, формує висококваліфікованого учня-читача-дослідника певних проблем. Така форма уроку дозволяє глибоко і всебічно обговорити проблему, встановити міжпредметні і міжмистецькі паралелі.

Інтегрований урок дозволяє учням здійснити засвоєння знань з предмета в сукупності з іншими науками, сприяє формуванню пізнавального інтересу, забезпечує узагальнення наявних знань, уміння використовувати їх у процесі вивчення інших наук. Освітньо - виховна мета інтегрованого уроку досягається з участю кількох учителів - предметників, скажімо, української і зарубіжної літератури, української літератури й історії чи музики, української літератури й мови, української літератури й українознавства, народознавства й української мови тощо.

Технології уроків української мови з регіональним компонентом

Мета вивчення лінгвокультури на уроці мови – це усвідомлення мови як національно-культурного феномену, розширення знань про взаємозв'язок розвитку мови, історії та культури народу, вдосконалення етикетних норм мовленнєвого спілкування, пізнання культури рідного народу в "діалозі" з іншими культурами. Ознайомлення із цариною народних традицій, фольклорних жанрів, національною літературою формує уявлення учнів про шлях духовно-культурного розвитку рідного народу, особливості його ментальності, самобутність української культури.

Кожну з тем соціокультурної змістової лінії спрямовуємо на більш якісне представлення української мовної особистості й вибудовують за принципами концентричності і спіралевидності.

Водночас на формування умінь виконувати історико-культурологічні коментарі до національно-культурних лексем, проводити етнолінгвістичне дослідження, укладати мовні, літературно-краєзнавчі альбоми етнографічних районів України; вилучати соціокультурну інформацію з різних джерел, опановувати різні способи збору, узагальнення, систематизування лінгвокультурної інформації, працювати з центрами української культури, готувати тематичні екскурсії, зустрічі, олімпіади, вікторини, ігри, конкурси, укладати тематичний словник-тезаурус.

Наприклад, під час вивчення теми **«Етимологія як учення про походження слів» (10 клас)** пропонуємо для ознайомлення теоретичний матеріал.

Історія слів – це коріння мови, історія народу, його зв'язків з іншими мовами і національними культурами. Вивчає походження та історію слів *етимологія*.

Етимологія (від грец. *ἔτιμον* «істина», *λόγος* «слово, вчення») — 1) розділ мовознавства, що вивчає походження й минулі етапи розвитку слів та морфем певної мови або груп мов; 2) пояснення походження якогось слова за допомогою зіставлення його зі спорідненими словами тієї самої або іншої мови.

Вивчення лексикології, фразеології, словотвору, морфології неможливе без використання відомостей з етимології. Одержані в результаті етимологічних досліджень висновки про значення слів на давніх етапах мовного розвитку дають конкретні уявлення про соціально-економічне життя і мислення носіїв мови в доісторичні часи.

Основною одиницею етимології є **етимон**, що розглядається лінгвістами як початкове слово, початкова основа чи морфема (найчастіше корінь).

Далі логічним є таке завдання

◇ Прочитайте текст. Визначте його стильову належність, основну ідею. Що вам відомо про історію своєї родини? За наведеним зразком підготуйте довідковий матеріал (за словниками) для лінгвістичної вікторини «Моя сім'я», в якій розглядатиметься походження і значення назв спорідненості.

Загадкова етимологія слова *дід* і *баба*. Так, ще в єгипетській міфології морфема *ба-* виступає одним із ел...ментів, що складають людс...ку сутніст..., її душу, життєву силу, яка продовжує існувати й після смерті людини. Морфема *Ді* в к...тайс...кому, древн...оіндійському пис...мі означала "першопредок", «повелитель». Уже в ХУІ – ХУІІІ ст. слова набули різнопланових семантичних відтінків.

До слова «баба» у словнику української мови пропонуються такі значення: мати батька або матері; стара за віком жінка, взагалі жінка; зн...важливо: слабкий н...рішучий чоловік; жінка, що приймає пологи; баба-ворожка, зла чарівниця; важка підвісна довбня; рід печива з пшеничного борошна; сорт груш і слив.

Слово «дід» має різні значення, а саме: бат...ків або мат...рин батько; чоловік похилого віку; заст. убогий чоловік; старець, сторож на баштані, у садку; у переносному значенні - тінь; у множині - люди минулих поколінь. Від поданої лексеми утворилися різноманітні похідні слова. Ос... окремі з них: дідовід – «поводир у незрячих», дідик – «мітелка з соломи, трави», ведмедик, дідовник – «осот, лопух», дідо – «детал... ткац...кого верстата», дідизна, дідичність дідівщина – «спадщина від діда; давні дідівс...кі часи»; дідівство – «відчуття належного зв...язку з онуками»; дідовід – «поводир у

незрячих»; дідько – «біс»; дідичанка – «дочка поміщика»; дідичня – «родовий маєток»; дідиччун – «син поміщика»; дідизний – «дуже старий».

Корисною є рубрика **«Цікаво знати»**. Наведемо її приклад:

Етимологія слів *думати*, *мислити* залишається до кінця не з'ясованою. Слово *гадати* найімовірніше пов'язане з *год* («рік») та *годити* («вгодити»), а також зі спільнокореневими словами в індоєвропейських мовах зі значенням «думати, припускати, знаходити».

Можна запропонувати учням підготувати мовну радіопередачу «Людина і час» у формі **інтерв'ю з Костянтином Миколайовичем Тищенком, директором** Лінгвістичного навчального музею.

Дитинство моє пройшло у місті *Глухові* на Сіверщині... Згодом, внаслідок занять історією назв міст з'ясувалося, що мій *Глухів* – найсхідніший з-поміж 23 *Глухових*, відомих від Німеччини (*Glauchau, Glaucha*) й Чехії (*Hluchov*) до Польщі (15 назв *Głuchow i Gołuchow*) й України (2 *Глухови* на Львівщині і ще 2 під Житомиром). Ця смуга схожих назв навчила мене: немає в нас «ексклюзивних прав» на „окремо взяті“ частки цього спільного мовного добра, і тому пояснення кожної такої окремо взятої назви нібито від слов'янської основи **глух-** безпорадно помилкове.

Придивившись до назв з такими саме закінченнями (колись вельми поширений «формантний аналіз»), можна перекоонатися, що лише поодинокі з них «мають вигляд» слов'янських: *Горохів, Лопухів, Вовчухів, Чернихів*. І якийсь дивний у них сенс – що, хіба лише в тих селищах росте горох чи лопухи? Коли ж з довідника назв населених пунктів України [АТП] було вибрано всі наявні там топоніми на **-хів**, стала очевидною яскрава неслов'янська природа більшості їхніх основ.

Темою для розмови може бути і така:

В одному з інтерв'ю Борис Ілліч Олійник сказав: «У нас було дитинство, ми до чогось високого прагнули. Ми знали, що є те, котре не купується і не продається, - це батько, мати, баба, дід, Вітчизна. Цим не можна торгувати. Так нас учили. І я думаю, добре вчили. Що немає чисто расових таких уже богообраних, а всі перед Богом рівні. Отак ми вчилися, і так живемо». Яка ваша думка стосовно сказаного? Обговоріть цю проблему в класі.

Завдання додому запропонуємо таке: Підготуйте проект «Історія моєї мови в етимологічному корінні кожного слова», користуючись книгами Алли Петрівни Коваль «Пригоди слова», «Крилате слово», «Спочатку було слово» (на вибір).

Під час опанування теми «Фонетика української літературної мови» корисним для учнів є такі завдання.

Комунікативна розминка: Не кожний написаний текст добре сприймається, коли його озвучують, і, навпаки, є чимало прикладів, коли навіть блискучі усні виступи у надрукованому вигляді втрачають свою привабливість. Від чого це залежить: від голосу, інотації, правильного наголошування слів? У чому секрет ефективного усного мовлення? Обговоріть цю проблему у класі.

◇ Як створюється звуковий образ людини, жителя певної країни? Що, на вашу думку, впливає на звуковий образ кожної країни? Окремі відповіді ви знайдете у поданих нижче текстах. Висловіть власні міркування на основі знайденої вами самостійно інформації, що підтверджує чи заперечує думку вчених.

Зорові та слухові образи сучасних столиць європейських держав, крім історичних та культурних пам'яток, створюють грецька мова в Атенах, словацька в Братиславі, чеська в Празі, польська у Варшаві, не кажучи вже про французьку в Парижі, італійську в Римі тощо.

Ми європейці, а у вдачі кожного європейця лежить засада – скрізь триматися своєї мови та національної орієнтації (О.Пономарів).

◇ Етнопсихологи доводять, що існує тісний зв'язок між мовами та кліматом: сонце сприяє тому, що в мові виникає більше голосних звуків, а рівновага між голосними і приголосними встановлюється в мовах, носії яких здавна живуть у помірному кліматі. Письменники про це пишуть так:

Надзвичайна мова наша... В ній усі тони й відтінки, всі переходи звуків від твердих до найніжніших... Дивуєшся дорожчості нашої мови, у ній що не звук, то подарунок, все зернисто, як самі перла (М.Гоголь).

З урахуванням міркувань учених і письменників складіть усний твір-мініатюру «Кожний звук промовляє до мене».

◇ Вас запросили до участі в обговоренні проблеми «Мовлене слово – кодекс поведінки». Ознайомтеся з уривком виступу попереднього учасника «круглого столу». Визначте основні ідеї тексту.

Слово – свідок історії, свідок Часу. У Слові починається і завершується життя твого народу, твого безконечного родоводу, в ньому ж починається і завершується духовне життя Людини. Ось чому нас заворожує давня пісня, давній текст. У них перехрещується пам'ять всіх суцх до тебе. Слова випромінюють енергію, як світло. Людина протистоїть Часові саме в Слові. Власне Слово і є Пам'ять (П.Мовчан).

Підготуйте свій виступ до участі у «круглому столі».

Поміркуйте над таким завданням.

◇ Ви помічали, як спілкуються в різних місцевостях України. Навіть сам процес говоріння називають неоднаково: в одних – говорять, або говорат, вогорат, говореть, говорє, гварат, говорут, в інших же – гомонять або гомонеть, ще в інших – байуть, балакають, гадають, бесіднують. Чому існує стільки варіантів одного і того ж слова? З чим це пов'язано?

На рефлексію і самопідготовку можна запропонувати прочитати текст і визначити основну ідею автора. Які значення має слово *бесіда*? Про які нові значення цього слова ви дізналися? Як жителі різних країн здійснюють бесіду? До поданої автором інформації додайте власну, зібрану з різних, у тому числі Інтернет-джерел.

Бесіда – це надія на щасливе порозуміння. Без розмови, без бесіди ... життя важко собі уявити. Тому-то й теплішого слова, ніж бесіда, годі підшукати. Хіба що слово «хата». Але що таке хата без бесіди? Все одно, що димар – без диму: сумне видовище. Хоч як насолоджувала б око наша світлиця, в ній мусить бути й те, що насолоджує вухо – бесіда. ...Бесіда – то мистецтво. То живий голос; у ньому – одна з принад бесіди. Бесіда – то руки, очі, вираз обличчя (міміка), взагалі все тіло. (А.Содомора).

Андій Содомора – член Спілки письменників України, кандидат філологічних наук, лауреат літературної премії ім. Максима Рильського, автор перекладів творів античних авторів . Книга «Наодинці зі словом» - це своєрідні оповідання, відтінені настроєм та психологічними образками, світом українського Слова.

Цілющим етнопедагогічної культури і психотерапевтичним ефектом наповнені українські прислів'я, народні усмішки, побажання, перепрошування, прощання, або так звана "пошанна пареміографія".

Враховуючи це, **тема «Прислів'я і приказки, крилаті вислови, народні порівняння»** може бути підсилена такою комунікативною розминкою:

Кажуть, хоч і по коліна в воду, аби до свого роду. А як немає роду-родиноньки, то ні до чого притулитися, нікому порадоньки дати. Саме через відчуття роду і завдяки йому людина приходить до світлого образу Батьківщини. А яка ваша думка з цього приводу? Обговоріть це в класі. Наведіть приклади відомих вам прислів'їв і приказок про рід, родину, сім'ю.

Своєчасними будуть і такі завдання:

◇ Утіленням яких національних рис є власні назви в українських прислів'ях? Про що це свідчить? Доповніть наведений ряд прислів'їв.

Що вільно панові, то не вільно Іванові. Кожен Івась має свій лас. Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці. Мели Іване, доки вітру стане. Переливається як Терешко сироваткою. По Савці свитка. Пара як Хома та

Варвара. З Богом, Парасю. Івана Івановича з себе корчить. Мудрий Іван по шкоді: коні вкрали, тоді він стайню зачинив.

◊ У фразелогізмах-побажаннях виражені поетичність, виразність художнього світосприйняття і тонкої життєвої спостережливості. Прочитайте виразно побажання. Чи відомі вони вам? З якою метою вживаються? Побудуйте полілог з використанням таких побажань.

А батькові твоєму, щоб жито родило!

Доброму чоловіку продовж, Боже, віку!

Хліб-сіль вам! Щоб вам жилося-булося, щоб у вашім житті колосся велося!

Щоб тебе добра година знала!

Не поминай лихом, а добром, як схочеш.

Чим хата багата, тим і приймає! Сідайте, щоб рої сідали!

Роди, Боже, овес, ячмень і гречку, хоч усього потрошечку.

◊ Коли висловлювалися подані нижче побажання? Яка їх будова? Чи існують у вашій місцевості паралелі до поданих побажань?

Дай, Боже, з роси, з води! Благослови, **Боже**, сіллю, хлібом, довгим віком, добрим розумом, щоб і батька поважали і щоб матір шанували. Накажи вас, **Боже**, хлібом та сіллю.

Нехай тобі, дитино, прибавить в ручки, ніжки і в животик трішки! Боже вас благослови і материними, і батьковими молитвами!

«Рости здорова, як у лісі сосна, батькові на потішечку, а своїй мамці на послушечку»;

«Бувай здорова, рости велика, рости велика до черевика, від черевика до чоловіка»;

«Бувай здорова не сама з собою, не сама з собою, а з отцем і матінкою, з усім домом»;

Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля.

◊ В арсеналі українців збережені вислови-вибачення. Коли і ким вони промовлялися, з якою інтонацією? Які функції таких висловів-вибачень?

Вибачте на сім слові.

Прошу, простіть на слові.

Простіть за слово, що сказав.

Не у гнів будь сказано.

Простіть, шануючи хліб і честь вашу!

Хай Бог простить, а я прощаю.

Бог з вами! Що було, то минуло!

Бог з вами, на тім світі віддасте з пиріжками!

◊ У селах і досі зберігаються звичаї «шапкування»: люди старшого віку, зустрічаючись, трохи піднімають головний убір або придолонюють до грудей руку. І вітаються: «З святим днем будьте здорові!», «З Різдвом Христовим!», «Христос воскрес!». «Здрастуйте у Вашій хаті», «Доброго здоров'я, мир вашому дому!». Які функції виконують такі привітання? А які вітання відомі вам, уживані у вашій місцевості? Запишіть. Визначте їх розряд за походженням. З'ясуйте, чим вони відрізняються від службових частин мови.

Серед завдань, що пропонуються додому, можуть бути такі: Продовжіть думку: «Кожен вірш — це жива істота, в якій є своя душа. Ця душа складається з думок, почуттів, внутрішньої музики та магії звучання». Напишіть виступ на конференцію.

◊ У «Словарі української мови» Б.Грінченка наведено вживані й сьогодні в окремих місцевостях слова. Поясніть, як ви розумієте значення цих слів. Які словотворчі засоби використані для утворення цих слів? Чи функціонують вони тепер?

матінкувати, матеркувати, маткувати, безматній, пані- матка; дідовід, дідовник, дідизна, дідичність, дідівщина; дідівство; дідичанка; дідиччун; дідичня; дідизний; дідинець; бабкуватий, бабити, бабитися, бабинець, розбабка, бабизна, бабівщина, бабниця, бабіти; братань, братани, братана, братак, братня, братиця, братовизна, братки, братщина, братівщина; дітвага, дітва, дітваччя, дітко, дітний, дитинець, дитун.

◊ На сьогодні активізувалися віддієслівні обрядові назви із суфіксом -*ин*:- *оглядини, змовини, заручини, пострижини, хрестини*; із суфіксом -*к*:- *досвітки, зажинки, обжинки*.

Запишіть від своїх рідних один з обрядів, що збережений у вашій сім'ї.

Конспекти уроків з української мови магістрантів для аналізу на заняттях

Ковтуненко Олена

Тема: Лексичне значення слова. Лексична помилка. Слово і контекст, залежність значень слова від контексту

Мета:

навчальна: сформувати в учнів знання про лексичні помилки та їх види, ознайомити з найпоширенішими випадками порушення лексичної норми;

навчати десятикласників виявляти у власному й чужому мовленні лексичні помилки й виправляти їх;

розвивальна: розвивати навички роботи з різними інформаційними джерелами, а також увагу, пам'ять та культуру мовлення

виховна: виховувати повагу до рідної мови, любов до слова.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Обладнання: підручник, презентація, онлайн-словник, дидактична інтерактивна гра, хмара слів

Форми й методи роботи: дослідження-відновлення, слово вчителя, коментування, редагування, лексична робота, ситуативне моделювання, асоціативний ряд, бліц-опитування, робота з підручником.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

1.1. Привітання з учнями

1.2. Повідомлення теми й мети уроку

1.2.1. *Асоціативний ряд.* Любі учні, скажіть мені, будь ласка, які асоціації у вас викликає слово лексикологія, лексичне значення?

1.2.2. *Хмара слів* А зараз, дивлячись на хмару слів на екрані, спробуйте приблизно сформулювати тему нашого уроку



II. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя: Для кожного з нас наша мова, наші слова – неоціненний скарб. Але ж наскільки глибоким він є, ми починаємо розуміти лише тоді, коли розуміємо наскільки воно складне і якою ж є його роль у нашому житті. Сьогодні ми з вами спробуємо заглибитися у нашу солов'їну.

III. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок

3.1. Бліц-опитування

- 1) Який розділ мовознавства вивчає значення слова?
- 2) Які значення слів бувають?
- 3) Лексичне значення слова – це..
- 3) Які типи словників вам відомі?

3.2. Дослідження-відновлення

Чим слово відрізняється від речення?

Які слова називають багатозначними?

З'ясуйте лексичне значення виділеного слова в кожному реченні. Чи залежить це значення від контексту?

*Команда альпіністів зійшла на **під** Говерли.*

*У годину **під** курсуватиме додатковий автобус.*

IV. Засвоєння нового матеріалу

4.1. Робота з підручником (самостійно, с. 18-19)

4.2. Пояснення вчителя.

Лексичні норми – це загальноприйняті правила слововживання, які вивчає **лексикологія**. Вони регулюють правильність вживання слів у властивих їм значеннях.

Реальний зміст слова становить його лексичне значення. Лексичне значення – це зміст слова, закріплений у свідомості людей зв'язок певного звучання з певним явищем дійсності, поняттям, дією.

Контекст (лат. – тісний зв'язок, з'єднання) – уривок тексту із закінченою думкою, який дає змогу точно визначити смисл окремого слова або вислову.

Найпоширенішими лексичними помилками є:

- уживання слів у невласивому для контексту значенні: **хворого лікуємо (а не лічимо), ставимося до усіх із повагою (а не відносимося з повагою);**

- уживання слів-паразитів, які засмічують усне мовлення і заважають зрозуміти висловлену думку: **коротше, як кажуть, знаєш, ну, значить, взагалі, от, так би мовити, типу, так сказати, га, ага;**

- уживання ненормативних слів, жаргонізмів, які мають знижений, згрубілий колорит і перебувають поза літературною нормою: **утекти (а не злиняти), друг (а не кент), продати (а не загнати), доносити комусь (а не капати);**

- уживання росіянізмів: **пательня (а не сковородка), колишній (а не бувший), наступний (а не слідуючий);**

- перенасичення тексту чужомовними запозиченнями, зловживання іншомовними словами, які в українській мові мають свої відповідники: **самостійний (а не автономний), справа (а не бізнес), особливий (а не ексклюзивний), вихідні (а не вікенд);**

- уживання тавтології – невиправданого повторення однокорених слів або українського та чужомовного відповідників: **письменник створив (а не письменник написав), аборигени або корінне населення (а не корінні аборигени);**

- уживання зайвих слів (плеоназму, тобто багатослів'я): **три роки тому (а не три роки тому назад), познайомитися (а не вперше познайомитися), вересень (а не місяць вересень);**
- сплутування паронімів: **моя домашня адреса (а не мій домашній адрес), дружна група (а не дружня група)**
- порушення фразеологічної точності: **соломонове рішення (а не соломонова праця), крізь терен до зірок (а не крізь терен до світла в кінці тунелю).**

V. Закріплення нового матеріалу

5.1. Коментування

Виконай усно

Не бійтесь заглядати у словник...
<http://sum.in.ua/s/vidkrovaty>
<http://sum.in.ua/s/gostroy>

КОМЕНТУВАННЯ

► Визначте різницю в значеннях багатозначних слів у поданих словосполученнях.

1. Відкрити воду, відкрити правду, відкрити збори, відкрити серце.
2. Гострий ніж, гострий смак, гострий біль, гостра суперечка, гострий кут, гострі верхів'я.

5.2. Робота з підручником. Редагування (письмово)

Відредагуйте словосполучення. Ви можете скористатися поданою нижче таблицею.

2. Прочитайте речення й виконайте завдання.

1. На концерті звучали лише популярні шлягери. 2. Служба в армії — громадянське доручення кожного чоловіка. 3. У моїй роботі лише одна невірна відповідь. 4. Ми познайомилися з тобою в травні місяці. 5. У тебе сім четвергів на тиждень — не можна так часто змінювати свою думку. 6. Самі смачні кулінарні вироби випікають італійські кулінари. 7. Я завжди пам'ятаю й не забуваю, коли день народження кожного члена моєї родини. 8. Мій тато користується авторитетом серед науковців. 9. Я всю неділю бив байдики, а на вихідних заходився працювати. 10. Я ніколи не приймав участь в учнівській олімпіаді. 11. Можеш розраховувати на нашу фірму: ми маємо кілька вільних вакансій.

- А. Знайдіть лексичні помилки.
- Б. Визначте, з якої причини кожна з них допущено (скористайтеся переліком, що в теоретичній частині).
- В. Виправте ці помилки (усно).

5.3. Опрацювання прикладів-підказок

ПРИКЛАДИ-ПІДКАЗКИ

➤ Розгляньте приклади правильного вживання слів. Чи дотримуєтеся ви цих норм?

1. Не переводьте тексти. Переведіть бабуся через дорогу, а текст краще перекладіть.

2. Не переводьте гроші, а краще переказуйте їх на добročинність чи на ЗСУ

3. Помилки в мовленні не зустрічаються, а трапляються. Зустрітиса можуть друзі.

4. Коли протягом дня сидиш на протязі, можна й захворіти.

5. У змаганнях треба брати участь, а не приймати. Приймати можна гостей.

5.4. Лексична робота

ЛЕКСИЧНА РОБОТА

ВІДКРИВАТИ
новий ресторан, змагання, засідання,
тасмницю, душу, карти, рахунок,
закон фізики, комусь очі на правду

ВІДКРИТО

РОЗПЛЮЩУВАТИ
ЗАПЛЮЩУВАТИ
очі, повіки

ВІДМИКАТИ
ЗАМИКАТИ
замок, ключем двері

РОЗГОРНУТИ
ЗГОРНУТИ
книгу, зошит, газету

ukr-mova.in.ua

М О В А

5. 5. Пояснювальний диктант

Прошу ... ваші зошити.
Уранці мені не хотілося навіть ... очі.
Спеціальний ключ допоможе ... банку.
Щоб провітрити кімнату, треба ... вікна.

Довідка
відкрити,
відчинити,
розплющити,
розгорнути

VI. Підсумок уроку

6.1. Рефлексія

- мені сподобалося...
- викликало труднощі...
- тепер я вмію...

6.2. Оцінювання й оголошення домашнього завдання

. Складіть відповідне висловлення (4-6 речень), скориставшись 2-4 словосполученнями

- брати участь
- здобувати перемогу
- відзначати переможців
- чинні правила
- наступний етап
- підбити підсумки
- зумовило успіх
- протягом конкурсу
- незважаючи на труднощі
- правильна тактика
- стосунки між учасниками

За можливості пройдіть тестування:



Уч.: Дякую вам усім за увагу, ви – молодці! До нових зустрічей!

Вербицька Вікторія

Тема: Найпоширеніші випадки порушення лексичної норми

Мета: Навчальна мета: попередження порушень лексичної норми та визначення видів помилок;

Розвивальна мета: формування вмінь та навичок дотримуватись норм української літературної мови;

Виховна мета: виховувати готовність у всіх мовленнєвих ситуаціях завжди говорити правильно; вміння знаходити інформацію для виправлення лексичних і інших мовних помилок; прагнення до досконалого володіння рідною мовою.

Обладнання: підручник, комп'ютер, презентація, онлайн-інструменти.

Тип уроку: комбінований.

Методи та прийоми: лекція, робота зі словником, метод вправ.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Повторення вивченої теми (за бажанням учителя).

III. Підготовка учнів до активного свідомого засвоєння нового матеріалу:

- мотивація навчальної діяльності;
- актуалізація опорних знань;

IV. Повторення і узагальнення знань.

Учитель: Давайте пригадаємо найпоширеніші випадки порушення лексичної норми:



Виконання вправ

Вправа 1. З'ясуйте лексичне значення виділеного слова в кожному реченні. Чи залежить це значення від контексту?

*Мій **холодний** розум затоплює люті злива.*

(The HARDKISS, "Як ти?")

*З **холодними** долонями ти,*

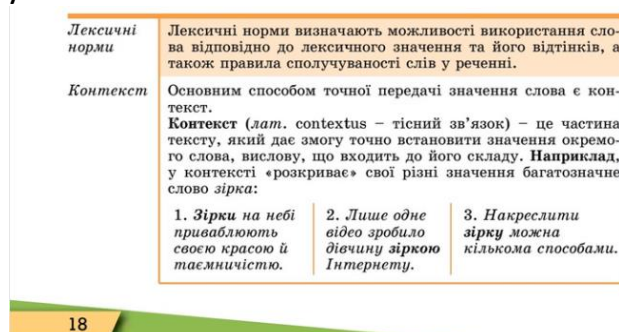
А я - жива.

(The HARDKISS, "Жива")

Перевірте значення слова у словнику.

Робота з підручником

Відкрийте підручник на с. 18. Зачитайте.



Вправа 35-36 с. 21

35. Знайдіть для кожного слова місце в реченні й запишіть. Ви можете використати кожне слово лише один раз.

відкрити, відчинити, розплющити, розгорнути

1. Прошу _____ ваші зошити. 2. Уранці мені не хотілося навіть _____ очі. 3. Спеціальний ключ допоможе _____ банку. 4. Щоб провітрити кімнату, треба _____ вікна.

36. Знайдіть для кожного слова місце в реченні й запишіть. Ви можете використати кожне слово лише один раз.

область, ділянка, галузь, царина

1. Раптом відчув біль у _____ серця. 2. Поема вийшла з _____ емоцій творця. 3. Сторони домовилися про співробітництво в _____ літакобудування. 4. _____ – це адміністративно-територіальна одиниця.

Вправа 39 с.22

39. Доберіть слово до кожного контексту й запишіть речення правильно.

1. Я (*беру, приймаю*) участь у змаганнях. 2. Сергій постійно (*заважає, мішає*) слухати вчительку. 3. Батьки (*переживають, хвилюються*) за своїх дітей. 4. Віка (*перебуває, знаходиться*) у спортзалі. 5. Відео (*знаходиться, розміщено*) на сайті. 6. (*Слідуюче, наступне*) питання конференції. 7. Студенти та студентки (*складають, становлять*) 10 відсотків виборців округу. 8. Команда (*отримала, здобула*) перемогу.

V. Закріплення вивченого.

Вправа «Хіба це норма?»

<https://wordwall.net/ru/resource/36713379/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0-%d0%bc%d0%be%d0%b2%d0%b0/%d1%85%d1%96%d0%b1%d0%b0-%d1%86%d0%b5-%d0%bd%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0>)



VI. Інформація про домашнє завдання. Інструктаж його виконання.

Вправа 43 с. 23 або

Творче завдання: створіть асоціативний плакат до однієї пари словосполучень із таблиць на с. 20, 22.

VII. Загальний підсумок уроку. Рефлексія. Цінування та вмотивоване оцінювання.

Чи мали ви якісь складнощі під час написання контрольної роботи?

Результати роботи повідомлю на наступному уроці! До зустрічі!

Ковтуненко Олена

Тема: Пароніми. Запобігання помилок у вживанні паронімів

Тип уроку: урок поглиблення і засвоєння знань, формування умінь і навичок.

Мета:

навчальна: актуалізувати знання учнів про пароніми, формувати навички доречного використання паронімів в усному й писемному мовленні;

розвивальна: розвивати пізнавальне ставлення до слова,

виховна: виховувати культуру думки та мовлення, повагу до рідної мови.

Форми й методи роботи: дослідження, коментування, творче конструювання, самостійна робота, інтерактивна технологія «Займи позицію», рубрика «Говорімо правильно», інтерактивні вправи, дискусія.

Обладнання: презентації, таблиці, підручник, онлайн-словник, корисні покликання на навчальні ресурси, приклади-підказки.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

1.1. Привітання з класом.

1.2. Оголошення теми і мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок

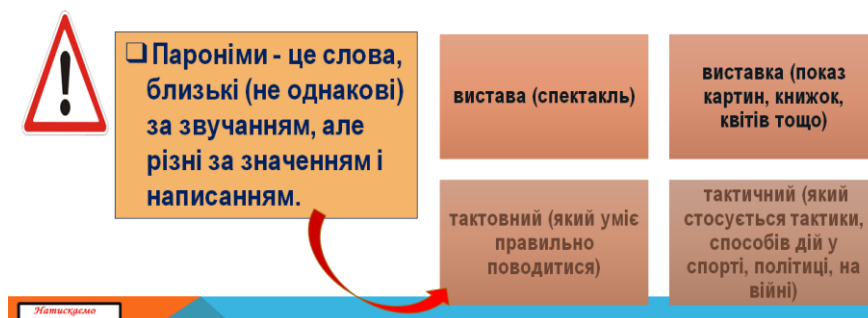
Орфографічна розминка.

Словниковий диктант: брунатно-бурий, пречудовий, бюджет, щасливий, пестливий, туристський, видання, ефективний, взуття, щастя, піджак, страждання, пом'якшити, сусідський, позичений, зосереджений, упередження, найважливіший.

III. Опрацювання навчального матеріалу

3.1. Робота з підручником (ст. 32)

3.2. Слово вчителя



IV. Закріплення навчального матеріалу

4.1. Коментування. Назвіть словосполучення, обираючи правильне слово.

(Музична, музикальна) студія; (воєнне, військове) звання; (виборча, виборна) ділянка; (знаменна, знаменита) дата; (змістовий, змістовний) роздум; (земляні, земельні) ресурси; (духовний, духовий) інструмент.

4.2. Творче конструювання. З'ясуйте лексичні значення поданих слів-паронімів. Складіть і запишіть з ними словосполучення.

ПАРОНІМИ	Виборний // виборчий
	ефектний // ефективний
	численний // чисельний
	музичний // музикальний
	тактовний // тактичний
	абонент // абонемент
	кампанія // компанія
	одвічний // довічний

4.3. Слово вчителя. Рубрика «Говорімо правильно»

Уживання паронімів

- музична школа - музикальний слух
- військова форма - воєнний час
- змістова доповідь - змістовий зв'язок
- знаменитий письменник - знаменна подія
- дослідна ділянка - дослідницький метод
- земляні вали - земельний фонд
- духовий оркестр - духовна особа
- виборча комісія - виборний орган
- сердечна людина - серцевий ритм
- дружний колектив - дружній погляд

Написано поодиноким - створено послання

НАЙУЖИВАНІШІ пароніми шукай

TVI


4.4. Займи позицію

Поміркуйте, чому в першому реченні вжито слово туристичний, а в другому – туристський. Чим різняться ці слова?

Вихованці туристичного клубу «Робінзон» вибороли перше місце в обласному чемпіонаті з гірського туризму.

Щоб забезпечити мандрівників усім необхідним, ведеться будівництво туристських баз, готелів, кемпінгів.

<p>Туристичний</p> <p>Організація, бюро, клуб, секція, похід, мандрівка, спорт, сезон, довідник</p>	<p>Туристський</p> <p>Автобус, намет, група, база, велосипед, костюм, відпочинок, маршрут, пісня</p>
--	---



ukr-movka.com.ua

МОЗ

4.5. Лексична робота (письмово)

(Тактовний, тактичний) керівник, людина,

приюм.

(Громадський, громадянський) комітет, думка, позиція, лірика.

(Музикальний, музичний) слух, людина, школа, інструмент.

(Військовий, воєнний) кафедра, конфлікт, білет.

(Змістовий, змістовний) доповідь, помилка, неточність, текст.

(Авторитетний, авторитарний) комісія, директор.

(Об'єм, обсяг) книги, кубічний.

(Виборча, виборна) посада.

4.6. Пояснювальний диктант

Перейдіть за qr-кодом і виконайте завдання. Обґрунтуйте свій вибір.



4.7. Редагування. Знайдіть та виправте помилки.

Він являється дуже нетактичною людиною.

У вас склалася хибна уява про цього замісника директора.

Подвижники Богдана Хмельницького були талановитими воєначальниками, полковниками: Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай тощо.

Військові навчальні заклади існують у всіх розвинутих країнах світу.

Я завжди вважав твого брата тактичною людиною, не дивлячись на всі його жарти.

Об'єм цієї книги – 280 сторінок.

V. Підсумок уроку

Отже, сьогодні ми з вами опрацювали тему «Пароніми. Запобігання помилок у вживанні паронімів». Час підбити підсумки.

5.1. Рефлексія. Відкритий мікрофон

- 1) Сьогодні я навчилась (навчився)
- 2) Мій сьогоднішній найбільший успіх...
- 3) Виникли труднощі з...
- 4) Найбільше мені сподобалося...

5.2. Оцінювання

5.3. Оголошення домашнього завдання

- впр. 3 на ст. 32

5.4. Мотиваційна хвилинка. Прощання



НАЦІОНАЛЬНІ ЛІНГВІСТИЧНІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОГО МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ФОНДУ НАН УКРАЇНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Надутенко М. В., Пономаренко Н., Семенов О. Електронні словники Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України в освітньому процесі. Київ : [Український мовно-інформаційний фонд Національної академії наук України], 2020. 51 с.

До потужних електронних ресурсів належать національні лінгвістичні ресурси Українського мовно-інформаційного фонду НАН України: Національна словникова база України, зокрема граматичний словник (зі змінами відповідно до нового Правопису), тлумачний словник української мови та інші традиційні словники й цифрові системи, які подають семантичний, прагматичний, статистичний, лінгвогеографічний і т. ін. опис української мови та інших основних мов світу, а також Національний лінгвістичний корпус; цифрова система національної термінології та термінографії, національна цифрова енциклопедична база тощо. Основна частина електронних ресурсів Українського мовно-інформаційного фонду у вільному доступі та може бути використанна у навчальній діяльності (Рис. 1.).

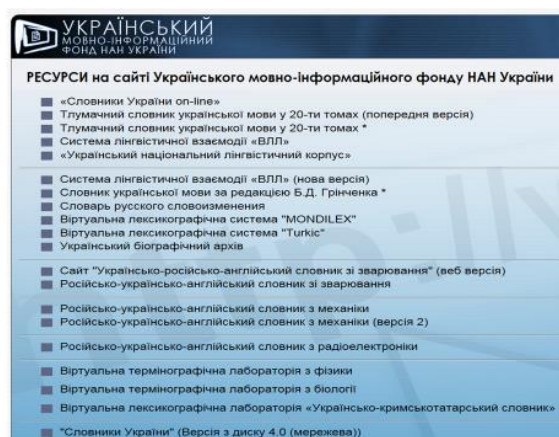


Рис. 1. – Ресурси на сайті Українського мовно-інформаційного фонду НАН України – (режим доступу <http://lcorp.ulif.org.ua/LSlist/>)

Використання сучасних лінгвістичних технологій в освітньому процесі забезпечує користувачам максимально швидкий самостійний пошук необхідної інформації, дозволяє чітко визначити сутність поняття, оцінювати лексеми щодо нормативності вживання, відповідності сфері й ситуації спілкування, уникати типових мовних помилок, надає можливість самостійно формувати необхідні завдання .

Серед електронних ресурсів виділимо електронні словники. «електронне довідникове видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнене відповідними довідниковими даними».

Створення лексикографічного портрета слова чи групи слів потребує одночасного звернення до словників різних типів, тому прикметною рисою XXI століття є інтенсивний розвиток комп'ютерної та корпусної лексикографії. *Корпусна лінгвістика* опікується вивченням фактів, текстів мови на основі використання комп'ютера для аналізу, збереження й опрацювання лексикографічної інформації.

Широков В.А. Всеукраїнський лінгвістичний діалог у контексті теорії лексикографічних систем / В.А.Широков // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 3-7.

Корпусна лінгвістика та лексикографія дають змогу постійно збільшувати кількість лексичних одиниць, не очікуючи чергового перевидання словника, значно економлячи час і матеріальні ресурси.

Основні наукові здобутки Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України (УМІФ), що функціонує з 1991 р., стосуються комп'ютерної лексикографії (директор - лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, академік НАН України, доктор технічних наук, професор В.А.Широков). Серед видань **проєкту** - перший український повномасштабний електронний словник на CD інтегрована лексикографічна система „Словники України”, що складається з п'яти словникових модулів: словозміни, транскрипції, синонімії, антонімії та фразеології. <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>

ЗАЗНАЧИМО, що в УМІФ створено перший в Україні Національний лінгвістичний корпус (200 млн. слововживань), який містить електронну бібліотеку морфологічно анотованих українських текстів та електронний каталог цифрової лексичної картотеки з розвиненими мовно-інформаційними функціями. Рішенням уряду України у 2004 р. сформовану

УМІФ словникову базу внесено до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання країни.

Перший в Україні лінгвістичний корпус становить сучасну експериментальну основу для проведення фундаментальних мовознавчих досліджень та укладання лексикографічних праць нового покоління. Розроблено і введено в експлуатацію інформаційно-лінгвістичну систему, що функціонує в Інтернеті - Український лінгвістичний портал (www.ulif.org.ua).

Створено концепцію Всеукраїнського лінгвістичного діалогу - мережевої системи професійної взаємодії в лінгвістиці. Український мовно-інформаційний фонд є базовою організацією Національної словникової бази України, яку рішенням уряду України внесено до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 р. № 73-р).

Загальноукраїнським центром словникарства Українського мовно-інформаційного фонду НАН України та науково-дослідною лабораторією «Академічна культура дослідника» кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка започатковано проект «Словникова культура дослідника Нової української школи». Розглянемо формування термінологічної, лексикографічної культури педагога-дослідника засобами лінгвістичних ресурсів Загальноукраїнського центру словникарства Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

Кожний словник залежно від призначення і функцій допомагає вибудувати текст й адекватно сприймати відповідні елементи в ньому.

Зокрема, за допомогою Електронного тлумачного словника з'ясуємо значення слова **дослідження**

The screenshot shows the online dictionary interface for 'дослідження'. The browser address bar indicates the URL: <https://services.ulif.org.ua/lepi/Entry/Index/wordId=243548?page=817>. The page title is 'СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ONLINE. ТОМИ 1-10 (А-ОБМІЛЬ)'. The search results show the word 'дослідження' with its definition: 'дослідження, я. с. 1. Для за знач. досліджувати. Він говорить про дослідження багатовікового родовища нафти на дні Каспійського моря (О. Донченко). Одна мовозна, ба навіть десляток, що не означає, що дослідження треба припинити (Ю. Шовкопляс). Почалася дискусія про необхідність контактного дослідження нової кокетки (О. Бердник)'. There is also a second entry: '2 Наукова праця, в якій досліджується яке-небудь питання. Історичні дослідження Д. Дорошенка знавці кваліфікують як праці з новим підходом до висвітлення минулого України (з наук. літ.)'. The interface includes navigation controls like 'Сторінка 818 з 2013' and 'Реєстрових слів - 100623'.

Лексичні інновації, новотвори, неозапозичення – ці та інші терміни заповнили освітній простір досліджень. Точність у вживанні слова пов'язана з глибоким розумінням лексичного значення, вмінням точно відчувати значеннєві відтінки синонімів та добирати саме те слово, яке найточніше і найпотрібніше у відповідній ситуації. Пропонуємо на прикладі слова *новаторство*.

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ONLINE. ТОМИ 1-10 (А-ОБМІЛЬ)

Керування: Представлення: Лейне Кольорова Черво-біла; Стаття: Карточка Чорно-біла; Ілюстрації: Показати Приховати; Вигляд статті: Колонки; Адаптив: 16

інновація

ІННОВАЦІЯ, і, ж. Нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки та передового досвіду. Дослідження, що виконуються приватним сектором економіки, сприяють успішному впровадженню інновацій (з наук. попуп. літ.); Запровадження суспільних інновацій неможливе без психологічного проектування.

тому що проєкт, на відміну від програми, прогнозу, моделі чи плану, висвітлює всі можливі варіанти втілення нововведення, враховуючи умови існування конкретного об'єкта (з наук. попуп. літ.); Випадки сьогодні значні кошти в інновації сучасних технологій: оброблення металу завтра повернуться значною економією для ескі держави (з журн.).

Сторінка 1233 із 2013

Рєєстрових слів - 100623

Словник української мови. Томи 1-10 (А-Обміль)
© Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015 - 2020

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ONLINE. ТОМИ 1-10 (А-ОБМІЛЬ)

Керування: Представлення: Лейне Кольорова Черво-біла; Стаття: Карточка Чорно-біла; Ілюстрації: Показати Приховати; Вигляд статті: Колонки; Адаптив: 16

новаторство

НОВАТОРСТВО, а, с. Усе нове, прогресивне, що запроваджується в якій-небудь галузі людської діяльності. *Лексичний, афоризм про новаторство в літературі та про боротьбу нових тем із старими, яке в першій частині своєї праці писав це прикладом саме з французького літературознавця (С. Ефремов). Він було на хвилинку заважало. Однак старий мейстер новаторством узав'язує (Д. Бузько). Свій твір [роман "Вершини"], що його художня цінність, новаторство й неговторність, і на наш сучасний смак, мнені здається, аналізу не зменшилась, а може, навіть збільшилась. Арія [Яновський] князя пласати вже в Хадков (М. Биван). Я так за новаторство вчимаю, а не вказую, що зумити на себе*

безвідповідності, і невідповідності напівжарту однієї ортодоксальності й модних фраз (М. Степ'як). Тільки енергійні заголомлю люди здатні на пошук, на самовіддану новаторство, без чого сьогодні просто неможливо виркувати напружені виробничі завантаження (В. Нестайко). // *Діяльність новатора. У творчості Максима Рильського гармонійно поєднуються вмість найкращих традицій минулого з новаторством у галузі тем, образів, мови, обумовленим повнотою пошування нового життя (з наук. літ.). Новаторство французького поета-символіста Стефана Малларме має у своїй основі приталено мовний підхід до слова, яке було для нього не лише засобом вислову, а чимось надзвичайно більшим, у повному сенсі – засадничим конструктом поезії й стилю (з наук. попуп. літ.).*

Сторінка 1008 із 2013

Рєєстрових слів - 100623

Словник української мови. Томи 1-10 (А-Обміль)
© Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015 - 2020

У «Словнику української мови» зарєєстровано зі значенням усе нове, прогресивне, що запроваджується в якій-небудь галузі людської діяльності.

До новітніх понять «освітнього суспільства», які фіксують словники, відносять лексеми *компетентний*

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ONLINE. ТОМИ 1-10 (А-ОБМІЛЬ)

Керування: Представлення: Лінійне Ієрархічне; Стаття: Кольорова Чорно-біла; Інструкції: Показати Приховати; Вигляд статті: Колонки; Arial; 16

компетентний

КОМПЕТЕНТНИЙ, а, о 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який із чим-небудь добре обізнаний; тямущий. – Я довідався про це від компетентної особи (І. Франко). Тепер врятує годі з'явитися в пресі статті компетентних ... кристиє про те, що лідоудного не можна вважати за винного до кінця судового процесу (Б. Антоненко-Давидович). В галузі хімії Хінчбрук вважає себе досить компетентним (М. Дашкевіч). Борис Саворин виявляється досить компетентним у ділах викозградських, він з тією ж експлуатацією те, про що йшлося (О. Гончар). З'ясувавши деталі у компетентного фахівця, яким був Смирнов, Марка відклала на лотім (О. Авраменко). // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.). [Микола] Дякую ... за компетентну допомогу (І. Микитенко). Реставраційні роботи потребували компетентної думки знавця від штуки, тобто мистецтва і тому власники робити зверталися по допомогу до музею (із журн.).

2. Який має певні повноваження; повноважений, повновадний. Лікар Нон-Сагор віддає на суд компетентних і високих зборів своїх колега люди всієї своєї ... діяльності (Ю. Смолич). Гравець встановлюється не більшістю або всіма членами, а тільки єдиною думкою компетентних, офіційно уповноважених на це осіб (з реп-черк літ). // у знач. грод. Європейський суд компетентний приймати скарги лише на ті держави, які є безпосередньо державами-учасниками Конвенції (із журн.).

Сторінка 1368 із 2013

Регістр слів - 100623

Словник української мови. Томи 1-10 (А-Обміль)
© Української мовно-інформаційної фонду НАН України, 2015 - 2020

3-поміж лексем, актуалізованих у наукових працях, відзначимо лексему «європейський», яка виразилася в сучасному українському суспільстві з метою «рівнятися на світові стандарти» і знайшла відображення в низці спільнокоренових слів: *європеєць, європейський, по-європейському, європейськість*.

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ONLINE. ТОМИ 1-10 (А-ОБМІЛЬ)

Керування: Представлення: Лінійне Ієрархічне; Стаття: Кольорова Чорно-біла; Інструкції: Показати Приховати; Вигляд статті: Колонки; Arial; 16

європейський

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ, а, о. Прикм. до **європеїці** і **Європа**. Навіть, латороти, що дають в ніч проти Івана Кузала, по цілому європейській літературі, з усіма скарбками, що вона їх бариває, з усім комплексом легенд і казок, бідище перед тим величчям жемчужини (І. Багрянний). Трофейні чоботи його випускали дзеркально, а ясно-руди велика золота, підстрижена боксом, латяла найкращими парфумами європейських фабрик (О. Гончар). // Такий, як у Європі, у європейців; власт. Європи, європейців. Вранні ми побачили, що вулиця Довжика, підзавана й широка магістраль на Хотин уперлих закручених лісчанки автомобілів різних європейських марок, соціальними тязами, бронетранспортерів, мотоциклів та ескадрилей (Є. Доломан). Гровет Конституції сілком європейський за буюкою і духом та відповідає традиціям українського державотворення (з газ.). Європейська якість, Європейський дизайн. // Стос. до народів і держав Західної Європи, західноєвропейський. Як російська, так і європейська критика усе частіше звертає своє око на наше письменство, ставлять йому свої вимоги (М. Коцюбинський). Гетьман Мазепа знає усі секрети європейської політики на зразок від шведського князя, і розмова її була навіть для королів справжнім ладом (Б. Лейняк). // Відомий усій Європі. Український письменник Борис Олійник – широко відомий поет із європейським ім'ямом (з газ.).

Сторінка 855 із 2013

Регістр слів - 100623

Словник української мови. Томи 1-10 (А-Обміль)
© Української мовно-інформаційної фонду НАН України, 2015 - 2020

В основу людського капіталу як важливого стратегічного ресурсу держави покладено безпеку людини; ключовим у лексемі «людська безпека» фахівці визначають «гуманізацію безпеки». Культура якості інноваційної національної безпеки держави значною мірою забезпечується

академічною культурою. Як показує аналіз, поняття **«академічний»** визначають як таке, що стосується освіти, навчання, викладання, досліджень, дотримується традицій, канонів; високохудожній; почесний.

На заняттях з мовно-методичних дисциплін пропонуємо виписати з тлумачного словника (sum20ua.com) значення слова *авторитет* та підібрати синоніми за допомогою словника (<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>).

Привертають увагу проблемно-пошукові завдання з використанням електронних словників:

1. Укладіть електронний словничок лінгвістичних термінів з теми «Лексикологія», використовуючи новітні інформаційні технології (метод «слайд-шоу»).

2. Укладіть бібліографію електронних словників, користуючись пошуковою системою Інтернету, визначте їх тип і функціональне призначення. Які переваги має електронний словник порівняно з друкованим?

3. Ознайомтесь із сайтом Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (ulif.org.ua) та його online ресурсами. Яку інформацію про слово можна отримати з online електронного словника «Словники України online»? **?**



УКРАЇНСЬКИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОРТАЛ

“Словники України” on-line

Словник синонімів фразеологізмів

авторитет

Рєстр	
авторитарний	с
авторитарність	
авторитарно	
авторитарно-бюрократичний	
авторитет	е с
авторитет	
авторитетний	с
авторитетність	с
авторитетніший	

АВТОРИТЕ́Т (визнана за ким-небудь перевага в судженнях про що-небудь, в знаннях, у вирішенні чого-небудь); **АВТОРИТЕ́ТНІСТЬ**, **ВА́ГА**, **ПРЕ́СТІЖ**, **ВПЛИ́В**. Марусяк не має уже жадного авторитету. При нім критиковано і його самого (Г. Хоткевич); Вона [потреба панувати] передалася слащавою від батька до сина. Почування власної вишчості, авторитетності теж сталося слащавою (Б. Грінченко); У клубі Юрко швидко відчує під собою деякий ґрунт, набирає громадської ваги (С. Чорнобривець); За визначенням соціолога, престиж нині - одна з цінностей людини, різновид моральних стимулів (з газети); - Головне в житті - це вміння поставити кожне явище на своє місце, бо як і між людьми, серед явищ трапляються психувати, задирикувати нахаби, що претендують на великий вплив, не маючи на те жодного права (В. Підмогильний).

Сформулюйте правила користування електронними словниками.

4. Які з відомих вам електронних словників можна широко використовувати у шкільній практиці? Яким, на вашу думку, має бути електронний словник для майбутнього вчителя початкових класів?

Підготуйте поради своїм однокласникам щодо використання електронного словника.

5. За допомогою електронного словника «Словники України on-line» з'ясуйте значення слів: *ад'ютант, комюніке, дебати, кур'єр, департамент, шосе, десант, пансіон, пасаж.*

6. Підготуйте рекламу одного з електронних словників, врахувавши його мету, обсяг інформації на слайді, вікові особливості глядачів, специфіку сприйняття інформації з екрана, вплив кольору і шрифту на розуміння інформації.

7. Прочитайте текст. Чим друкований словник відрізняється від електронного? Які переваги має електронний словник?

Електронний словник – комп'ютерна база даних, що містить особливим чином закодovanі словникові статті, які дозволяють здійснювати швидкий пошук потрібних слів, часто з урахуванням морфологічних форм і з можливістю пошуку поєднань слів (прикладів уживання), а також зі зміною напряму перекладу (наприклад, українсько-російський або російсько; український).

Не викликає сумніву той факт, що електронні словники надають користувачеві безліч додаткових можливостей порівняно з друкарськими аналогами:

– дозволяють зберігати великий обсяг інформації за рахунок використання гіперпосилань;*

– електронний словник має ефективну систему пошуку (повнотекстовий або одночасний пошук у кількох словниках, швидкість пошуку);

– в електронних словниках можуть застосовуватися засоби мультимедіа: озвучування заголов;*

– можливість використання словників у локальній і глобальній мережах;

– значна економія часу й матеріальних ресурсів при створенні комп'ютерних словників.

Отже, електронні словники зберігають великий обсяг інформації за рахунок використання гіперпосилань, мають ефективну систему пошуку (повнотекстовий пошук, одночасний пошук у кількох словниках, швидкість пошуку). Крім того, можна постійно відбирати й упорядковувати словниковий матеріал.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (4 КУРС)

Мета вивчення навчальної дисципліни –опрацювати *форми, методи і прийоми вивчення різних видів програмового матеріалу на уроках української літератури, методика аналізу художнього твору*; сприяти формуванню у загальних та фахових компетентностей, у т.ч. медіаосвітньої компетентності, академічної культури.

Програма навчальної дисципліни відповідає колективній темі кафедри «Текст у сучасних дослідницьких парадигмах» (ДР№ 0121U108213, 2021-2023 рр.), діяльності науково-дослідної лабораторії кафедри української мови і літератури «Академічна культура дослідника в освітньому просторі».

Унікальність дисципліни полягає в тому, що вона читається із урахуванням українсько-польського проекту Innowacyjny uniwersytet i przywództwo. Faza IV: strategie komunikacyjne i relacje uniwersytet-szkoła /«Інноваційний університет та лідерство». Фаза IV: комунікаційні стратегії і відносини: університет школа», який виконується на кафедрі української мови і літератури, а також з урахуванням навчання в школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів» PISA (читацька грамотність). Програма школи презентує один із напрямів реалізації Модуля Жана Моне «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів» (620287-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE), який імплементується в Інституті педагогіки НАПН України.

Завдання навчальної дисципліни:

- здійснити аналіз актуальних проблем української літературної освіти;
- формувати у студентів: фахово-методичні уміння: проєктувати (відбирати, структурувати зміст навчального матеріалу, розробляти навчально-методичне забезпечення), проводити різні види занять, самостійну роботу за фахом у середній школі з урахуванням педагогічних інновацій, знань про індивідуально-вікові особливості молоді; здатність до ефективної та компетентної участі в різних формах навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів-філологів або класних керівників, батьківські збори); вести позакласну роботу з предмета.
- виконувати дослідницький/медіаосвітній проєкт з актуальних проблем літературної освіти на засадах академічної доброчесності;
- організовувати освітній процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на формування культуромовних особистостей учнів;
- виховувати у студентів відповідальне ставлення до майбутньої професії, прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, уміння працювати з фаховими джерелами, медіаджерелами; втілювати нові методичні ідеї у практику навчання предмета, застосовувати педагогічні інновації.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування компетентностей:

Набуття інтегральної компетентності:

здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук і характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в основній (базовій) середній школі

Набуття загальних компетентностей:

ЗК 1. Знання та розуміння специфіки предметної галузі, базових філологічних понять, усвідомлення особливостей професійної діяльності.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області та її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя.

ЗК 3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, здійснювати пошук, обробляти інформацію з різних джерел.

ЗК 7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 8. Здатність застосовувати інформаційно-комунікативні технології.

ЗК 9. Здатність діяти на основі принципів професійної етики, дотримуватися правил академічної доброчесності.

Набуття предметних (фахових) компетентностей:

ПК 1. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

ПК 2. Володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання учнів.

ПК 3. Здатність здійснювати пошук ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання).

ПК 4. Здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури.

ПК 5. Здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду викладання навчальних дисциплін з метою професійної саморегуляції та свідомого вибору шляхів вирішення проблем у освітньому процесі.

ПК 6. Здатність використовувати досягнення сучасної науки галузях мовознавства і літературознавства в практиці навчання української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти (рівень базової середньої освіти).

ПК 8. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

ПК 9. Здатність орієнтуватися в українському літературному процесі в контексті світового, уміння використовувати здобутки українського письменства для формування національної свідомості, світогляду учнів, їхньої моралі, ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві.

ПК 10. Здатність застосовувати у власній практичній діяльності сучасні підходи (особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний) до викладання української мови і літератури, на підставі передового українського й міжнародного досвіду.

ПК 11. Здатність доцільно застосовувати сучасні методи й освітні технології навчання, створювати навчально-методичне забезпечення (обладнання) для проведення з української мови і літератури.

ПК 12. Здатність взаємодіяти зі спільнотами (на місцевому, регіональному, національному, європейському й глобальному рівнях) для розвитку професійних знань і фахових компетентностей, використання практичного досвіду й мовно-літературного контексту для реалізації цілей освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Навчальна дисципліна сприяє формуванню соціальних навичок – міжособистісноспілкування, критичного мислення, комунікації.

Методи навчання: проблемний, дослідницький, діалогічний, проблемно-пошуковий, методи активного та інтерактивного навчання, у т.ч. змішаного, офлайн та онлайн-навчання на різних платформах; доповідь, дискусія, есе, робота в малих групах, рольові дидактичні ігри, мікрОВикладання, рефлексія діяльності та саморефлексія, самонавчання, навчання на основі досліджень, через практику в закладах загальної середньої освіти.

Форми контролю: усне та письмове опитування, тестування, есе, презентації, виконання творчих завдань (авторські конспекти занять, проєкти, презентації досвіду вчителя), екзамен.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент/ка також повинен/на

знати:

- концептуальні напрямки та перспективи розвитку літературної освіти в Україні;
- проблеми та перспективи розвитку методики української літератури;
- методику проведення основних типів уроків літератури (засвоєння нових знань; формування умінь і навичок; застосування умінь і навичок; узагальнення та систематизації знань; підсумковий та комбінований); методику проведення дистанційних уроків з української літератури;
- шляхи аналізу художнього твору на уроках літератури;
- різноманітність форм і прийомів організації самостійної роботи учнів на уроках літератури;
- критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів із літератури
- різні форми контролю знань і вмінь учнів.

вміти:

- працювати з методичною, нормативно-правовою, програмною документацією;
- сформулювати проблему, визначати мету і завдання дослідження;
- виявляти і використовувати міжпредметні зв'язки;
- орієнтуватися в науково-методичних працях, у довідковій, енциклопедичній літературі;
- володіти ключовими навиками проведення уроків з української літератури;
- готувати методичне забезпечення для проведення різних видів занять та діагностики знань учнів;
- планувати, організовувати, контролювати, аналізувати результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Програма навчальної дисципліни**РОЗДІЛ 1.****НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ШКІЛЬНОГО КУРСУ
ТА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Тема 1.1. Методика навчання української літератури як наука і навчальна дисципліна. Проблематика курсу в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (2016), Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2018), Державного стандарту базової середньої освіти (2020). Академічна доброчесність учасників освітнього процесу.

Тема 1.2. Історія розвитку методики викладання української літератури. Значення методичної діяльності Т. Бугайко, В.Сухомлинського для теорії і практики шкільного викладання літератури. Видатні українські методисти

кінця ХХ століття Б. Степанишин, Є. Пасічник, Н. Волошина. Дослідження сучасних учених-методистів як один із напрямів модернізації літературної освіти.

Тема 1.3. Українська література як навчальний предмет. Культурологічна змістова лінія сучасного уроку літератури. Літературознавча концепція уроку літератури.

Тема 1.4. Учитель-словесник і його професійні якості. Основні критерії ефективності роботи вчителя літератури, його найважливіші якості і професійні вміння. Проблеми педагогічного спілкування учителя й учня на уроках літератури. Методична робота вчителя-словесника. Ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури. Кабінет української літератури та його різновиди. Самоосвіта вчителя української літератури.

Тема 1.5. Структура змісту і принципи побудови навчальних програм з української літератури. Нормативне і навчально-методичне забезпечення викладання навчального предмета. Зміст, принципи і побудова програм з української літератури в 5-6 та 7-9 класах. Календарно-тематичне планування уроків.

Принципи побудови чинних підручників. Системний підхід до навчання української літератури.

Тема 1.6. Особистісно орієнтоване навчання на уроках української літератури. Компетентнісна спрямованість навчання української літератури.

РОЗДІЛ 2.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ

Тема 2.1. Навчання української літератури у складних умовах: плануємо гнучкі заняття із застосуванням гнучких методів і прийомів

Сучасний урок літератури. Філософсько-освітні передумови сучасного уроку української літератури. Психолого-педагогічні засади сучасного уроку української літератури. Планування роботи вчителя української літератури: календарно-тематичний та поурочний плани. Форми проведення і види уроків.

Тема 2.2. Методи і форми навчання. Поняття про методи і прийоми навчання. Основні класифікації методів навчання літератури. Інтерактивне навчання.

Залежність вибору методів, прийомів, засобів, видів і форм роботи учнів на уроках української літератури від матеріалу уроку, вікової, психологічної і наукової підготовки учнів та конкретної мети.

Проблемність у навчанні. Літературні навчальні завдання

Тема 2.3. Методика вивчення теорії літератури в школі. Історичний коментар при вивченні літератури в цих класах (знайомство з епохою, в яку жив і творив письменник, із часом написання твору та ін.).

Тема 2.4. Уроки літератури рідного краю.

Позакласна робота з літератури. Форми позакласної роботи з літератури. Методи і прийоми вивчення літератури на факультативних заняттях.

РОЗДІЛ 3

РОБОТА З ТЕКСТОМ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Тема 3.1. Методика вивчення сучасного художнього твору. Основні етапи роботи над твором. Підготовка учнів до сприймання твору. Читання твору і його види. Принципи та шляхи аналізу художнього твору. Аналіз образу-персонажа.

Методика діалогічного прочитання художнього тексту.

Тема 3.2. Вивчення біографії письменника. Принципи та джерела вивчення біографії письменника. Форми і методи вивчення біографії письменника.

Шкільне літературознавство. Опрацювання літературної критики. Засвоєння теоретико-літературних відомостей. Вивчення індивідуального стилю письменника.

Тема 3.3. Різноманітність форм і методів вивчення фольклору. Зв'язок уроків вивчення фольклорних жанрів із позакласною роботою (збирання фольклору, проведення фольклорних свят тощо). Жанри епічних творів, уведених до шкільних програм 5-9-х класів.

Тема 3.4. Проблема вивчення драматичних творів на уроках української літератури. Різноманітність прийомів аналізу драматичного твору (коментоване читання, читання за ролями, створення мізансцен).

Тема 3.5. Розвиток мовлення учнів на уроках літератури. Усне і писемне мовлення читачів. Учнівські письмові роботи.

РОЗДІЛ 4.

ЦИФРОВІ СЕРВІСИ ТА ОНЛАЙН-ІНСТРУМЕНТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Тема 4.1. Сервіси для створення «хмаринки слів» (Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art, AnswerGarden тощо), ментальних мап (XMind, FreeMind, iMindMap, MindJet Mindmanager, Edrow Mind Map, Visual Mind тощо), інтерактивних плакатів (Thinglink, Glogster EDU, H5P тощо), коміксів (Bitstrips, Canva, Write Comics, Pixton, StoryboardThat) тощо. створення чатів або постерів у додатках Canva PlayBuzz, Miro, Jamboard; здійснення

віртуальних мандрівок у музеї; аналіз фото, документів, пізнавальних текстів, розміщених на віртуальних дошках Jamboard, Padlet; участь в онлайн-опитуваннях, тестуваннях, змодельованих за допомогою Google Forms, Online Test Pad, Poll everywhere тощо.

Тема 4.2. Навчання української літератури у вимірах медіаграмотності.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (МАГІСТРАТУРА)

Мета вивчення навчальної дисципліни – сприяти усвідомленню актуальних проблем сучасного шкільного літературознавства; систематизувати концепції, основи теорії, методики і методології сучасного шкільного літературознавства; опрацювати форми, методи і прийоми вивчення різних видів програмового матеріалу на уроках української літератури у старших класах, методичку аналізу художнього твору; сприяти формуванню у загальних та фахових компетентностей, у т.ч. медіаосвітньої компетентності, академічної культури;

Робоча програма розроблена на основі Освітньо-професійної програми Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова) підготовки здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. Мета ОПП - підготовка конкурентоспроможних, компетентних фахівців, учителів української мови і літератури, англійської мови, здатних вирішувати складні професійні завдання, розв'язувати проблеми комплексного та інноваційного характеру в освітній, науковій галузях з української та англійської філології, педагогіки й методики середньої освіти, а також здійснювати самостійну науково-педагогічну діяльність.

Завдання навчальної дисципліни:

- здійснити аналіз актуальних проблем української літературної освіти;
- формувати у магістрантів: фахово-методичні уміння: проектувати (відбирати, структурувати зміст навчального матеріалу, розробляти навчально-методичне забезпечення), проводити різні види занять, самостійну роботу за фахом у старшій школі з урахуванням педагогічних інновацій, знань про індивідуально-вікові особливості молоді; здатність до ефективної та компетентної участі в різних формах наукової (конференції, вебконференції, круглі столи, дискусії) та навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів-філологів або класних керівників, батьківські збори); вести позакласну роботу з предмета.
- виконувати дослідницький/медіаосвітній проєкт з актуальних проблем літературної освіти на засадах академічної доброчесності;
- організовувати освітній процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на формування культуромовних особистостей учнів;
- виховувати у магістрантів відповідальне ставлення до майбутньої професії, прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, уміння працювати з фаховими джерелами, медіаджерелами; втілювати нові

методичні ідеї у практику навчання предмета, застосовувати педагогічні інновації.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування компетентностей:

<p>Загальні компетентності (ЗК)</p>	<p>ЗК.01 Здатність діяти відповідально і свідомо, на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку.</p> <p>ЗК.02 Здатність до ефективної комунікативної діяльності, міжособистісної взаємодії, мотивування до досягнення спільної мети, можливість працювати самостійно і автономно.</p> <p>ЗК.03 Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність та мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності; керуватися в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва.</p> <p>ЗК.04 Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, здатність діяти у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики.</p> <p>ЗК.05 Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності, моделювання траєкторії особистісного та професійного самовдосконалення.</p> <p>ЗК 7. Здатність до системного творчого мислення, активізувати критичне осмислення інформації, формування системного наукового світогляду; проводити наукові дослідження.</p> <p>ЗК 6. Здатність формувати соціальні навички (soft-skills), а саме працювати в команді, уміти обґрунтовувати власну думку, усвідомлювати актуальність та вчасність виконання задач різного типу (deadline) тощо;</p> <p>ЗК 8. Здатність до письмової та усної професійно-педагогічної комунікації українською та англійською мовами.</p> <p>ЗК 9. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; готовність до виконання функцій сучасного вчителя-тьютора з урахуванням вимог суспільств, до професійного розвитку впродовж життя.</p> <p>ЗК 10. Здатність використовувати цифрові технології у науковій роботі та в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, у тому числі для статичного опрацювання результатів дослідження.</p>
<p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p>	<p>ПК 1. Здатність вільно володіти науковим інструментарієм у галузі філологічної та методичної науки для використання у професійній діяльності.</p> <p>ПК 3. Здатність осмислювати мистецтво слова як систему, розуміти еволюційний шлях розвитку української літератури та літературознавства, використовувати профільні знання в галузі літературознавства для оцінки сучасного літературного процесу в Україні та світі, теоретико-літературних узагальнень; уміння</p>

	<p>розвивати в учнів необхідні літературні та естетичні компетенції.</p> <p>ПК 5. Здатність виконувати різні види лінгвістичного, літературознавчого аналізу, до опанування технології роботи з фаховим текстом, реферувати, анотувати, редагувати, перекладати, укладати, нормативно вживати засоби наукової мови; вести розгорнутий академічний монолог/діалог із фахової проблематики (лекція, доповідь, виступ, огляд, промова тощо), володіти полемічним мистецтвом.</p> <p>ПК 6. Здатність виконувати комплексний дослідницький проєкт з актуальних проблем філології, методики та інших, суміжних із філологією, галузей знань; брати участь у різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи, круглі столи, наукові публікації) з проблем наукового дослідження.</p> <p>ПК7. Здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями в освітньому процесі; усвідомлення рівних можливостей і гендерних питань для забезпечення освітнього простору.</p> <p>ПК 8. Навички організовувати освітній процес з української літератури та дослідницьку діяльність учнів у позакласній роботі у старшій (профільній) школі на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів та партнерської взаємодії.</p> <p>ПК 10. Здатність до ефективної та компетентної участі в різних формах навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів або класних керівників, батьківські збори, громада) щодо освітніх і культурних проблем; критично осмислювати й упроваджувати у професійну діяльність передовий український та світовий освітній досвід, різноманітні технології навчання, методи, прийоми і форми роботи, оцінювання результатів навчання з метою формування мовнокомунікативної компетентності учнів.</p>
--	---

Результати навчання за дисципліною

Програмні результати навчання		
Знання:		<p>ПРЗ 1. Знання методів роботи з джерелами інформації з метою запобігання проблем та їх розв'язання; прав та свобод громадянина України, цінностей гуманізму та громадянського суспільства; основних принципів державної політики у сфері освіти, тенденцій інноваційного розвитку системи освіти України в умовах реформаційних перетворень.</p> <p>ПРЗ 2. Знання психолого-педагогічних засад та стратегій комунікації з учасниками освітнього процесу, підходів до організації освітнього процесу; різних форм навчання (традиційне, електронне, мобільне, змішане).</p> <p>ПРЗ 3. Знання змісту основних документів, що регулюють організацію освітнього процесу, вимог законодавства щодо академічної доброчесності під час</p>

		<p>навчання та оцінювання результатів навчання; щодо професійного та міжособистісного професійного спілкування; організації різних форм і видів професійного розвитку вчителя (тренінгів, вебінарів тощо).</p> <p>ПРЗ 4. Знання наукових методів пізнання; освітніх інновацій, їх характеристик; усвідомлення важливості упровадження наукових розробок в освітній процес закладів середньої освіти.</p> <p>ПРЗ 5. Базові уявлення про психологічні чинники, які впливають на процес навчання учнів, про структуру педагогічних здібностей та їх формування в учнів, методи і прийоми здійснення аналізу та рефлексії навчальної діяльності учнів та її результативності; вплив професійної діяльності на здоров'я та прийоми збереження особистого здоров'я у професійній діяльності</p> <p>ПРЗ 6. Поглиблені знання теорії літератури, стильових тенденцій в українській літературі ХХ-ХХІ століття і використання набутих знань в освітньому процесі.</p> <p>ПРЗ 7. Поглиблені знання актуальних тенденцій розвитку сучасної української мови, ролі українського мовознавства, академічної риторики, полемічного мистецтва у формуванні основ академічної культури учня.</p> <p>ПРЗ 9. Знання основних вимог до результатів навчання за державними стандартами освіти, типовими освітніми програмами, розуміння методів та прийомів навчання української мови та літератури у старшій (профільній) школі.</p>
<p>Уміння:</p>		<p>ПРУ1. Уміє відстоювати власну громадянську позицію, застосовувати новітні освітні технології в реалізації заходів національного спрямування з учнями закладу загальної середньої освіти.</p> <p>ПРУ2. Уміє працювати автономно та в команді, реалізовувати міжособистісну взаємодію, застосовувати набуті теоретичні знання у процесі взаємонавчання та практичній діяльності, оволодівати сучасними знаннями упродовж життя.</p> <p>ПРУ1. Аналізує та враховує у професійній діяльності культурне розмаїття сучасного українського суспільства та суб'єктів освітнього процесу.</p> <p>ПРУ2. У професійній діяльності керується принципами толерантності, ефективної комунікаційної взаємодії, здорового способу життя, застосовує м'які навички (soft skills) та формує їх у здобувачів освіти у</p>

		<p>складних і непередбачуваних умовах.</p> <p>ПРУ3. Здатний/здатна діяти на основі принципів професійної етики, дотримуватися правил академічної доброчесності, проектувати та реалізувати індивідуальні освітні траєкторії особистісного зростання.</p> <p>ПРУ4. Володіє науковим інструментарієм у галузі філології, проблемно-пошуковими методами для проведення досліджень у галузі філології та методики навчання української мови та літератури, англійської мови.</p> <p>ПРУ5. Уміє застосовувати раціональні прийоми пошуку, відбору і використання фахової інформації з різних джерел, у т.ч. іноземною мовою для розв'язання проблем професійної (освітньої та наукової) діяльності.</p> <p>ПРУ6. Бере участь в різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи); уміє аналізувати, порівнювати, критично осмислювати науково-методичну та загальнонаукову інформацію; складає анотації, реферати, наукові виступи іноземною мовою</p> <p>ПРУ7. Володіє сучасними методами та прийомами навчання української мови і літератури, англійської мови в закладах загальної середньої освіти.</p> <p>ПРУ8. Проектує і проводить різні види занять з урахуванням інноваційних технологій, передового педагогічного досвіду та знань про індивідуально-вікові особливості молоді.</p> <p>ПРУ9. Бере участь в різних формах навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів-філологів або класних керівників, батьківські збори), уміє будувати і втілювати ефективну стратегію професійного саморозвитку і самовдосконалення.</p> <p>ПРУ10. Уміє використовувати безпечне освітнє електронне (цифрове) середовище для організації та управління освітнім процесом (у тому числі під час дистанційного навчання).</p>
Комунікація		<p>ПРК 1. Вільне компетентне спілкування державною та англійською мовами з широким колом фахівців, із громадськістю у галузі професійної та/або наукової діяльності.</p> <p>ПРК 2. Ефективна взаємодія в команді, у професійному колективі та з представниками інших професійних груп, володіння основами професійної мовленнєвої культури.</p> <p>ПРК 3. Педагогічна комунікація у процесі навчання української мови і літератури, англійської мови, у т.ч. засобами сучасних цифрових технологій.</p>
Автономія і		ПРА 1. Управління робочими або навчальними

Відповідальність		<p>процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів.</p> <p>ПРА 2. Відповідальне ставлення до навчання учнів, відповідальність за прийняті рішення та їх виконання, за використання набутих професійних знань у педагогічній діяльності.</p> <p>ПРА 3. Здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономності.</p>
-------------------------	--	--

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент також повинен

знати:

- концептуальні напрямки та перспективи розвитку літературної освіти в Україні;
- проблеми та перспективи розвитку методики української літератури;
- методику проведення основних типів уроків літератури (засвоєння нових знань; формування умінь і навичок; застосування умінь і навичок; узагальнення та систематизації знань; підсумковий та комбінований);
- методику проведення занять з української літератури;
- різні форми контролю знань і вмінь учнів.

вміти:

- працювати з методичною, нормативно-правовою, програмною документацією;
- сформулювати проблему, визначати мету і завдання дослідження;
- виявляти і використовувати міжпредметні зв'язки;
- орієнтуватися в науково-методичних працях, у довідковій, енциклопедичній літературі;
- володіти ключовими навиками проведення уроків з української літератури;
- готувати методичне забезпечення для проведення різних видів занять та діагностики знань учнів;
- планувати, організовувати, контролювати, аналізувати результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Зміст програми

Розділ 1. УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ У СТАРШІЙ (ПРОФІЛЬНІЙ) ШКОЛІ ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА.

Тема 1. Актуальність філологічних знань для розвитку сучасної людини і суспільства. Зміст української літератури у старших класах. Академічна добротність учасників освітнього процесу.

Тема 2. Предмет і завдання навчання української літератури у старших класах. Проблематика курсу в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (2016), Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2018), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

Тема 3. Культурологічна концепція викладання літератури в ЗЗСО. Прийоми і методи реалізації завдань культурологічної освіти на уроках української літератури.

Тема 4. Методична робота вчителя-словесника. Ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури. Навчання української літератури у вимірах медіаграмотності/ інфомедійної грамотності.

Тема 5. Дослідження учених-методистів як один із напрямів модернізації літературної освіти.

Розділ 2. ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ

Тема 1. Сучасні освітні технології викладання української літератури в ЗЗСО, їх суть та значення. Основні завдання профільної шкільної літературної освіти Системний підхід до навчання української літератури.

Методи навчання: активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія; евристичне спостереження, порівняння, конструювання, моделювання, смислове бачення, символічне бачення, метод творчої реалізації, проблемного навчання.

Тема 2. Особистісно орієнтоване навчання на уроках української літератури.

Компетентнісна спрямованість навчання української літератури.

Зміст, принципи і побудова програм з української літератури в 5-8, 9-11 класах.

Аналіз підручників-хрестоматій, хрестоматій, підручників, навчальних посібників для учнів. Принципи побудови чинних підручників

Тема 3. Сучасний урок: основні вимоги, типи, критерії ефективності. Конспект уроку як комунікативний феномен. Форми проведення і види уроків у старших класах. Урок-лекція, урок-бесіда, урок-диспут, урок написання чи аналізу учнівських творів, кіноурок, урок-концерт, урок-конкурс, урок-екскурсія та ін. Комбінований урок.

Формування умінь сприймати, розуміти, систематизувати, перетворювати, використовувати медіаосвітню інформацію з різних джерел, у т.ч. довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо); електронних засобів масової інформації (електронної пошти, сервісних програм мережі).

Тема 4. Виховний потенціал уроків української літератури. Методика проведення спецкурсів і спецсеминарів. Організація науково-дослідницької діяльності учнів, зокрема в Малій академії наук.

Розділ 3. МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Тема 1. Методологічні засади і типологія шкільного аналізу художнього твору.

Тема 2. Читацька компетентність. Особливості аналізу творів різних родів та жанрів. Проблема читання великих епічних творів у 9-11 класах.

Аналіз художнього твору. Різні форми роботи над текстом художнього твору.

Основні прийоми аналізу художніх творів. Історичний коментар, зіставлення різних редакцій творів, виразне читання творів чи уривків із них, творчі (усні і письмові) роботи, спостереження над мовою твору, аналіз художньої деталі, інсценізація, використання інших видів мистецтв тощо.

Тема 3. Специфіка вивчення лірики в 9-11-х класах. Різні способи вивчення поезій (монографічно, тематично, оглядово, самостійно тощо). Урахування думки школярів, їхньої оцінки твору. Зіставлення вірша і пісні, авторських трактувань та ін. Засвоєння учнями образності поетичної мови, поетичного синтаксису, ритму.

Тема 4. Вивчення біографії письменника. Методичні форми вивчення життєвого і творчого шляху письменника: лекція, самостійна робота учнів над листами, щоденниками, спогадами, книгами про письменника, записними книжками, монографіями, статтями; виступи школярів із повідомленнями на уроці, кіно- та телеуроки, проведення уроків у музеях, використання автобіографічних творів.

Тема 5. Технологія засвоєння теоретико-літературних понять та опрацювання літературно-критичних статей.

Методика роботи над літературно-критичною статтею як специфічним літературним жанром.

Методика написання творів на літературно-критичні, літературно-публіцистичні, екологічні, морально-етичні, профорієнтаційні теми.

Розділ 4. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Тема 1. Нові технології викладання літератури. Інтеграція медіаграмотності у сучасний урок української літератури.

Методика написання есе. Робота із медіатекстом: газетний текст, теле- і радіотекст, рекламний текст. Культура інформаційної взаємодії, медіабезпеки і медіагігієни.

Лінгвоекотологічний принцип (або принцип лінгвістичної (мовної) екології), принцип виховання мовного смаку, мовної толерантності.

Використання нових інформаційних технологій для створення тематичних професійно орієнтованих блогів, web-сторінок і web-квестів.

Тема 2. Методичні засади організації дистанційного уроку з української літератури.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році

<https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-ukrayinskoyi-movy-ukrayinskoyi-literatury-zarubizhnoyi-literatury-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

Програма з української літератури для 5–9 класів За вимогами Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>

Професійний стандарт учителя:

<https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>

МОДЕЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ 5 Класу :

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.programy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.14.07.pdf> (Яценко Т.О та ін.)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.programy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf>

Аналіз стану шкільної літературної освіти в умовах НУШ. Стратегії реалізації рішень виявлених проблем.

<https://www.orioncentr.com.ua/metodychna-chitalna/242-school-literature-education-nus-ideas-vasyl-shulyar>

PISA: читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. К. : УЦОЯО, 2017. 123 с.

Бабійчук Т. Сучасна українська література: імена, теми, інтерпретація // Українська мова і література в школах України. 2018. № 12. С. 21-28.

Бондаренко Юрій Загальна модель шкільного навчання української

літератури : монографія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 392 с

Білоус П.В. Вступ до літературознавства : навч. посіб. для самостійної роботи студента / П.В. Білоус, Г.Д. Левченко. К. : ВЦ «Академія», 2012. 364с.

Володимир Гладишев, Василь Шуляр БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

<https://september.moippo.mk.ua/index.php/sept/article/view/183/171>

Градовський А. В. Українська палітра на європейському тлі: формування у майбутніх учителів-словесників навичок компаративного аналізу художнього твору / А. В. Градовський. Черкаси : [б. в.], 2011. 220 с.

Домінанти духовного світу українців : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2010. 300 с.

Жила С. Бачити художній твір як культурний універсум . Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми. Збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. К. : Педагогічна думка, 2015. С. 38-50.

Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : [монографія] / С. О. Жила. Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2004. 360 с.

Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури / О. О. Ісаєва. К. : Ленвіт, 2000. 184 с.

Куцевол О. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) : навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2009. 464с.

<https://lib.iitta.gov.ua/705923/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf>

Лісовський А. Етюди з методики викладання літератури : навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2013. 105 с.

Літературне краєзнавство: Посібник для студентів-філологів, учителів і учнів шкіл: Вид. 2, доп. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2011.

Наєнко М. К. Історія українського літературознавства і критики : [навчальний посібник] К. : ВЦ «Академія», 2010. 520 с.

Методика викладання літератури : термінологічний словник / за ред. А. Ситченка. Київ : Видавничий Дім «ІнЮре», 2008. 132 с.

Наукові основи методики літератури : навчально-методичний посібник / за ред. Н. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.

Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.

Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2005. 154 с.

Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [наук.-метод. посіб.]/ О.І.Пометун, Л.В.Пироженко; за ред. О.І.Пометун. К.: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

Пультер С. О., Лісовський А. М. Методика викладання української літератури в середній школі. Житомир: Полісся, 2000. 163 с

Пультер С. О. До питання наукових досліджень з історії розвитку методики викладання української літератури в середній школі.

<http://eprints.zu.edu.ua/10022/1/%D0%9F%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B5%D1%80.pdf>

Сафарян С. І. Проблеми формування читацької компетенції школярів у світлі сучасного змісту шкільної літературної освіти. Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. 2008. № 10. С. 4–6.

Семеног О. М. Методика викладання української літератури у вищих навчальних закладах. Програма. К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. 58 с. (Рекомендовано Науково-методичним центром вищої освіти МОН України)

Семеног О. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної [Українська література в загальноосвітній школі. - 2013. - № 9. - С. 2-4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2013_9_2

Семеног О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.

Семеног О. М., Вовк М. П., Дятленко Т. І., Громова Н. В. Фахова практика майбутнього вчителя-філолога: традиції та інновації: навч. посіб. Київ: Талком, 2021. 377 с.

Ситченко А. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах: навчальний посібник для студентів-філологів. Київ: Ленвіт, 2011. 291 с.

Слижук О. Методика викладання української літератури: конспект лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 138 с.

Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.

Уліщенко В. В. Теорія і практика інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі: К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 398 с.

Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти: Чернівці: Зелена Буковина, 2014. 400 с.

Шуляр В. Сучасний урок української літератури: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. 553 с.

Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.

<https://lib.iitta.gov.ua/705923/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf>

Матеріали до занять

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ.

Джерело:

Олена ІСАЄВА, докторка пед. н., професорка, завідувачка кафедри методики викладання світової літератури НПУ ім. Драгоманова

Щодо особливостей викладання літератури в часи війни і поствійни

<https://www.orioncentr.com.ua/nablizhaemo-peremohu/36-litreratura-warafterwar/220vivchennyaliteraturewarafterwar?fbclid=IwAR2v6TLV0TllaoTzzIcaQZNyvpSsjbgL42IFTboXmr0s-3VcKu9PP3GOhcc>

Джерело:

Тамара Василівна Бабійчук, кандидат педагогічних наук, відмінник освіти України, викладач-методист вищої категорії Бердичівського педагогічного фахового коледжу

<https://www.youtube.com/watch?v=Ih50dcE22CY&t=1521s>

<https://www.facebook.com/patriotka.tamara>

Якість надання освітніх послуг в умовах повномасштабної війни, розв'язаної росією.

Академічна доброчесність учасників освітнього процесу в умовах воєнних реалій. Посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції.

Джерело:

<https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>

https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/polozhennia/poryadok_perevirki_akademichnih_ta_naukovih_teksti_174b8.pdf

[Положення про систему забезпечення академічної доброчесності у освітньо-науковій діяльності СумДПУ імені А.С. Макаренка](#)

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА.

Джерело:

Гоголь Н. В. Культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти в історико-педагогічному вимірі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Інститут

педагогіки НАПН України, МОН України, Київ, 2021. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/Avtoreferat_Hohol-N.-V..pdf

Проблематика курсу в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (2016), Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2018), Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

Джерело:

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

Професійний

стандарт

учителя:

<https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>

Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-ukrayinskoyi-movy-ukrayinskoyi-literatury-zarubizhnoyi-literatury-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

Українська література як навчальний предмет. Культурологічна змістова лінія сучасного уроку літератури. Літературознавча концепція уроку літератури. Психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного/післявоєнного стану.

Джерело:

Володимир Гладишев, Василь Шуляр БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ
<https://september.moippo.mk.ua/index.php/sept/article/view/183/171>

Учитель-словесник і його професійні якості. Методична робота вчителя-словесника.

Ресурсний центр професійного розвитку вчителя української мови і літератури. <https://rctpd.spu.edu.ua/home.html>

Історія розвитку методики викладання української літератури.

Джерела:

Пультер С. О. До питання наукових досліджень з історії розвитку методики викладання української літератури в середній школі.

<http://eprints.zu.edu.ua/10022/1/%D0%9F%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B5%D1%80.pdf>

Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія.- Суми: ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005.- 404 с.
https://rctpd.sspu.edu.ua/images/info_center/books/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%85%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B2.pdf

Семенов О. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної [// Українська література в загальноосвітній школі. - 2013. - № 9. - С. 2-4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2013_9_2

Яценко Таміла Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Таміла Яценко. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 360 с

<https://lib.iitta.gov.ua/705923/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf>

Гоголь Н. В. Культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти в історико-педагогічному вимірі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Інститут педагогіки НАПН України, МОН України, Київ, 2021.

https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/Avtoreferat_Hohol-N.-V..pdf

Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі («Академія»), 2012

Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія): навч. посіб. / О. М. Куцевол. Київ : Освіта України, 2009. 464 с.

<https://lib.iitta.gov.ua/705923/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf>

Семенов О. М., Базиль Л. О. Становлення шкільної літературної освіти в Україні (на матеріалі літературних джерел 20-30-х рр. ХХ століття) : навч. посіб. / О. М. Семенов, Л. О. Базиль. — Київ-Глухів : РВВ ГДПУ, 2006. — 226 с.

Програма з української літератури для 5–9 класів За вимогами Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011)
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>

МОДЕЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ 5 КЛАСУ :

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.14.07.pdf> (Яценко Т.О та ін.)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf>

(Архипова В.П) відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році

<https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-ukrayinskoyi-movy-ukrayinskoyi-literatury-zarubizhnoyi-literatury-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

<https://www.youtube.com/watch?v=1jPbrbgELYk&t=554s>

Гостьовий лектор: Кузьменко Оксана Михайлівна, учителька української мови і літератури Кириківської загальноосвітньої школи I – III ступенів Кириківської селищної ради Охтирського району Сумської області.

Сучасний урок усе частіше не схожий на урок у традиційному розумінні як за своєю структурою, так і за формами, методами навчання. І я намагаюся осучаснити уроки української літератури.

1. Використання інструментарію методики «Філософія для дітей» Метью Ліпмана та її модифікацій під час вивчення творів на уроках української літератури.

Завдяки методиці у дітей формуються навички філософування, які належать до групи вмій soft-skills (м'які навички). Вони є необхідними для самореалізації особистості в XXI столітті. Зокрема, мова йде про:

- здатність висловлюватися;
- вміння формулювати власну думку;
- креативне мислення;
- активне слухання;
- навик читання;
- здатність аргументувати та відстоювати власну позицію;
- сміливість висловитися публічно;

- вміння давати зворотній зв'язок;
- повагу та прийняття думки іншого;
- емоційний інтелект;
- мистецтво інтерпретації;
- вміння та мотивацію навчатися.

Методика виховує культуру сократівського діалогу та три типи мислення – критичне, креативне та турботливе (critical, creative, caring thinking).

Соціологічні дослідження проведені у Британії у 2015 році показали, що одне заняття на тиждень за цією методикою підвищує результативність навчання дітей на інших предметах на 30%.

Проводжу заняття за цією методикою з учнями 9 і 10 класів. Найскладніше для мене було створити атмосферу довіри, емоційної безпеки, перелаштуватися під формат занять з Р4С. Адже я починала працювати з учнями, у яких викладаю українську мову та літературу. Відразу зауважу, що тепер я вже перелаштовую уроки літератури під формат Р4С (наскільки це можливо зробити хоча б на більшості уроків).

👍 І результати перевершили мої сподівання. Найперше, що опанували учасники цих занять – це вміння формулювати запитання. Виявилось, це не завжди просто, особливо, якщо хочеш, щоб тебе зрозуміли і дали відповідь на твоє запитання! Позитивні зміни є і у мисленні цих дітей, і в тому, як аргументують свої думки, як слухають думки інших. Зміни відбулися і у стосунках, у ставленні одне до одного. Декому вдалося подолати свій страх або невпевненість у собі. У чому це виявилось? У тому, що дитина спочатку почала озвучувати свої запитання, потім – висловлювати свої думки, вступати в дискусію з учасниками. Хто мовчав, той заговорив. Хто чув тільки себе і вважав, що він найчастіше правий, - той тепер чує і поважає думку інших. Серед них немає кращих і гірших. Ці діти – спільнота, у якій всі є рівними, панує взаємоповага.

❤️ І найголовніше, що ці позитивні зміни існують не лише в межах занять з Р4С, а й поза їх межами, у житті цих дітей. Навички комунікації, якими діти оволоділи на заняттях з Р4С, вони переносять на інші уроки, у своє щоденне спілкування з однолітками, учителями, родиною. Шлях до таких змін тривалий і непростий. Головне – не зупинятися на цьому шляху! 😊

Вивчаємо «Лісову пісню» на занятті з використанням елементів методики з розвитку критичного мислення Метью Ліпмана «Філософія для дітей».

❤️ У групі працюють учні 9 і 10 класів. Сьогодні читали уривок з «Лісової пісні». Діти сформулювали цікаві питання для обговорення. Зазначили, що було складно обрати одне для обговорення. Вдумливе читання тексту, робота з питаннями, уважне слухання учасників спільноти,

активне обговорення, цікаві нестандартні думки - саме ці чинники забезпечили результативне заняття. Хтось утвердився у своїй позиції, а дехто, послушавши інших, змінив свою думку. Тема актуальна і цікава, тому кожен прагнув знайти відповідь для себе. Учасники зазначили, що текст їм сподобався, вони заглибилися в твір, хотіли б продовжити роботу саме з «Лісовою піснею».

♥ У в 6 класі відбувся саме такий незвичайний урок. В основі заняття з учнями - методика «Філософія для дітей» (Р4С). Вихованці вперше працювали за цією методикою. Але вони були активними, щирими, уважно слухали думки один одного. Урок спарений (2 уроки без перерви, але з руханками та вправою для розвитку емоційного інтелекту).

Структура і принципи побудови шкільного підручника з української літератури для основної школи.

Функції шкільного підручника з української літератури. Вимоги до сучасного підручника з літератури. Особистісно орієнтоване навчання на уроках української літератури. Компетентнісна спрямованість навчання української літератури. Варіантність підручників з української мови для 5 класу закладів загальної середньої освіти.

Джерела

Яценко Таміла Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Таміла Яценко. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 360 с <https://lib.iitta.gov.ua/705923/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf>

Гоголь Н. В. Культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти в історико-педагогічному вимірі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Інститут педагогіки НАПН України, МОН України, Київ, 2021. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/Avtoreferat_Hohol-N.-V..pdf

Електронні версії підручників

<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>

Навчальна програма. УКР ЛІТ. 5 клас ЯЦЕНКО Т..pd

<https://lib.iitta.gov.ua/731871/>

https://docs.google.com/presentation/d/1QhUt0IE2YVVNnDhaQPSF_fWakfHVipgi/edit?fbclid=IwAR1qoUriWiUjFhoO31tvjSiZa5A2Ef_2H-skaX7Dlue_5OOen_XAWMW7kJ4#slide=id.p35

У пояснювальній записці до чинної навчальної програми з української літератури для 5-9 класів указується на необхідність формування в учнів належного рівня умінь читати й усвідомлювати ідейно-естетичний зміст програмових творів, на важливість розвитку читацького інтересу до художньої літератури загалом. Так, зазначається, що згідно з віковими особливостями сприймання літератури, в учнів 5-х класів необхідно розвивати вміння виразного і вдумливого читання художніх творів, а саме казок та віршів, у 6-х класах — поетичних творів, у 7-8-х класах —

поглиблювати вміння й навички осмисленого виразного читання різножанрових художніх творів.

Детальніше: Яценко Таміла Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття) : монографія / Таміла Яценко. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 360 с

<https://lib.iitta.gov.ua/705923/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf>

ПІДРУЧНИК ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОЇ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

<https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/ukrainska-literatura-naskrizni-zmistovi-liniji/>

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuysya-poetapno-z-2022-roku>

https://pidruchnyk.com.ua/5klas/ukr_literatura5/
<https://lib.iitta.gov.ua/728612/1/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%83%D1%87%D0%BD%D1%96%D0%B2....pdf>

У підручниках літератури самоосвітня функція реалізується через забезпечення умов для формування в учнів-читачів умінь самостійної читацької діяльності щодо опрацювання змістового контенту шкільної літературної освіти (художній текст, біографічні матеріали про автора, літературно-літературні поняття, мистецький контекст тощо); розвитку в школярів здатності самостійно розв'язувати проблемні завдання для цілісного усвідомлення ідейно-тематичного змісту та естетичної значущості художнього твору; розширення читацьких інтересів учнів.

Дослідники однак в тому, що в реаліях сучасної шкільної освіти змінюються функції підручника, зокрема суттєво зростає роль самоосвітньої (В. Мелешко, О. Савченко, О. Пометун, С. Трубачевої, А. Фасоля, Т. Яценко та інші). Водночас слушним є твердження науковців щодо технологічності сучасного шкільного підручника, тобто його відповідності освітнім технологіям (Я. Кодлюк, О. Ляшенко, О. Савченко, А. Фасоля).

У публікаціях також наголошується на практичній значущості шкільного підручника, його дієвості як одного із засобів формування предметних і ключових компетентностей учнів (Н. Голуб, О. Петрук, О. Пометун, Т. Ремех, Т. Яценко та інші). Аналіз напрацювань дослідників щодо функціонального призначення шкільних підручників свідчить, що підручник повинен

створюватися як дієвий інструмент процесу навчання з характерними для функціями, спрямованими на допомогу учневі якісно опанувати зміст шкільної освіти та набувати предметні й ключові компетентності.

Зміст шкільної літературної освіти для Нової української школи закладено в чинних модельних навчальних програмах «Українська література» (за науковою редакцією Т. О. Яценко) та «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)» (автори – Т. О. Яценко, І. А. Тригуб) для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 795 від 12 липня 2021 року), а технологія його реалізації розкривається в нових підручниках літератури.

Важливо зауважити, що процес підручникотворення з літератури потребує подальшого розвитку та поглиблення у контексті нових цілей і завдань сучасної шкільної літературної освіти. З огляду на це акцентуємо на її меті, що в модельних навчальних програмах визначена як формування компетентних учнів-читачів, прилучення їх до високохудожніх надбань класичної та сучасної української та зарубіжної літератури; розвиток в учнів-читачів здатності до художнього сприйняття навколишнього світу, осмислення конкретно-історичного та загальнолюдського значення зображеного письменником; розширення культурно-пізнавальних 5 інтересів, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду та естетичних смаків школярів; виховання національно свідомих громадян України, формування їхнього гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей (Яценко та ін., 2021), (Яценко, Тригуб, 2021).

На досягнення означеної мети шкільної літературної освіти орієновані підручники «Українська література. 5 клас» та «Література (українська та зарубіжна)» (Яценко, Пахаренко, Слижук, 2021), (Яценко, Пахаренко, Слижук, Тригуб, 2021).

В основу їх концепції покладено ідеї особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, а також читацькоцентричний і текстоцентричний принципи щодо шкільного вивчення творів художньої літератури.

Пріоритетним чинником реалізації цих засадничих положень, як у змістовому, так і методичному аспектах, є активізація самоосвітньої функції навчальних книг. Її послідовну й чітку реалізацію передбачено в процесі опрацювання учнями навчального тексту й позатекстових компонентів підручників (методичний апарат до художніх творів, словник літературознавчих термінів, ілюстрації та репродукції картин тощо).

Тобто йдеться про організацію такої самостійної навчальної діяльності, що буде сприяти розвитку стійкого інтересу учнів до читання, удосконалення навички виразного читання та забезпечуватиме ознайомлення учнів-підлітків із доступними й цікавими для їхнього віку високохудожніми творами, сприятиме формуванню початкового розуміння специфіки мистецтва,

усвідомленню доступної віковому рівню навчальної інформації про життя і творчість видатних українських і зарубіжних письменників, набуттю елементарних умінь аналізу художніх творів, засвоєнню основних понять із теорії літератури, а також розвитку усного й писемного мовлення молодших підлітків. Ознайомлення учнів із назвами рубрик і їх змістовим наповненням сприяє активізації їхньої самостійної роботи, допомагає правильно зорієнтуватися у матеріалах підручників.

Детальніше:

<https://lib.iitta.gov.ua/728612/1/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%83%D1%87%D0%BD%D1%96%D0%B2....pdf>

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА І УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Відеозапис заняття:

<https://www.youtube.com/watch?v=CmiFaZr18Hs&t=4012s>

Філіпчук Наталія Олександрівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Олена Горобієвська, науковий співробітник Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка.

Програма подає матеріал для реалізації мистецького контексту (позначка МК) у процесі вивчення творів української літератури. Рубрика «Мистецький контекст» має рекомендаційний характер. Запропоновано мистецькі твори (образотворче мистецтво, музичне мистецтво, архітектура, скульптура, кіномистецтво, анімація тощо), розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню учнями кожного літературного твору.

У програмі акцентовано на міжпредметних зв'язках (позначка МЗ), що передбачає актуалізацію здобутих знань учнів, зокрема на уроках зарубіжної літератури, історії, української та іноземної мов, музики та образотворчого мистецтва.

Роль книги в житті людини. Література як художнє відтворення життя, побуту, звичаїв, духовно-моральних цінностей людини

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

«Українська література 5-6 класи» для
закладів загальної середньої освіти

(автори: Яценко Т.О., Качак Т.Б., Кизилова В.В., Пахаренко В.І.,
Дячок С.О., Овдійчук Л.М., Слижук О.А.,Макаренко
В.М., Тригуб І.А.)

РОЛЬ КНИГИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Читання для розуму — це те саме,
що фізичні вправи для тіла.

Іван Франко

За князювання Ярослава Мудрого в Києві при Софійському соборі заснували першу в Русі-Україні книгозбірню.

Тому в Софійському музеї й зараз можна побачити пам'ятний знак — камінь, на якому зображено князя Ярослава з книжкою в руках і викарбовано рядки літопису: «Року 1037 Ярослав цей, син Володимира, засіяв книжними словами серця вірних людей. Велика ж бо користь людині від учення книжного»...

• Згодом ти більше дізнаєшся про літопис.



Софійський собор.
Автор світлини
Сергій Курля

Музейна педагогіка і уроки української літератури

Віртуальна екскурсія в музей книги та друкарства України.

<https://www.youtube.com/watch?v=dT5PUydYvKo>

<https://www.youtube.com/watch?v=50L1yhMQVU>



Музей книги і друкарства України

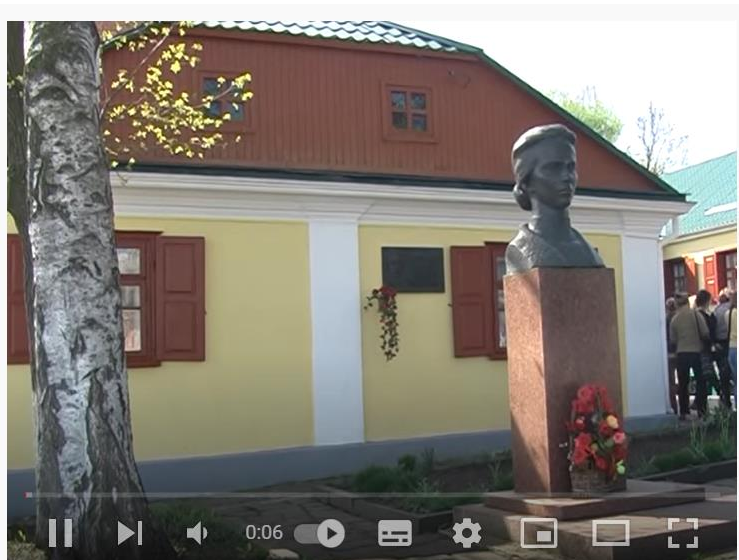
Леся Українка. «Тиша морська». Розповідь про письменницю та її подорожі до Криму. Художня майстерність зображення мариністичного пейзажу. Настроява тональність вірша. ТЛ: пейзажна лірика.

Віртуальні екскурсії до музею Лесі Українки (м. Київ, Новоград-Волинський Житомирська обл.)



ОНЛАЙН ЕКСКУРСІЯ - МУЗЕЙ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У КИЄВІ .ДЛЯ ПРОГРАМИ «ВЕЛИКІ УКРАЇНЦІ СВІТУ. ЛЕСЯ УКРАЇНКА»

<https://www.youtube.com/watch?v=117sBOXocTM>

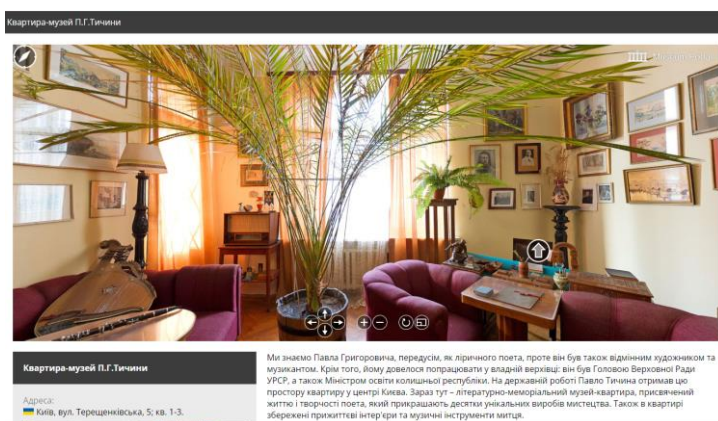


екскурсія музей Лесі Українки Новоград Волинськ

<https://www.youtube.com/watch?v=wE2QBsvfFzM>

Павло Тичина. «Хор лісових дзвіночків», «Гаї шумлять», «Арфами, арфами» (один – два вірші за вибором учителя).

Віртуальна екскурсія в квартиру-музей П. Тичини.



<https://museum-portal.com/ua/museum/p-g-tychyna-apartment-museum>



Кажуть, щоб зрозуміти поета, треба побувати в його країні — у світі його знайомств, захоплень, у його рідних місцях. Саме в **музеї** можна відтворити все це в кількох експозиціях, щоб люди, виходячи з нього, говорили: «Ми зустрічалися з поетом!»



1. Пропонуємо помандрувати віртуальними кімнатами музею Павла Тичини, перейшовши за QR-кодом або за покликанням <https://cutt.ly/fZtG12V>.

Павло Тичина народився на Чернігівщині. Саме ця земля подарувала ліриці такі образи, як *липа біля батьківської хати, дзвіночки в полі...* Талановитий юнак виявив себе в поезії, живописі й музиці. Це поєднання музичності та краси слова дало неперевершені зразки поезії.

Улюблені заняття Павла Тичини — малювання й співи. А згодом ці захоплення «переплавляться» у вірші. Поезії з

Художня література як вид мистецтва. Своєрідність мистецького світосприймання.

Віртуальна екскурсія у Національний музей літератури України.

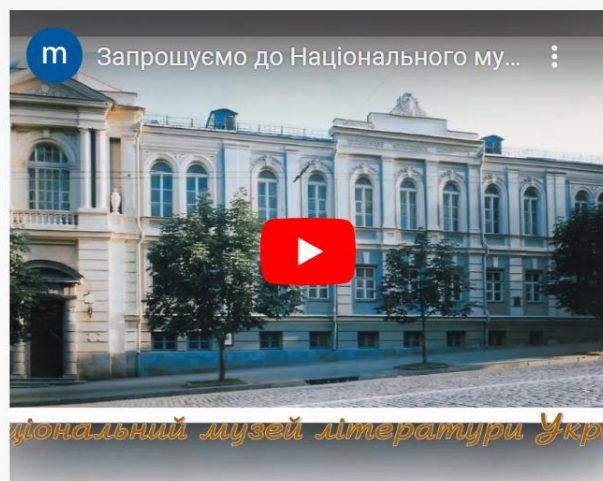
<http://museumlit.org.ua/untitled-video-13/>

<https://www.youtube.com/watch?v=7UisF1F9XgQ>



Екскурсія в Національний музей літератури України

Запрошуємо до Національного музею літератури України



Ми вже звикли, що в текстах є покликання, за якими можна знайти потрібну інформацію.

То й книжок не треба!

Проте чи зможе людина, що не вміє читати й аналізувати прочитане, свідомо користуватися інформацією в інтернеті?



Чи можна обійтися без читання? Чому?

Помандруй зі світлячком у Національний музей літератури України за покликанням: <https://cutt.ly/JZtAGXT>



Віртуальна екскурсія в музей Івана Франка.

Комплекс Музею складається із двох будівель. Основною є вілла Івана Франка, збудована у 1901 - 1902 роках у "швейцарському" стилі спроектований дружиною письменника Ольгою Федорівною Хоружинською. Знаходиться за адресою - вул. Івана Франка, будинок №152.



У цьому будинку представлені побут, особисті речі Івана Франка та його родини, особлива атмосфера, у якій жив і працював письменник. Експозиція складається з передпокою і п'яти кімнат (бібліотека, спальня Івана Франка, їдальня, робочий кабінет, жіноча кімната).



Конспект уроку

Успіх уроку залежить від діяльності вчителя на етапі його підготовки, проведення й аналізу. У такому контексті зростає вага тексту конспекту уроку.

Влучно про це сказав відомий український педагог Олександр Захаренко: «Де найперша таємниця творчості вчителя? Однозначно – в конспекті уроку,

точніше у великій праці по підготовці до нього, неповторного, єдиного як прожите життя, як неповторне свято єднання вчительської душі з душами своїх вихованців».

Аналіз конспектів уроків

Тема. Ліна Костенко - жінка що має чоловічий розум, жіноче серце, чи нестримний темперамент? (**Тетяна Дятленко**)

Мета уроку:

Розвиток предметних компетентностей:

Учень/учениця знає факти з життя поетеси, назви поетичних збірок, їхню тематику; характеризує духовний світ поетеси; аналізує поезії.

Розвиток загальнонавчальних компетентностей:

Учень/учениця аргументовано і правильно висловлює власну думку щодо обговорюваних питань (К 6, 8; НЛ - 2); толерантно дискутує , відстоює власну думку з питань, на які існують різні точки зору (К 1, 2, 8; НЛ - 2);

Емоційно –ціннісне ставлення:

Учень/учениця усвідомлює й може розкрити духовне життя нації крізь призму долі й почуттів однієї людини.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і формування на їх основі практичних умінь і навичок

Обладнання: портрет Ліни Костенко та її доньки Оксани Пахльовської; збірки поезій; різноколірні картки з текстами; картки з завданнями.

Епіграф

*Я вибрала Долю собі
сама.*

*І що зі мною не станеться, –
у мене жодних претенсій нема
до Долі – моєї обраниці.*

Ліна Костенко

Хід уроку

I. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності

1. 1. Вступне слово вчителя

— Поетеса Ліна Костенко свого часу стала легендою. І погодьтеся, що бути сучасниками легендарної людини — це вже небуденність. Тому урок про неї хотілося б почати рядками Марини Цветаєвої, присвяченими Анні Ахматовій: «Короновані ми тим, що одну з тобою топчем землю, що небо над нами те ж саме!».

Нам справді випала честь жити в одну епоху з Ліною Костенко, а такі люди, як вона, «держать небо на плечах, тому і є висота».

Готуючись до сьогоднішнього уроку, ви познайомились літературознавчими статтями про Ліну Костенко, тому протягом уроку спробуємо

скласти життєвий і творчий портрет поетеси на тлі нашого часу, дуже непростого, часто жорстокого, рідко милосердного і доброго, часом беззахисного. Ваше завдання — протягом уроку нотувати в зошити все необхідне для написання портрета.

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Робота з епіграфом

- Прочитайте епіграф. Як ви його розумієте?
- На що він нас наштовхує?

2.2. Коментар до оголошення теми та мети уроку

— Тема уроку: Ліна Костенко - жінка що має чоловічий розум, жіноче серце, чи нестримний темперамент? Ми маємо на основі фактичного матеріалу, спогадів доньки та творів пізнати поетесу Ліну Костенко як людину гармонійну, високоталановиту, шляхетну, послідовну у своїх переконаннях.

III. Засвоєння нових знань і формування на їх основі практичних умінь та навичок.

3.1. Постановка проблемного питання

— Як же треба жити в світі? (Можливі відповіді учнів: - Поважати чужі погляди і свободу вибору. - Жити і творити за законами совісті, правди, за вищими нормами моралі. - Мати незалежну вдачу, захищати право бути собою. - Залишити після себе неабиякий слід. - Жити по – справедливості, цінувати особистість та ін..)

— Розглянувши світ відомої поетеси ми зрозуміємо на прикладі її життя, що цінується в світі понад усе.

3.2. «Ажурна пилка»

Учні одержують різноколірні картки з текстом, присвяченим біографічним відомостям Ліни Костенко (див. Додаток 1,2,3), читають, складають конспект прочитаного, розглядають ілюстрації. (5-7 хвилин)

Після зазначеного часу учні об'єднуються в групи таким чином, щоб у кожній групі були картки різних кольорів.

Завдання учням : ознайомити учасників своєї групи з законспектованим матеріалом (6 хвилин). Після цього матеріал збирається.

2) Виконання учнями асоціативних завдань (картка дається на кожну парту) (див. Додаток 4)

Під час виконання завдання 2-3 учнів отримують завдання підготувати запитання за біографією Ліни Костенко.

3) Словесна «дуель» двох учнів у вигляді запитань і відповідей. Оцінюється формулювання запитань, їх суттєвість і глибина, а також правильність і повнота відповідей.

— Отже, з'ясовані основні біографічні дані: дата і місце народження, родинне виховання, навчання у вузах Києва та Москви, перші збірки, відгуки літературних критиків, роки "духовної еміграції", повернення до читачів, нагородження Шевченківською премією та премією ім. Ф. Петрарки, вихід у світ нового роману "Берестечко". Але це поверхневі матеріали. Щоб пізнати духовний світ поетеси, треба заглибитись у її вірші.

3. 3. Робота над віршем «Ще вчора була я висока, як вежа»

— Прочитайте вірш та дайте відповідь на запитання: які життєві конкретні моменти відображені у вірші? (*Розсипали набір збірок "Зоряний інтеграл"; "Княжна гора"; повернули рукопис роману "Маруся Чурай"*).

— Як поетеса лікує свій розпач?

— Які б ви рядки виділили, щоб доповнити життєвий портрет Ліни Костенко?

(*«Найвище уміння — почати спочатку життя, розуміння, дорогу, себе»*).

— Мужність поетеси вражає. Адже це вона в 60-і роки єдина із членів Спілки письменників у голос протестує проти вводу радянських військ у Чехословаччину, незважаючи на загрозу арешту, це вона у Львові кидає квіти підсудним (адже тоді прокотилася хвиля репресій проти української інтелігенції), їй крутять руки, вона б'є кулаком по «воронках». Збірка «Неповторність» знову під загрозою... Мабуть, тоді з'явилися такі рядки в її поезії:

Я сильна, навіть зла.

Я знаю: слабкість — це одна з диверсій...

А я ще в диверсантах не була.

- Чому тоді поетесі потрібні були саме такі якості?

3. 4. Проблемне завдання

— Запишіть до зошитів слово *кредо*, значення якого ми з'ясуємо: **кредо** (від лат. *сгесіо* — вірю) — символ віри, основи світогляду, переконань.

Щоб визначити життєве і творче кредо поетеси, риси її індивідуального стилю, прочитаймо уривки з поетичними цитатами (*на аркуші паперу, прикріпленому на дошці, уривки з поезії Ліни Костенко*):

*Митцю не треба нагород,
його судьба нагородила.
Коли в людини є народ,*

*тоді вона уже людина.
«Не треба думати мізерно»*

Поезія — це свято, як любов.

*О, то не є розмова побутова!
І то не є дзвінкий асортимент
метафор, слів,— на користь чи в
догоду.*

*Ви думали — поет
ні за холодну воду.
Сидить собі поет*

*А що, не знаю. Я лиш інструмент,
в якому плачуть сні мого народу.
(«Яка різниця — хто куди пішов?»)*

пописує «стишка»?
 Поети — це біографи народу,
 а в нього біографія тяжка.
 («Летючі катрени»)

Я вибрала Долю собі сама.
 І що зі мною не станеться —
 у мене жодних претензій нема
 до Долі — моєї обранці.
 («Доля»)

Я трохи звір. Я не люблю неволі.
 Я вирвуся, хоч лапу відгризу.
 А я не хочу пошепки.
 А я не хочу крізь ґрати!
 Криши, ламай, троци стереотипи!
 Я не люблю нещасних. Я щаслива.
 Моя свобода завжди при мені.

— Отже, кредо поетеси — свобода і правда. Ліна Костенко усвідомлює високу роль митця в суспільстві, його відповідальність перед своїм народом, від якого себе не відділяє. Вона готова розділити всі труднощі, не нарікає на свою важку долю, адже це її власний вибір. Риси індивідуального стилю — філософічність, інтелектуалізм, традиційність, активна громадянська позиція митця.

3. 5. «Кращий оратор»

— Прокоментуйте висловлювання письменників, літературознавців про письменницю.

«Українській літературі поталанило, що є в ній постать, яка життям і творчістю утверджує благородство вищих мистецьких принципів». (В. Базилевський, літературознавець)

«...Критерії поетеси високі — вона вимагає від митця, а отже і від себе, не лише щирості і викінченості, а й гаряче обстоює думку: право на існування має лише те, що потрібно сучасності». (В. Симоненко)

«Ліна Костенко — це мужність і зрілість сучасної української поезії, її безкомпромісність, непоступливість у принципових, доленосних питаннях, небуденний талант у поєднанні з почуттям відповідальності перед минулим, сучасним і майбутнім — то могутня опора потужного дару». (В. Неділько, літературознавець.)

3. 6. Диспут

— Враховуючи все сказане на уроці, давайте подискутуємо ким же є насправді Ліна Костенко. Нам потрібно поділитися на 4 групи і дати відповідь на запитання: Ліна Костенко - жінка що має чоловічий розум, жіноче серце, чи нестримний темперамент?. Кожна група повинна відстояти чи спростувати певну тему: 1 – Ліна Костенко має чоловічий розум, 2- Ліна Костенко має жіноче серце, 3 – поетеса має нестримний темперамент. Четверта група – аудиторія, повинна вислухати всі думки спікерів та дійти до висновку з чією групою вона погоджується та дати відповідь на запитання ким насправді є Ліна Костенко для читачів та літературознавства.

Перед початком диспуту, давайте пригадаємо правила його проведення:

- Поважаймо аудиторію.
- Дисктуймо щиро, не перекикуючи думок і слів інших учасників.
- Чітко формулюймо положення, які будемо доводити.
- Пам'ятаймо, що найкращим доказом чи спростуванням є точні, незаперечні факти – приклади з тексту.
- Доводячи чи спростовуючи, говорімо чітко, ясно, точно.
- Якщо доведемо хибність висловленої нами думки, маймо мужність визнати свою помилку чи неправоту.
- Надзвичайно важливе у дискусії – аргументи, логіка, доведення.
- Головне – це висновки

IV. Підсумок уроку

4. 1. Узагальнювальна бесіда

- Які риси характеру Л. Костенко є визначальними?
- Як поєдналась в поетесі людська гідність і жіночність?
- У чому її мудрість як жінки, матері?
- Яка найвища сутність Л. Костенко поетеси, людини?
- Яким вималювався життєвий портрет поетеси?

4. 2. Робота над проблемним запитанням

— Повернемося до проблемного питання, до якого зверталися на початку уроку: Як же треба жити в світі? Чи змінилися ваші твердження. Поєднайте їх з життєвим шляхом поетеси і скажіть, чи правильно живе Ліна Костенко? Чому саме? Відповідь підтвердіть аргументами.

4. 3. Заключне слово вчителя

— На нинішньому поетичному олімпі України серед інших майстрів слова вже кілька десятиліть живе Ліна Костенко як «нерозгадане чудо», «голос народу». Маючи воістину Божий дар слова, Ліна Василівна є ще лицарем честі,

взірцем громадянської мужності. Таким поетом може пишатися будь - який народ світу , бо він є спадкоємцем кращих традицій не лише своєї нації, а й усього людства.

Вслухайтесь у слово поета, серцем доторкніться його чар, вдумайтесь у його глибокий зміст - і вам відкриється багато таємниць, життєвих і поетичних.

V. Домашнє завдання. Оголошення й коментар.

1) Написати міні-твір замальовку «Ліна Костенко і сучасність».

2) Підготувати повідомлення «Мотиви лірики Л. Костенко».

Перша група. Відлуння війни в сьогоденні.

Друга група. Філософські мотиви в поезії Л. Костенко.

Третя група. Роль мистецтва у житті людства.

7 клас

Тема. Василь Симоненко. Коротко про митця. «Лебеді материнства». Провідні громадянські, патріотичні мотиви, ідеї лірики, символічний зміст. **(Тетяна Дятленко)**

Мета:

Предметні компетентності:

Учень/учениця пояснює поняття «ліричний герой»; виразно і вдумливо читає і коментує поезію, аналізує художні засоби, пояснює символічний зміст образів, висловлює судження про сенс людського буття, патріотизм.

Ключові компетентності:

Учень/учениця усвідомлює необхідність виявляти активну життєву позицію в житті та прагнути максимальної самореалізації; під час читання твору використовує досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях.

НЛ- 2, 3, 4.

Емоційно-ціннісне ставлення: усвідомлює важливість до матері, Батьківщини, виховання почуття власної гідності.

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на їх основі практичних вмінь та навичок.

Обладнання: портрет В. Симоненка, презентація, аудіозапис пісні «Лебеді материнства», ілюстрації.

Епіграф: *Великі дороги в світ широкий завжди починаються від материнської пісні, співаної над колискою...*

План уроку

I. Актуалізація опорних знань.

- 1.1. Слово вчителя.
- 1.2. Бесіда на основі життєвих вражень.
- 1.3. Робота з епіграфом.

II. Повідомлення теми, мети уроку, мотивація навчальної діяльності.

- 2.1. Оголошення теми, мети уроку, мотивація навчальної діяльності.
- 2.2. Робота в зошитах.
- 2.3. Прийом «Асоціація».

III. Засвоєння нових знань і розвиток на їх основі практичних вмінь та навичок.

- 3.1. Розповідь учителя.
- 3.2. Бесіда за біографічними відомостями письменника.
- 3.3. Робота з портретом.
- 3.4. Робота із заголовком.
- 3.5. Виразне читання поезії учителем.
- 3.6. Бесіда на сприймання ліричного твору.
- 3.7. Словникова робота.
- 3.8. Робота з теорією літератури.
- 3.9. Повторне читання твору.
- 3.10. Елементи аналізу ліричного твору.
- 3.11. Проблемне запитання.

IV. Підсумок уроку.

- 4.1. Робота з епіграфом.
 - 4.2. Заключне слово вчителя.
- V. Оголошення і коментар домашнього завдання.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

1.1. Слово вчителя.

Коли вимовляєш слово «мама», на душі стає тепло. Мама – це найважливіша людина. Вона така прекрасна, ніжна, але при цьому вона – сильна, смілива ... Це людина, яку ніхто не замінить.

1.2. Бесіда на основі життєвих вражень.

- Чому ми називаємо маму найдорожчою, найріднішою людиною у нашому житті? *(Тому, що вона подарувала життя, виховала, присвятила себе, нам, своїм дітям).*

- Якими словами ми можемо охарактеризувати своїх мам? *(Добра, ніжна, рідна, ласкава, турботлива...)*

- Чи часто ви радуєте своїх мам? Як саме?

1.3. Робота з епіграфом.

Зверніть увагу на епіграф до уроку. Як ви можете прокоментувати ці слова? Як ви розумієте вислів «великі дороги»?

II. Повідомлення теми, мети уроку, мотивація навчальної діяльності.

2.1. Оголошення теми, мети уроку, мотивація навчальної діяльності.

Сьогодні ми спробуємо з'ясувати наскільки важливими є материнське слово, тепло і турбота у нашому житті; чим для Василя Симоненка була материнська пісня, яке місце займала мати у житті митця.

Тема уроку: Василь Симоненко – «лицар на білому коні» в українській літературі. «Лебеді материнства».

2.2. Робота в зошитах.

Запишіть дату, тему та епіграф уроку.

2.3. Прийом «Асоціація».

Давайте замислимося, чому Василя Симоненка називають «лицарем на білому коні» і як це його характеризує.

Лицар – це середньовічний шляхетський титул в Європі; людина великої сили волі і високих моральних якостей.

«Лицар на білому коні»: благородний чоловік, захисник знедолених, мужній воїн, патріот своєї землі, людина високих помыслів...

Усе це повністю відноситься до Василя Симоненка, доторкнувшись до джерела творчої спадщини якого, ми збагатимо себе світлом високих почуттів, високістю прагнень і думок «лицаря нової української літератури».

III. Засвоєння нових знань і розвиток на їх основі практичних вмінь та навичок.

3.1. Розповідь учителя. (З використанням презентації).

У шістдесяті роки ХХ століття в українську літературу ввійшов молодий, талановитий поет, який згодом став символом правди художнього слова і незрадливої любові до України. Це – Василь Симоненко.

Зараз ми опрацюємо короткі біографічні відомості цієї видатної людини.

Під час слухання розповіді визначте, від яких життєвих порогів відштовхувався Василь Симоненко, що він взяв із собою у велику дорогу життя з дитинства.

Василь Андрійович Симоненко (1935 – 1963). Псевдоніми – В. Щербань, С. Василенко, Симон.

Народився Василь Андрійович Симоненко 8 січня 1935 року в селянській сім'ї в Біївцях Лубенського району на Полтавщині. Дитинство припало на роки війни, було важким, голодним, зростав Василь без батька, який залишив сім'ю. Мати тяжко працювала, заробляючи на шматок хліба. Допомогали дідусь та бабуся, які любили свого кмітливого внука. Дідусеві присвятив сердечного вірша «Дід умер» та оповідання «Дума про діда».

Від матері, Ганни Федорівни, та від діда Федора малий Василько брав перші уроки життя, уроки доброти, любові, невтомну жагу знань. Дід був неписьменним, не ходив до школи, але самостійно навчився грамоти, багато читав, розповідав онукові про минуле.

Писати хлопець почав ще у шкільні роки, писав вірші для шкільної стіннівки.

До школи була дорога не близька – дев'ять кілометрів. Учителька згадує: *«У класі Вася виділявся серед учнів, по-перше, своїм бідним одягом, по-друге, своїм розумом. Навіть учителі не читали стільки книжок, як наш найкращий учень»*...Мати згадує: *«Повоєнні роки були люті й сніжні. А пальто у Васі – пошарпане, чоботи – діряві. Тільки ніколи, ні разу він не запізнився на урок. Було, питаю його: «Важко тобі, Васю?» А він весело відказує: «Та чого там важко? Доки дійду до школи, то всі уроки повторю, а як назад вертаюся, то всі пісні переспівую»*. А якось зарядила хуртовина. У такі дні школа затихала, бо не приходили учні з навколишніх сіл. І раптом на шкільному порозі з'явилася снігова баба: це з віддалених сіл прийшов лише Василь Симоненко. Школу закінчив із золотою медаллю.

У 1952 році В. Симоненко вступив на факультет журналістики Київського університету. Студентське життя було багате на дружбу, на цікаві особистості, творчі суперечки, на мрії про майбутнє. З грошима було досить сутужно. Щоб якось полегшити своє матеріальне становище, а ще, мабуть, щоб набути газетярського досвіду, практики журналістської роботи, Симоненко працює секретарем в університетській багатотиражці. У роки навчання В. Симоненко продовжує писати, але з друком своїх творів не поспішає. Потім він почав активно працювати в університетській літературній студії, де його обрали старостою.

По закінченні університету Василь працює в газеті «Черкаська правда», потім – у «Молоді Черкащини», власним кореспондентом «Робітничої газети».

Вийшла єдина його прижиттєва збірка «Тиша і грім», яка стала громом серед застійного болота брехні, підлабузництва, кар'єризму. Другу книгу «Земне тяжіння» опубліковано в 1964 році, вже після смерті поета, яка сталася 13 грудня 1963 року.

Навіки зупинилося його молоде серце, що переболіло усіма людськими болями і кривдами. Та остання Симоненкова дорога не зупинилася біля його могили у Черкасах. Адже лишилася ще одна дорога, яка ніколи не зупиниться. Ця дорога – у людське безсмертя, де буде звучати Симоненків заповіт.

*Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

Слава та визнання прийшли до поета набагато пізніше, серед них і Державна премія ім. Тараса Шевченка (1995 рік) за збірку «Лебеді материнства».

3.2. Бесіда за біографічними відомостями письменника.

- Тож, які уроки з дитинства взяв для себе Василь Симоненко у майбутнє життя?

- Чи легким було його дитинство? Чому?

- Яке місце у його житті займала мама?

- Чи вплинули нелегкі роки дитинства на становлення Симоненка у суспільстві? Чи загартували вони його? **(Так, безперечно, Василь Симоненко став справжнім патріотом, мужнім сином свого народу).**

3.3. Робота з портретом.

Погляньте на портрет. Що ви можете сказати про цю людину? Чому ми бачимо портрети Симоненка лише у молодому віці? **(Він прожив коротке життя – всього 28 років).**

Своєрідним заповітом В. Симоненка стала його знаменита поезія «Лебеді материнства» як гімн синівської любові, патріотизму.

Вірш вийшов друком у 1981 році.

3.4. Робота із заголовком.

Які ж особливості назви поезії? **(Назва поезії романтична. В. Симоненко знайшов проникливі яскраві образи, щоб передати силу любові до Батьківщини, до рідної української землі. Чарівні, неповторні роки дитинства, коли стоїть над ліжечком мама й оберігає дитину від усіх тривог світу. Тоді життя – казка з чарівними рожевими лебедями. Лебеді – це образи-символи, запозичені з фольклору: лебеді символізують вірність матері та Вітчизні, їх крила виносять дитину в широкий світ із рідної домівки).**

3.5. Виразне читання поезії учителем.

3.6. Бесіда на сприймання ліричного твору.

- Скажіть, який настрій викликав у вас цей вірш?

- Чи сподобався він вам, чим?

3.7. Словникова робота.

- Чи зустрілися у тексті твору незнайомі для вас слова?

Сургуч (зорі сургучеві) – забарвлена плавка суміш, що складається із твердих смол, її застосовують для нанесення рельєфних печаток на поштові відправлення.

3.8. Робота з теорією літератури.

Читаючи вірші Василя Симоненка та інших поетів, складається враження, що з тобою спілкується сам автор. У ліричних творах автор живе своїм життям у новій художній дійсності – у світі ідей, думок, образів,

переживань, створених ним самим. Тут виявляється ніби друге ліричне «Я» поета. У літературознавстві це друге ліричне «Я» називають ліричним героєм.

Запишіть у зошити визначення.

Ліричний герой – умовна дійова особа, внутрішній світ якої (думки, почуття, переживання) відображуються у ліричних творах.

Які почуття характерні ліричному герою цієї поезії? Створіть його літературний портрет за допомогою епітетів. **(Чуйний, ніжний, лагідний, люблячий, спокійний, патріотичний...)**

3.9. Повторне читання твору.

3.10. Елементи аналізу ліричного твору.

- Про який вибір ідеться в поезії? **(Вибір життєвого шляху).**

- У якій формі побудований вірш? **(Монолог матері, звернення матері до сина, напутнє слово матері до сина).**

- До якої лірики його можна віднести? **(Поезія є зразком громадянської лірики, оскільки у творі йдеться не тільки про безмежний океан материнської любові, ніжності й відданості дітям, а й про те, якими людьми діти, особливо сини, повинні стати і для чого).**

- Визначте жанр. **(За формою це, власне, колискова пісня. Головне в поезії – побажання синові вирости справжньою людиною, вірним сином України).**

- У яку дорогу має вирушити син, коли виросте? **(У життєву).**

- Від чого застерігає мати свою дитину?

- Назвіть тему вірша. **(Відтворення материнського співу над колискою дитини, в якому висловлюється тривога жінки за долю сина, чистоту його душі).**

- На скільки частин ви б поділили вірш? **(3 частини: чарівна казка дитинства, в якій мати прагне все зробити для щастя своєї дитини; мрії матері про майбутнє дитини; роздуми матері про змушніння сина як людини і громадянина).**

- Прочитайте першу частину, визначте провідний мотив. **(Чарівна казка дитинства, в якій мати прагне все зробити для щастя своєї дитини).**

За допомогою яких художніх засобів автор змальовує чарівну казку щасливого дитинства?

Епітети: «лебеді рожеві» (Дитинство – це казка з чарівними рожевими лебедями); «сиві очі», «материнська добра ласка» (Мотив казкового дивосвіту В. Симоненко пов'язує з образом рідної хати, сповненої «материнської доброї ласки», чарівним танцем лебедів і сивими очима казки); тихі зорі», «золоте сузір'я» (Автор використовує образи зорі, сузір'я для позначення чогось величного, зоря символізує появу нового життя).

Метафори: «мріють крилами... лебеді», «заглядає в шибку казка», «темряву тривожили... півні», «танцювали лебеді», «лебеді... лоскотали марево».

Порівняння: «лебеді, як мрії».

- Прочитайте другу частину. За допомогою яких художніх засобів автор передає мрії матері про майбутнє дитини?

Епітети: «приспані тривоги» (Це означає, що дитину у майбутньому ще чекають турботи), «хмільні смеркання», «сади зелені», «рідна мати» (як символ життя), «білява хата» («білява хата» як образ матері).

Метафори: «...будуть мандрувати очі материнська і білява хата» (Як далеко б не були від рідного дому сини й дочки, за ними завжди «будуть мандрувати очі материнські і білява хата», як добрі янголи-охоронці).

- Прочитайте третю частину, визначте провідний мотив. (**Роздуми матері про змужніння сина як людини і громадянина**). Які художні засоби використано у третій частині?

Епітети: «чуже поле».

Метафори: «прийдуть верби і тополі», «стануть... листям затріпочуть... душу залоскочуть» (**У важку хвилину, де б ти не був, завжди допомога прийде з рідного краю**).

- Які символічні образи використовує автор? (**Символом називають умовне позначення якогось предмета, поняття чи явища. Символи можуть бути різні: державні, художні, наукові, народні, фольклорні та інші. Художні символи використовують у літературі**).

Як же відтворює майстер силу материнської любові? Чи спарвді материнська пісня є початком великих доріг? (**Ми можемо спостерігати, що у першій частині чарівна казка дитинства передається за допомогою епітетів, що створює враження ніжності, материнського тепла. Потім бачимо певну еволюцію, розвиток – материнська ніжність переростає у турботу за майбутнє сина, а пізніше – у певну настанову на боротьбу із труднощами у дорослому житті**).

Недаремно у народі говорять: **«Нема в світі правди – тільки рідна мати»**; **«Найдорожча пісня – з якою мати колисала»**.

Укладіть у зошитах словничок символів.

Мати – джерело духовності, усього доброго і ніжного.

Лебеді – символ чистоти, милосердя, Діви Марії. Тобто у вірші це – птах матері.

Зорі – присутність божества, надія. В даній поезії мова йде про благе ставлення Бога до дитини.

Лимани (вода) – символ народження; символ мінливого людського життя.

Півень у праукраїнців вважався передвісником зорі, а отже, пробудженням життя.

Тополя (у народних легендах) – це перевертлена дівчина (про це йдеться і в поемі Т. Шевченка «Тополя»)

Верба – це дерево життя.

Тож, якою є ідея вірша? *(Уславлення материнської любові, яка буде супроводжувати її дитину протягом життя).*

3.11. Проблемне запитання.

То чому ж письменник дав саме таку назву поезії? Чому, наприклад, не «Лебеді батьківства»? *(Зміст назви твору набуває особливого значення, оскільки лебеді материнства – це материнська ніжність, любов і відданість дітям. Матері завжди оберігають своїми дужими крильми дітей, є берегинями роду людського. Загальнонаціональне звучання вірша робить його патріотичним шедевром, а В. Симоненко постає як великий патріот України, вірний його син, вихований матір'ю-українкою для звершень великих справ).*

IV. Підсумок уроку.

4.1. Робота з епіграфом.

Ще раз зверніть увагу на епіграф. Чому саме його підібрано до нашого уроку?

4.2. Заключне слово вчителя.

Поезія щира, задушевна, мелодійна, недаремно вона покладена на музику, і відображає глибокі патріотичні почуття, в яких любов до матері й до Батьківщини зливаються в одне ціле. Прослухайте пісню «Лебеді материнства».

Які почуття у вас викликала пісня?

То чому ж вірш набув такої популярності, а його слова стали крилатими (*«Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину»; «Можна вибрати друга і по духу брата, та не можна рідну матір вибирати...»*)?

«Двадцять вісім – це дуже мало.

Двадцять вісім – це наче й не жив.

І поклали поета в хмари –

І до хмари немає стежин».

Так про Василя Симоненка сказав дніпропетровський поет Анатолій Кравченко.

І за ці 28 років – поезії, казки, новели, статті. Досконалість, ніжність, краса, вишуканість мови – це риси його письменницького стилю, які роблять Симоненка близьким і зрозумілим кожному з нас.

V. Оголошення і коментар домашнього завдання.

1. Повторити матеріал на с.274-275, опрацювати питання на с.277.

2. Поезію «Лебеді материнства» вивчити напам'ять.
3. Підібрати 2-3 прислів'я про маму.

6 клас

Тема: Ярослав Стельмах. «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера». Таємничі, веселі й незвичайні події в повісті, передані образним словом (6 клас). **(Тетяна Дятленко)**

Мета:

Предметні компетентності:

Учень/учениця знає загальні відомості про життя і творчість письменника; переказує зміст уривка твору, визначає елементи сюжету в ньому...

Ключові компетентності:

Учень/учениця висловлює судження про місце уяви, фантазії, романтичності в житті сучасної людини, необхідності навчатися впродовж життя, здобувати досвід; про важливість збереження довкілля для сьогодення та майбутнього; знаходить у тексті реальні і пригодницькі події.

НЛ – 3

Емоційно-ціннісне ставлення. Усвідомлення значення романтичності, життєлюбства у житті людини

Тип: урок засвоєння нових знань і формування на їх основі умінь і навичок

Обладнання: портрет Я. Стельмаха, дидактичний матеріал

Епіграф: Життя людське завмерло б на одній точці,
якби юність не мріяла...
Костянтин Ушинський

План уроку

I. Актуалізація опорних знань

1.1. Бесіда з ТЛ

II. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності учнів

2.1. Повідомлення вчителя

2.2. Робота в зошиті

2.3. Робота з епіграфом

III. Засвоєння нових знань та формування на їх основі практичних умінь і навичок

3.1. Робота з портретом

3.2. Розповідь про життя автора

3.3. Бесіда за біографією

3.4. Робота над твором

3.5. Бесіда за змістом I розділу повісті – «Зоологія і комахи. Відпустіть нас до бабусі!»

3.6. Бесіда за змістом II розділу повісті – «Знайомство з майбутнім майстром спорту, а також з бабусею, ентузіастом»

3.7. Складання плану (за змістом I та II розділів)

VI. Підсумок уроку

4.1. Робота в зошитах

4.2. Робота з епіграфом

4.3. Заключне слово вчителя

V. Оголошення і коментар домашнього завдання

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань

1.1. Бесіда з ТЛ

– Давайте згадаємо який твір називається пригодницьким? *(Пригодницьким називається той твір, зміст якого наповнений великою кількістю пригод і незвичайних подій).* Наведіть приклад пригодницького твору, який ми вже вчили? («Тореадори з Васюківки» [Всеволода Нестайка](#)).

– Як ви знаходите рішення, коли потрапляєте у складну життєву ситуацію? Це ви робите самостійно чи звертаєтеся по допомогу до дорослих?

– Що об'єднує такі поняття, як «мрія» і «фантазія»? Чи завжди збуваються ваші мрії? Від кого або від чого це залежить? *(Мрія – це те, до чого ми прагнемо; фантазія – це прояв нашої уяви, те чого може і не бути в реальності. Мрії збуваються, якщо в них вірити. Все залежить від самої людини в першу чергу, від оточуючих людей, батьків, друзів).*

– Скажіть, будь ласка, що вам відомо про фантастику і чи має вона місце у житті людини? *(Фантастика – відмінний від сьогоденного, реального, щось неймовірне та казкове. Вона має місце у житті людини, бо ми дивимось фантастичні фільми, читаємо фантастичні книжки).*

– Дайте визначення повісті як літературному жанру *(Повість – розповідний художній у якому досить широко змальовано життя одного чи кількох героїв протягом досить тривалого часу).*

– Чим цей жанр відрізняється від оповідання? *(Повість має розгорнутіший сюжет, охоплює більше подій із життя головних героїв, має більшу кількість другорядних персонажів з їх повнішою характеристикою, має розлогіший сюжет).*

– Молодці, добре засвоїли матеріал. Він нам дуже знадобиться на сьогоднішньому уроці, бо ми починаємо вивчати пригодницьку повість Ярослава Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера».

II. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності учнів

2.1. Повідомлення вчителя

Сьогодні ми з вами довідаємось про видатного письменника Ярослава Стельмаха, розглянемо цікаву сторінку з його життя, почнемо знайомство з його захопливою повістю «Химера лісового озера, або Митькозавр із

Юрківки», пройнятою гумором і сповненою надзвичайних пригод двох однолітків. Також ми розпочнемо роботу над опрацюванням змісту твору, звертаючи увагу на таємничі, веселі й незвичайні події в повісті. Почнемо аналізувати зміст першого та другого розділів повісті, визначимо кульмінаційні епізоди.

2.2. Робота в зошиті

Відкривайте ваші зошити та переписіть з дошки число класна робота та запишіть тему уроку (*Ярослав Стельмах. «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера». Таємничі, веселі й незвичайні події в повісті*).

2.3. Робота з епіграфом

Зверніть увагу на слова Костянтина Дмитровича Ушинського, що стали епіграфом до нашого уроку, давайте зачитаємо їх (учень читає вголос).

- Як ви його розумієте? (декілька думок учнів).
- Що автор хотів сказати цими словами? (*Без мрій не має майбутнього, життя просто зупиняється. Мрії вічні, саме в мріях народжуються нові ідеї...Домогтися здійснення мрії - у цьому найбільший сенс життя людини. Мрії - це своєрідні плани в розумі. Такі ж плани, які планували Сергій та Митько на літо. Ці плани супроводжували таємничі, веселі й незвичайні події, що з ними трапилися*).

III. Засвоєння нових знань та формування на їх основі практичних умінь і навичок

3.1. Робота з портретом

– Подивіться уважно на дошку. Перед вами портрет Ярослава Стельмаха – видатного українського дитячого [письменника](#), [драматурга](#), [кіносценариста](#) та сина відомого письменника [Михайла Стельмаха](#). Давайте спробуємо його описати (Чорняве волосся, мрійливий погляд, окуляри, на вигляд письменнику близько сорока років).

3.2. Розповідь про життя автора

– Слухайте уважно, чому Ярослав Стельмах став саме дитячим письменником.

Ярослав Стельмах народився 30 листопада 1949 року в Києві в родині відомого українського письменника Михайла Стельмаха.

Ріс дитиною обдарованою, з різнобічними інтересами. З дитинства захоплювався спортом, музикою, іноземними мовами. Займався плаванням, потім гімнастикою, а з боксу і боротьби здобув навіть спортивні розряди. Грав на фортепіано, любив гітару.

З ранніх років Ярослав почав вивчати англійську мову і, варто сказати, не без успіху. Після закінчення середньої школи вчився в Київському інституті іноземних мов, потім в аспірантурі, працював викладачем у Київському педінституті та університеті, займався перекладацькою діяльністю. *«Я почав перекладати, – згадує Ярослав Михайлович, – іще навчаючись у Київському*

інституті іноземних мов. Спершу мене зацікавила книга, яку мені привезли з Канади. Автор її – перший в історії свого народу ескімоський письменник Маркузі. Книжка адресована дітям і цікаво, дохідливо розповідає про суворе, сповнене небезпек і тяжкої праці життя ескімоських племен. Звалася вона «Гарпун мисливця», і працював я над її перекладом з великим задоволенням». На час закінчення інституту Ярослав мав уже кілька друкованих перекладів з англійської мови.

Незважаючи на відчутні успіхи в галузі художнього перекладу, несподівано навіть для самого себе Я. Стельмах почав писати твори для дітей. У 1975 році вийшла його перша книжка-збірка оповідань «Манок». Потім були повісті «Химера лісового озера», «Якось у чужому лісі», «Найкращий намет» та інші.

Ярослав Стельмах відомий у літературі і як драматург. Уже перші його п'єси мали неабиякий успіх: у п'ятнадцяти театрах одночасно йшла п'єса «Привіт, синичко!», чималу аудиторію глядачів збирала «Шкільна драма», «Вікентій Прерозумний» та інші.

Щоб хоч частково ліквідувати дефіцит п'єс для наймолодшого читача, Я. Стельмах створює «Митькозавр з Юрківки», яка свідчить про знання автором дитячої психології, його вміння розкрити внутрішній світ дитини.

Широкої популярності набули також п'єси Я. Стельмаха «Гра на клавесині», «Провінціалки» та інші.

Отже, Я. Стельмах – це не тільки український дитячий [письменник](#), [драматург](#), а ще і [кіносценарист](#), [перекладач](#). Твори Я. Стельмаха відзначаються захоплюючим сюжетом, тонким гумором, яскраво змальованими постатями маленьких героїв.

3.3. Бесіда за біографією

- Якою дитиною був Ярослав Стельмах? (Ріс дитиною обдарованою, з різнобічними інтересами).

- Чим він цікавився? (З дитинства захоплювався спортом, музикою, іноземними мовами. Займався плаванням, потім гімнастикою, а з боксу і боротьби здобув навіть спортивні розряди. Грав на фортепіано, любив гітару).

- Чому він став дитячим письменником? (Багато перекладав дитячої літератури і сам захотів спробувати свої сили у цій сфері).

3.4. Робота над твором

Сьогодні ми розпочинаємо працювати над пригодницьким твором Ярослава Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера». Давайте дещо детальніше зупинимось на перших двох розділах повісті, оскільки в них власне ми дізнаємося, що стало причиною пригод хлопчиків і взагалі з чого все почалося. Чи всі прочитали перші два розділи?

3.5. *Бесіда за змістом I розділу повісті – «Зоологія і комахи. Відпустіть нас до бабусі!»*

– З ким із героїв ви познайомилися? (два приятелі – Сергій та Митько, їхня вчителька – Ірина Семенівна, батьки Митька)

– З якою промовою звернулася Ірина Семенівна до школярів, які закінчили п'ятий клас? Давайте зачитаємо (– *Любі дітки! – вона завжди казала «дітки» чи «діточки». – Ви вже учні шостого класу, з чим я вас вітаю і повністю приєднуюсь до тих хороших побажань, які ви щойно почули від присутніх тут педагогів. Хочу вам ще раз нагадати – учитися в шостому класі де в чому легше, а де в чому трудніше, ніж у п'ятому. Ми з вами, зокрема, будемо вивчати зоологію...*

– *Так от, любі діточки, – правила далі ботанічка, – для того, щоб збудити вашу цікавість до нового предмета, щоб продовжити добру традицію наших старших класів, вам треба за літо зібрати колекцію комах).*

– Як учні характеризують учительку ботаніки? (*Називають її «ботанічка», дуже любить свій предмет*)

– Для чого Ірина Семенівна дала школярам завдання на літо? (*Щоб збудити цікавість до нового предмета, щоб продовжити традицію старших класів).*

– Що неприємного сталося з гербарієм, який Митько подав учительці? (*Це виявився зовсім інший гербарій – Давнього Сходу і до того ж гербарій якогось приятеля старшого брата Митька).*

– Чому хлопці вирішили поїхати до бабусі Сергія? (*Мріяли побути наодинці з природою та хотіли зібрати найкращу колекцію гербарію: – Ліс. А в лісі озеро. А на березі курінь. А в курені – ми. А поруч багаття. І казанок із юшкою. І роби собі, що хочеш. Хоч на голові стій. А кругом – ні душі. (с.158)).*

– З чим було пов'язано те, що батьки не хотіли відпускати сина з Митьком до бабусі в село? (*Щоб ті не завдавали клопоту бабусі).*

– Чим зміг переконати Сергій батьків Митька, щоб вони відпустили їх до села? (*– Невже ви хочете, Оксано Павлівно, – втрутивсь нарешті у розмову й Митько, – щоб ваш син, а заодно і його перший приятель ціле літо нудились у місті, де все кругом – і пилюга, і розжарені спекотні вулиці – навіває сумні думки і сприяє передчасному старінню наших організмів? – А хіба існує кращий відпочинок, ніж там, у селі, злитися з природою після важкої праці і успішного закінчення п'ятого класу? – Не дуже-то ви й перепрацювались, – кволо посміхнулась мама. – А того, хто не принесе першого вересня колекцію до школи, не переведуть у шостий клас... – А може, й просто двійку поставлять, – не здавався Митько. – А кого порадує двійка у перший же день навчання? Це на весь навчальний рік може настрої зібсувати).*

– Прочитайте, яких вимог дотримувалися хлопці за наказом батьків Сергія, подорожуючи до бабусі? (... не висовувались із вікна, бо може продуть, не стояли в тамбурі – можна випасти, не виходили на зупинках – можна відстати; не виймали гроші з кишень – можуть украсти; не їли ковбаси чи, не дай Боже, консервів – можна отруїтись. Якщо оголосити весь список заборон до кінця, то виникне запитання, що зрештою таки можна робити...)

3.6. *Бесіда за змістом II розділу повісті – «Знайомство з майбутнім майстром спорту, а також з бабусяю, ентузіастом»*

- Чим був задоволений Митько, приїхавши з міста до села? (– А повітря? Відчуваєш? – мабуть, удесьте питав Митько, повернувши до мене сяюче обличчя).

- З ким зустрілися хлопці, мандруючи до бабусиної хати? (З майстром велосипедного спорту міжнародного класу Василем Трошем). Яке враження на них справив майбутній майстер велосипедного спорту міжнародного класу? Чому?(– Хо-го! – пролунав за нашими спинами насмішкуватий голос. – Про яку втому може йти мова! Хіба такі хвацькі і відчайдушні мандрівники стомлюються? Хіба мають вони на це право?

Ми притьмом обернулись. Перед нами шкірив зуби юнак років чотирнадцяти, притримуючи лівою рукою пошарпаний велосипед.

– А яке чудове спорядження! – не вгавав він. – Які сачки! Стережіться, бідні метелики! А рюкзаки! Там, мабуть, харчів не на один місяць. Юні лівінгстони, безперечно, збилися з путі, адже Африка у зовсім протилежному напрямі. Яке щастя для бегемотів і нільських крокодилів! Ви їх усіх переловили б. – Ну, чого тобі? – насупивсь Митько. – Мені нічого. Я думав, це вам буде приємно познайомитись з майстром велосипедного спорту міжнародного класу Василем Трошем. Звичайно, в майбутньому...

– Неприємний суб'єкт, – поділився враженням на наше нове знайомство Митько. Я заперечувати не став).

- Що почули Сергій з Митьком неподалік від хати бабусі?(виття)

- Як бабуся зустріла свого внука? Про що це свідчить? (Бабуся одразу кинулась назустріч онуку. Це була дуже зворушлива сцена. Видно, що бабуся дуже сумувала зо онуком).

- Через що дід Трохим критикував Василя Троша? (Через те, що крім свого велосипеда більше нічого не бачить і не чує).

- Чому Митько не дав бабусі телеграму про свій приїзд? (– Ай-я-яй! – Ось же вона, тато написав! Я ж і подався був на пошту, а дорогою забіг по батарейки, а потім згадав про плівку, а потім...– Забув про телеграму? – закінчила бабуся. – Еге ж?– Еге ж).

Молодці, ви були добре володієте матеріалом, це свідчить про те, що дуже уважно читали повість.

3.7. Складання плану (за змістом I та II розділів)

А зараз давайте складемо план за першими двома розділами твору.

План

1. Отримання літнього завдання хлопцями – зібрати колекцію комах.
2. Пригода з гербарієм.
3. Мрії хлопців поїхати до Юрківки.
4. Суперечка батьків, щодо від'їзду хлопців.
5. Мета - досягнута.
6. Від'їзд Сергія і Митька до бабусі в село.
7. Дорога до бабусі.
8. Насмішки майбутнього майстра велосипедного спорту
9. Добра бабуся, та дід Трохим.

VI. Підсумок уроку

4.1. Робота в зошитах

Давайте разом спробуємо визначити **тему** I та II розділів та запишемо її в зошит. Отже, як ми можемо сформулювати тему? (Зображення приїзду Сергія і його близького приятеля Митька до бабусі, з метою зібрання колекції комах).

А що ж автор визначив за **ідею**? Що саме він хотів донести до своїх читачів? (Уславлення щирої любові, поваги онуків до бабусі і засудження зневажливого ставлення до старих людей. (Василь Трош); «А хіба існує кращий відпочинок, ніж там, у селі, злитися з природою після важкої праці та успішного закінчення п'ятого класу»?)

4.2. Робота з епіграфом

Давайте ще раз прочитаємо епіграф до нашого уроку (учень читає вголос). Подумайте чи здійснились мрії головних героїв повісті Ярослава Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або химера лісового озера? (Так, вони досягли свого та поїхали на відпочинок до Юрківки, щоб зібрати колекцію комах).

4.3. Заключне слово вчителя

- Давайте подумаємо чи справді події у повісті були таємничі і веселі?
- А завдяки чому? (Завдяки пригодам двох товаришів).

Повість «Митькозавр із Юрківки, або химера лісового озера» розповідає про веселі, незвичайні, таємничі пригоди двох хлопчиків Сергія та Митька. За жанром це пригодницька повість. За веселим, пригодницьким характером оповіді і бажанням оспівати справжню дружбу ця повість нагадує трилогію В. Нестайка «Тореадори з Васюківки».

Загалом творча манера Ярослава Стельмаха є особливою та унікальною. Він був майстром дитячої психології та завжди з великим інтересом досліджував внутрішній світ дитини. Його твори для дітей насичені емоціями, гумором і пригодами.

Літературні критики завжди говорили про Стельмаха лише з позитивом. Це була комунікабельна, щира та творча особистість. На жаль, 4 серпня 2001

року автомобільна катастрофа передчасно перервала життя такого талановитого письменника.

V. Оголошення і коментар домашнього завдання

Записуємо до щоденників домашнє завдання. Читати та вміти переказувати III, IV розділи твору, скласти запитання до них.

ТЕМА: Навчання української літератури у складних умовах: плануємо гнучкі заняття із застосуванням гнучких методів і прийомів

Питання для опрацювання:

1. Закордонний досвід планування уроків у складних і непередбачуваних умовах
2. Навчання і психічне здоров'я.
3. Практико-орієнтовані завдання на **уроках** з української літератури: подолання перешкод.
4. Онлайн-уроки з української літератури Тамари Бабійчук
5. Практико-орієнтовані завдання на **позакласних заходах** з української літератури: подолання перешкод.
6. Навчання української літератури та інфомедійна грамотність. Робота із медіатекстом: газетний текст, теле- і радіотекст, рекламний текст. Культура інформаційної взаємодії, медіабезпеки і медіагігієни. Онлайн-заняття з Дятленко Т.І.

Матеріали для заняття

Матеріал запропоновано як для лекції, так і практичного заняття

1. НАВЧАННЯ У СКЛАДНИХ УМОВАХ: ПЛАНУЄМО ГНУЧКІ УРОКИ

Вивчаємо закордонний досвід планування уроків у складних і непередбачуваних умовах.

Кембриджський університет посібник із навчання у складних та невизначених умовах «**Викладання у складних обставинах**».

Пропонуємо розглянути основні тези однієї з глав посібника: «Як бути ефективним у класі. Планування уроків».

 **Особливості планування уроків в умовах невизначеності**

Коли ми говоримо про адаптацію уроків до невизначених або складних умов, то насамперед маємо на увазі гнучкість. Досягти її можливо тільки за умови балансування між двома протилежностями: підготовка до уроків має бути **ретельною та спрощеною одночасно**. Звісно, планування занять «заради галочки» рідко буває дієвим та не має практичного сенсу. «Живий» та реальний план не обов'язково має являти собою розлогий і детальний документ. Інколи його навіть не треба записувати. Якщо у вас хороша пам'ять (і якщо не має організаційної потреби), можна просто тримати основні пункти в голові.

Важливо розуміти, що саме планування може забезпечити ту саму гнучкість, що так потрібна тоді, коли трапляються непередбачувані ситуації. Також грамотне планування дозволяє передбачити потенційні проблеми, а отже і визначити спосіб їхнього подолання.

Автори посібника пропонують потренуватись у складанні плану дій на випадок наступних ситуацій:

- ➔ Немає прогресу в навчанні.
- ➔ Учні почуваються розгубленими.
- ➔ Діти нудьгують або не можуть зосередитися.
- ➔ Ви не встигаєте охопити всі теми, що були заплановані.
- ➔ У вас недостатньо матеріалу для уроку.

! Зауважити: Так, тобто потрібно створити шаблон, яким ви скористаєтеся у складній ситуації. Під час непростих ситуацій робота за шаблоном є психологічно корисною як для учнів, так і для вчителів. Загальний шаблон може виглядати наступним чином: Вступ – Початок – Подача матеріалу – Поглиблення теми – Резюме.

Як зробити уроки гнучкішими?

Кожен урок – це унікальна подія, на яку впливають конкретні фактори: від погоди до святкування Дня Незалежності. Свій вплив має і місце уроку в щоденному розкладі. Тож під час планування варто подумати та врахувати вплив усіх цих факторів.

Навіть якщо мета уроку не змінюється, суттєві корективи у план можуть внести: події на фронті, відсутність більшості дітей онлайн, збої в роботі інтернету тощо. Тож подумайте, чи можете ви змінити або звести до мінімуму вплив будь-якого з цих факторів. Якщо ні, то вигадайте, як можна перетворити шкідливий вплив на корисний.

Враховуючи вищеописані фактори, ви можете:

- ➔ Переглянути підручник, аби визначити, як можна викладати ті самі теми, але релевантно ситуації (або цікавіше).
- ➔ Збільшити кількість групової та самостійної роботи протягом уроку (це дозволить знизити негативний вплив збоїв в роботі інтернету).

➔ Надавайте перевагу коротким навчальним вправам і продовжуйте вдосконалювати моделі взаємодії.

➔ Визначте головну мету і шляхи її досягнення. Наприклад, заняття може бути максимально практичним, без жодних лекцій. Також можна пов'язати тему уроку з подіями у країні.

➔ Під час планування визначте, які частини є «основними». Для них потрібно розробити «План Б», аби не імпровізувати, якщо форс-мажор таки трапиться. Наприклад, основним компонентом вашого початкового плану є відтворення аудіоматеріалу чи лекція, однак пролунав сигнал тривоги (або зник інтернет). У такому випадку ваш «План Б» може передбачати попередню розсилку учням стенограми запису, з якою вони зможуть самостійно попрацювати офлайн.

➔ У вас має бути додатковий матеріал або завдання на той випадок, якщо дітям так сподобається тема, що вони виконають всі завдання неочікувано швидко.

! Цікаво знати: Уявіть, що урок – це подорож автобусом, де ви водій, а учні – пасажери. Як водій ви знаєте пункт призначення і не маєте робити з цього таємницю. Розкажіть пасажерам, коли вони сідають у транспорт, які зупинки передбачено, куди ви прямуєте, скільки це займе часу.

Зауважте, що не обов'язково показувати точний маршрут, адже під час подорожі можуть трапитися ситуації (погана погода, аварія, закрита дорога), що змусять вас швидко обрати інший маршрут. Але не варто засмучуватись, адже новий шлях може бути навіть цікавішим за той, що ви спочатку планували.

Отже, якщо узагальнити, планування не повинно займати багато часу. Воно має допомогти передбачити конкретні проблеми і підвищити вашу готовність реагувати на них. Також у часи невизначеності вкрай важливо створювати уроки-трансформери: їх можна швидко пристосувати до непередбачуваних випадків.

Джерело: журнал «На урок»

2. Навчання і психічне здоров'я В УМОВАХ ВІЙНИ».

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН УКРАЇНИ, Вища школа лінгвістична в Ченстохові, Польща, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Українська Асоціація організаційних психологів та психологів праці, Україна) <https://youtu.be/cTeahzn1J04> Усеукраїнський круглий стіл «Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд».

Програма заходу охоплювала низку надзвичайно важливих панелей, зокрема, і психологія евакуації; освіта під час війни; психотехнології допомоги. Кожний виступ ґрунтовний, конструктивний.

<https://www.facebook.com/ispp.org.ua>,
<https://ispp.org.ua/.../kruglij-stil-psixologiya.../>

Є можливість переглянути відеозапис.

🎥 Частина 1

<https://youtu.be/zw2F71GOHII>

🎥 Частина 2

<https://youtu.be/YGCo-BcArtY>

3. «Практико-орієнтовані завдання на уроках української мови: подолання перешкод" (вебінар проводили Наталя Дика, Олександра Глазова; у групі нашої є слайди. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1615523102139211&id=100010446093840)

Поміркуйте, які методи і прийоми використовують дослідниці.

Онлайн-уроки з української літератури Тамари Бабійчук

<https://www.youtube.com/watch?v=Ih50dcE22CY&t=1750s>

Поміркуйте, які методи і прийоми використовує дослідниця.

<https://www.facebook.com/patriotka.tamara>

ось один із уроків (можете взяти інший)

<https://www.facebook.com/patriotka.tamara/posts/3226345200929322>

УРОК ТРЕТІЙ. ПОВІСТЬ «СЛОВО МАТЕРІ» БОРИСА АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА.

Головний герой повісті «Слово матері» Бориса Антоненка-Давидовича, гімназист Іван Сметана, отримує заповіт умираючої матері – пам'ятати рідну мову і розмовляти нею..

Однак дуже швидко хлопець забуває мамині слова.

Він прозріває, коли стає свідком дикої сцени в панському будинку.

До панської покоївки Зіньки прийшла мати. У присутності доньки пани глузують з мови бідної селянки. А Зінька, соромлячись рідної матері, дозволяє їм це робити.

ПИТАННЯ ДО ЧИТАЧА:

1.Що ви знаєте про лінгвоцид?

2.Яскравим прикладом якого виду лінгвоциду є повість?

3.А як би ви вчинили на місці Зіньки? Зіньчиної матері?

СПРОБУЙТЕ ВИКОНАТИ ЗАВДАННЯ:

1. Якщо ви ще не розмовляєте українською мовою, то спробуйте це зробити сьогодні, зараз.

Не бійтеся помилок. Говоріть.

2. Слухайте українські пісні, дивіться українські фільми, читайте українські книги.

3. Якщо українську мову ви знаєте, то постарайтеся хоча б одну людину навчити нашої мови...

4. Придумайте різні варіанти ваших відповідей у ситуаціях, коли українську мову принижують.

УРИВОК З ПОВІСТІ.

Мати: (кланяється) До вашої милості, паночку.

Зробіть ласку, пустіть Зіньку...

Дівка вже на порі стала, скоро й рушники подавати треба...

Пан: Постой, постой, матушка!

Это какие же «ручники»?

Допустим – замуж, но к чему ты приплела эти свои «ручники»?

Мати: Не плетуть їх у нас, а тчуть.

А потім сама дівка їх вишиває.

Закон так велить.

Практико-орієнтовані позакласні заходи з української літератури: подолання перешкод.

Проаналізуйте сайт «Онлайн-хаб позашкільної освіти Сумщини»

https://sites.google.com/view/pozashkilnaosvitasumshchyny?fbclid=IwAR1HRe_SZ2wyRIRROHBTxe6Djq00qV8HMWXKXkUOoVLIInJPLabbEAFHnh3s

Ми всі є Україна. Кожен із нас живе з Україною в серці, і це не залежить від того, де саме ми перебуваємо сьогодні! Кожен із нас живе вірою у світле майбутнє! А наше спільне майбутнє – це діти, які потребують мирного життя, високоякісної освіти, а також різнопланового, емоційно й діяльнісно привабливого позашкільного освітнього і соціокультурного простору.

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ.

Вправа «Секрети оголошень» для використання на уроці української літератури

https://medialiteracy.org.ua/vprava-sekret-y-ogoloshen-dlya-vykorystannya-na-urotsi-ukrayinskoyi-literatury/?fbclid=IwAR2_VHEF2FPrls-qXWzVumO2K-H7W41uymgCdUzgPXJHxkG1GV4L1P1wphQ

Авторка: Баранова Вікторія Миколаївна, вчителька української мови та літератури КЗ «Городнянський ліцей №2№» Городнянської міської ради Чернігівської області.

Матеріали:

МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус»:е-посібник / Уклад. Семенов О., Муратова О., Пономаренко Н. П. Суми – Бахмут, 2021. 166 с.
https://rctpd.sspu.edu.ua/images/campus/E-posibnyk_MEDIIVCHYTEL.pdf

Завдання

- До нас на заняття ми запросили Наталю Пономаренко, яка презентує питання інтеграції медіаграмотності у сучасний урок української літератури.
- Що з її наукових пошуків Вам імпонує у навчанні української літератури в основній та старшій школі?
<https://www.youtube.com/watch?v=McAzZwBITjk&t=978s>

Ефективні практики навчання на уроках української літератури

<https://www.youtube.com/watch?v=1jPbrbgELYk&t=554s>

Кузьменко Оксана Михайлівна, вчителька української мови і літератури Кириківської загальноосвітньої школи I – III ступенів Кириківської селищної ради Охтирського району Сумської області.

Онлайн-сервіси // інтернет-ресурси для організації освітнього процесу

- *відеоконтент* (вебінари, ютуб-канали); *соціальні мережі* (Facebook, Twitter, LinkedIn, Google talk, чат Yahoo, Skype, WhatsApp тощо), *аудіоконтент* (подкасти);
- освітні платформи (Prometheus, Ed-Era, IREX, портал «На урок»);
- *науково-популярні сайти* (Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність» (<https://medialiteracy.org.ua/>), спільнота «Розвиток медіапсихології та медіаосвіти в Україні» (<https://cutt.ly/LWMIvx2>), сайт лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти НАПН України (<http://www.mediaosvita.org.ua>), портал «Детектор Медіа» (<https://ms.detector.media/>), сайт «Lira.net» спецпроект «Медіагігієна» (<http://uchoose.info/category/kolonky/mediahihiena/>), сайт Stopfake.org (<http://www.stopfake.org>) MediaLab (<https://medialab.online>));
- *онлайн-посібники, е-словники.*

Шкільний підручник - це спеціальна навчальна книга, у якій викладаються основи знань з української мови на рівні сучасних досягнень науки і культури відповідно до освітніх стандартів і програм. Підручник є важливий засобом самовдосконалення учня, формування його мовної картини світу.

В основі побудови підручника лежать загально дидактичні принципи і зокрема науковості, систематичності й послідовності, наступності і перспективності, зв'язку теорії з практикою, наочності, доступності, свідомості та ін., що забезпечує процес навчання й успішного засвоєння учнями навчального матеріалу, формування мовленнєвих умінь і навичок.

<http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/2465/%D0%9F%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%D0%9C.%D0%86.%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%9F%D0%98%20%D0%9F%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A5%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%86%D0%92.pdf?sequence=1>

М.І. Пентиліук ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НОВИХ ПІДРУЧНИКІВ

Новий підручник, на наш погляд, повинен відображати зміст шкільної програми й ті методичні новації, що з'явилися в практиці роботи вчителів. Разом з тим підручник має виконувати свою основну традиційну функцію – служити джерелом знань і мовленнєвого розвитку дитини, а отже, забезпечувати виховання мовної особистості

У змісті і структурі підручників слід урахувати низку дидактичних принципів: особистісно-мотиваційний, диференціації та індивідуалізації, креативності, розвивального навчання, міжпредметних зв'язків, комунікативності та ін.

Особистісно-мотиваційний принцип забезпечує постійний інтерес учнів до навчання, розвиток індивідуальних пошукових здібностей, властивий тій чи іншій особистості. У підручниках добирається і компонується дидактично-ілюстративний матеріал таким чином, що викликає в учня бажання пізнавати нове, формує стійку мотивацію до оволодіння мовою та життєву необхідність користуватися нею. Більшість завдань у підручниках мають бути проблемними і спрямованими на розвиток пізнавальнопошукових здібностей учня. Принцип диференціації та індивідуалізації навчання належить до традиційних. Однак слід його дещо модернізувати й допомогти вчителю повнішою мірою реалізувати як індивідуальний підхід до учня, так і диференційоване навчання. Цьому слугуватиме низка варіантних завдань, що вимагають від учнів

урахування віку, статі, соціального стану людини, про яку говорить або пише учень. Такі завдання, на наш погляд, сприятимуть розвитку індивідуальних смаків, уподобань учнів і вихованню в них загальнолюдських та індивідуальних моральних якостей і переконань. Диференціацію навчання варто представити системою завдань до кожної вправи (2–4), спрямованих на повторення, поглиблення, корекцію знань, умінь і навичок учнів. Особливу увагу необхідно звернути на систематизацію й узагальнення вивченого, лексико-фразеологічну роботу, розвиток умінь аналізувати мовні явища й користуватися ними в процесі спілкування, щоб учитель мав змогу вибирати завдання до вправ, ураховуючи рівень підготовленості учнів. Важливе місце в підручниках повинне зайняти розвивальне навчання. За когнітивною методикою цей принцип визначився як один з провідних. У цьому ключі матеріал підручників треба орієнтувати на формування мисленнєво-мовленнєвої активності учнів, що виявляється у сприйнятті, розумінні, засвоєнні мовних одиниць і явищ, осмисленні їх комунікативної доцільності та ролі в текстах різних стилів. Теоретичний матеріал, завдання і вправи при цьому набувають мовленнєвої спрямованості й забезпечують органічний розвиток мовної та мовленнєвої компетенцій учнів, що реалізується через усі види й форми мовленнєвої діяльності. Важливу роль у формуванні мовленнєвих умінь і навичок учнів відіграє текст. I

Істотною ознакою підручників має бути різноманітність змістової наповнюваності текстів і завдань до них, але такої, що відповідає соціокультурній змістовій лінії. Тематика текстів спрямовується на розвиток ерудиції школярів, їхніх особистісних запитів й уподобань. Домінуючими будуть тексти оптимістичного змісту, виховного характеру, українознавчої, загальнокультурної тематики, що позитивно впливатимуть на розвиток гуманістичного світогляду учнів, етики спілкування й загальної культури. На принцип міжпредметних зв'язків необхідно спиратися в завданнях до вправ, особливо креативного (творчого) характеру, що дозволить якісніше реалізувати соціокультурну змістову лінію програми.

Сучасна методика орієнтує вчителя на формування текстотворчих умінь і навичок учнів, під якими розуміємо комплексне поєднання умінь конструювати тексти різних стилів, типів, жанрів, діалогічної чи монологічної структури в усній або писемній формі. Саме це методичне положення має лягти в основу матеріалів до уроків розвитку комунікативних умінь і навичок. Особливу увагу в нових підручниках слід приділити правилам спілкування з урахуванням дискурсивного мовлення, предметом якого є не тільки створений учнями текст діалогічної чи монологічної структури, але й самі співрозмовники, мета, мотив, ситуація і сфера спілкування. На наш погляд, саме таким мовленням і має оволодіти випускник середньої школи. Ідея

збалансованого навчання усіх видів мовленнєвої діяльності мусить знайти втілення в підручнику для кожного класу

<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5bd/c11/8e3/5bdc118e32ea9452929709.pdf>

ПІДРУЧНИК МАЄ БУТИ БІЛЬШЕ, НІЖ КНИЖКОЮ

<https://nus.org.ua/articles/yakym-maye-but-y-suchasnyj-pidruchnyk-i-yak-proponuyut-zminyty-ekspertyzu/>

ТЕКСТИ ДЛЯ АНАЛІЗУ

Візуально підручники стали іншими. У багатьох підручниках є цікавий контент. Але коли заглибилися в зміст, ми побачили низку системних помилок.

І досі є підручники, які не реалізують принципів, філософії, концептуальних засад НУШ.

До того ж є окремі консервативні підручники, у яких тексти переписуються з року в рік. Деякі перенасичені образами й персонажами минулих часів, наприклад, із радянських мультфільмів.

Ще одна **проблема – застарілі наукові дискурси, які автори й досі використовують, ігноруючи новітні досягнення.**

Підручник вже давно не є просто механістичною “сумою знань”. Він, насамперед, покликаний сприяти розвитку системи мислення, розвивати компетентності тощо. Підручник не просто вчить мислити. Він має бути сформований як відкрита система, що спонукає учнів у кожному завданні спрямовувати свої пізнавальні зусилля назовні. Тобто ці завдання мають виштовхувати учня буквально кожного уроку за межі підручника.


Не може бути жодної системи, усі проблеми якої можуть бути розв’язані в межах цієї системи. Завжди знайдеться хоч одне завдання, яке буде потребувати відкриття системи, виходу за зовнішньою інформацією.


Так і підручник не може бути закритою, герметичною системою. Чимало видавництв підійшли до рішення цього питання механістично – ввівши QR-коди, вони начебто вийшли за межі підручника. Але не завжди сайти, які закодовані, є адекватними й релевантними. Вони можуть привести й на сайти про лікування раку содою. Це не вихід за межі системи.


ЯК ПОТРІБНО ГОТУВАТИ ПІДРУЧНИКИ





Як не нашкочити: міркування стосовно художніх текстів на уроках української літератури.


 Чи зможе велика частина наших дітей зараз на уроках української літератури в 7-му класі вивчати повість Григора Тютюнника «Климко» - твір про Другу світову, де хлопчика пронизує куля?


 А повість Андрія Чайковського «За сестрою», де татари напали на село, а мати, захищаючи дитину, розрубала ворога сокирою і загинула на очах підлітка?... Це теж твір для 7-го класу.


 Наскільки важливо нашим 11-класникам вивчати зараз «Модри Камень» Олеся Гончара - новелу про радянського бійця і закатовану Терезу?


 Звичайно, ці твори (і багато інших) багатопроблемні - і згадані епізоди - просто епізоди. Але чи не будуть вони тригерами для дітей, які бачили жах війни зблизька?

 **Про тексти в підручниках для початкової школи говорить [Світлана Ройз](#) (далі скопійовано):**


 Про травмачутливі тексти в шкільних підручниках. Важливе. За ці вихідні між відключенням світла я прочитала 11 підручників (це 22 книжки) з української мови та читання для 1 класу. Пообіцяла собі, що перечитаю всі підручники з читання та мови для молодшої школи, все що викладено на сайті МОН. Навіщо - на вихідних мені прийшлося допомагати кільком дітям після опрацювання на уроці тексту - легенди. В якій йдеться про те, що під час війни хлопчик злякався, не захистив своє село і його мама загинула. І всі його звинувачують в смерті мами... Вчителька, спасибі їй, як могла, допомагала дітям вопратись із емоціями.... Це, насправді, прекрасний підручник. Але саме цей текст саме в цей час, саме з тими завданнями, що до тексту даються - може бути тригером для загострення страху, почуття провини у дітей. І якщо вчителі його зараз і використовують (краще взагалі не давати) - потрібно одразу пропонувати дітям інші завдання до тексту, наприклад - із словами - боятись нормально. А давайте герою допоможемо відшукати силу.


 Я вирішила прочитати всі підручники. Я не можу і не буду оцінювати якість, практичність, ілюстрації. Це не мій фах. І я знаю, що підручники не будуть передруковуватись.


 Я пишу рекомендації до різних тем - тільки про те, в чому я розбираюсь - не для того, щоб знецінити чи прибрати (бо дітям важливо зустрітись і з складними темами), а для того, щоб тексти зробити більш безпечними, і можливо, запропонувати нові сенси. Всі підручники якісні.

 Але під час читання, я побачила не тільки "травмачутливі теми" - як, наприклад, для дітей 6-7 років міф про Ікара, де є слова: " Ікаре! Ікаре! Де ти? Відгукнися! Немає відповіді. Побачив Дедал на морських хвилях пір'я з крил Ікара і зрозумів, що сталося. І зненавидів Дедал своє мистецтво, як зненавидів і той день, коли задумав врятуватися з Криту по повітрю! А тіло Ікара довго носили морські хвилі. І потім люди назвали море те Ікарійським" це текст для 6 річок, які сприймають тексти міфів не так, як дорослі. І маленькі діти будуть

увяляти собі мертве тіло, що несеться хвилями і чути слова "зненавидів мистецтво", "зненавидів день, коли вирішив врятуватись".

 Я помітила тексти, що досі кажуть дітям, якщо ти не ділишся, ти поганий. (І я буду пропонувати для обговорення більш коректно: прекрасно вміти ділитись, але щось може бути тільки твоїм, і це має бути твоїм вибором). Про те, що Я - остання буква в алфавіті, і скромність прикрашає людину (і я буду пропонувати разом з дітьми шукати баланс між постійним вихваланням, можливістю дати місце і іншим, і коли ми постійно ставимо себе на останнє місце).

 Знаєте, я вперше впевнена, що це моє волонтерство важливо. Але я вперше не знаю, чи важливо це комусь, окрім мене. Я все одно це зроблю. Залишилось прочитати 66 книг 2-4 класів. І буду намагатись це опублікувати в рекомендаціях до читання. І сподіваюсь на розуміння і підтримку.

 Я прошу вчителів, коли зараз вони бачать в підручниках теми про смерть, про війну, про страх, навіть, про дім - бути дуже уважними і чутливими. І я завжди готова супервізувати, допомогти в тому, в чому спеціаліст.



МЕТОДИЧНІ РОДЗИНКИ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Підготовка до педагогічної практики

1. Пропоную ознайомитись із конспектами магістрантів, звітною документацією з педагогічної практики,

Звітною конференцією з педагогічної практики

<https://www.youtube.com/watch?v=A3pQ8IR1Dyg&t=423s>

Порадами Алли Рябухи, начальниці Управління державної служби якості освіти в Сумській області

<https://www.youtube.com/watch?v=WUG4dzn2krs&t=586s>

2. Академічна доброчесність і конспекти уроків


Academic Integrity - AICE Course

Академічна доброчесність в європейському освітньому та науковому просторах

«Академічна доброчесність в європейському освітньому і науковому просторах: багатовимірні імерсивна модель».

<https://www.facebook.com/UrVolk/videos/532111855440554?idorvanity=1724151567914434>


Переглянути відео і записати основні тези заходу.


-  3. Комікси як дидактичний та ілюстративний матеріал на уроках української мови та літератури й англійської мови.


Всеукраїнський освітній проєкт «Українська література в коміксах» за підтримки Українського культурного фонду (Ольга Ходацька).


Модель сучасного вчителя/вчительки передбачає готовність до застосування нових ідей та інноваційних технологій навчання, здатність постійно навчатися, бути в творчому пошуку.


Ця модель вимагає глибоких і різноманітних наукових, професійних знань, умінь, навичок, котрі становлять основу професійної компетентності. Ці якості формуються спочатку в студентських аудиторіях, а потім – у щоденній учительській праці.


-  Проєкт «Українська література в коміксах» передбачає знайомство з відомими творами української літератури, допоможе популяризувати українську літературу, розвинути читацькі інтереси, удосконалити мовну компетентність, сформувати міцні та гнучкі знання з української літератури й мови.

-  Учителі й вчительки, своєю чергою, зможуть використовувати комікси як дидактичний та ілюстративний матеріал на уроках української мови та літератури й англійської мови.


-  До цифрового каталогу включено художні твори з ілюстраціями, цитатами, паспортними характеристиками до творів (жанр, тема, ідея, напрям, основна думка, сюжет) і підбіркою корисних лінків, що допоможе читачам розібратися з історичним контекстом, персонажами, сюжетом та ідейним складником. А QR-коди «перенесуть» читачтво на сторінки власне текстів художніх творів.

-  У буклеті представлені такі твори: героїчна поема «Слово про похід Ігорів»; поема «Катерина» Тараса Шевченка; історична повість «Захар Беркут» Івана Франка; драма-феєрія «Лісова пісня» Лесі Українки; соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького.

-  Родзинкою буклету є і його двомовність: україномовний та англійськомовний варіанти дозволять популяризувати Україну, її історію та культуру, мову та літературу інноваційними інструментами не тільки в нашій країні, але й за кордоном.

-  Процес створення інформаційного буклету: від візуальної концепції, основних елементів – скетчевих образів, «рукотворного» дизайнерського

стилю, створених власних шрифтів у стилістиці hand drawn, акцентних ілюстрацій, стилізованих портретів із художніх творів до готового продукту, інформаційного буклету з коміксами.

 Процес організації вивчення української літератури або повторення та систематизація вивченого з використанням буклету «Українська література в коміксах» дозволить зробити заняття цікавими, яскравими та різноманітними за формою, налагодити зворотній зв'язок зі школярством; а процес підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання – захопливим та інтерактивним. Це надасть можливості отримувати не тільки знання по-новому, але в подальшому – й високі результати в навчанні.

Авторка проекту «Українська література в коміксах» Ольга Ходацька (Ольга Ходацька), керівник Надія Грачовій (Nadezhda Gracheva), дизайнер Олена Черкун, Український культурний фонд (Український культурний фонд).

Каталог проекту можна знайти тут <https://cutt.ly/BN4wmXn> 

ВИРОБНИЧА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У програмі виробничої педагогічної практики з української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти, що відбувається у 2022-2023 н.р. відповідно до наказу СумДПУ імені А.С.Макаренка №262 від 22 серпня 2022 року «Про організований початок 2022/2023 н.р.» в умовах воєнного часу, яскраво викристалізувалось і таке призначення, на якому наголошувалось фахівцями Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника ще у 2019 році: опанувати фахові навички педагога-наставника з метою реального формування у школярів національної самоідентифікації; бережно плекати в юних душах питомого бажання сприймати українську мову та національне українське красне письменство як неперехідні національні цінності; виробляти здатність активно реалізувати україноцентричний підхід у власній професійній діяльності.

Мета педагогічної практики з української мови і літератури – оволодіння сучасними методами і формами організації навчально-виховного процесу у старшій (профільній) школі.

На призначенні фахової практики зацентрована увага в законодавчо-нормативних документах. У Законі України «Про освіту» (2017) наголошується, що результатом професійної підготовки у ЗВО є набуття майбутніми вчителями компетентностей зі спеціальності (предметної спеціальності, спеціалізації), педагогіки, психології, у тому числі шляхом проходження

педагогічної практики [3]. У Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.) зазначено, що обов'язковою складовою освітнього процесу підготовки здобувача вищої або фахової передвищої освіти до педагогічної професії є безперервна педагогічна практика

Проведення виробничої педагогічної практики регулюються положеннями «Положення про організацію освітнього процесу у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка» (https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/documents/polozhennya_pro_organizaciyu_osvitnogo_procesu_bb7d2.pdf), «Про проведення практик у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка» (https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/documents/polozhennya_pro_praktiku_20dc6.pdf), Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка (наказ № 420 від 30 вересня 2019 року), робочими програмами практики*, договорами з базами практики.

Означені вимоги актуалізують функціональні обов'язки вчителя української мови і літератури (створення освітнього середовища, професійний саморозвиток, проведення педагогічних досліджень та ін.), що обумовлені компетентностями у Професійному стандарті за професіями «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020 р.). Визначальними для професійної діяльності вчителя є і наскрізні уміння учнів, визначені у Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.): здатність учнів успішно навчатися, уміння висловлювати власну думку, працювати з інформацією, аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати, висловлювати припущення і робити висновки, розв'язувати проблеми, працювати в команді, приймати рішення, ефективно спілкуватися, генерувати нові ідеї тощо.

Проаналізуйте уривки звітів про результати проходження виробничої педагогічної практики з української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти здобувачів другого рівня вищої освіти у 2022-2023 н.р.

1. Студентка *Вербицька Вікторія Сергіївна* проходила педагогічну практику в Комунальній установі Сумська спеціалізована школа I-III ст. №1 імені В. Стрельченка з 26 вересня по 04 листопада 2022 р.

За звітний період виконувала обов'язки вчителя української мови та літератури, англійської мови, класного керівника. У 10-Б і 7-А класах провела 4 уроки української мови, 4 уроки української літератури, 3 уроки англійської мови, профорієнтаційні заходи.

Усі уроки української літератури, української мови і англійської мови попередньо узгоджувались з учителями-предметниками, які надавали методичні рекомендації щодо теоретичної та практичної складової. Особливо вдало було проведено уроки аналізу художнього тексту, вивчення лексичних

норм української мови, вивчення життя і творчості драматургів, а також уроки англійської мови з вивчення лексики, читання та аудіювання.

Уроки засвоєння нових знань намагалась урізноманітнювала дискусійними питаннями, опитуваннями щодо власних думок із теми, застосовувала інтерактивні вправи на платформах LearningApps, Padlet, WordWall, Miro, Mentimeter, Canva. На кожен урок урок було розроблено презентацію, по можливості, короткі відеоматеріали.

Основними критеріями ефективності проведення уроків під час педагогічної практики були: активна робота учнів, якісне виконання учнями домашнього завдання, кількісно правильні розрахунки часу та методів на уроці. Для контролю знань використовувала такі види і форми роботи: тестування, опитування, завдання творчого характеру.

Під час практики іноді траплялися помилки і прорахунки у визначенні кількості завдань і вправ для виконання під час уроку, але згодом було визначено оптимальну кількість завдань і часу відповідно до рівня знань учнів. Технічні проблеми виникали через повітряні тривоги та відключення світла у місті, тому уроки у цей час проводилися в асинхронному режимі.

На належному методичному рівні студентка провела мовно-літературний захід «Як говорять Суми?», інформаційну бесіда з учнями 10-Б класу про спеціальності та напрями підготовки студентів-філологів у СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Таким чином, педагогічна практика допомогла застосувати набуті знання, уміння та навички безпосередньо майбутній професійній діяльності.

Корнієнко Аліна Олександрівна проходила педагогічну практику в Сумській гімназії № 1 в 10-А та 5-О класах з 26 вересня по 6 листопада 2022 року.

Під час проходження практики Корнієнко Аліна Олександрівна показала гарний рівень знань з української мови та літератури, англійської мови. На уроках студентка поводи́ла себе впевнено, добре орієнтувалася в матеріалі, намагалася залучити до освітнього процесу кожного учня, усі питання узгоджувала з учителями-предметниками.

За період практики провела 7 уроків з української мови, 4 уроки з української літератури у 10-А класі та 4 уроки англійської мови у 5-О класі під час яких проявила високий рівень професійної компетентності. Студентка старанно готувалася до кожного уроку, вдало добирала методи їх проведення, створювала змістовні, цікаві конспекти та на кожне заняття готувала наочний матеріал. Плани проведення уроків обговорювала з учителями-предметниками. Подбала про доступність і науковість. Уроки, проведені нею, були насиченими предметним змістом та наочно-ігровим матеріалом. Під час підбору матеріалу враховувала вікові та індивідуальні особливості дітей.

У школі проводилося змішане навчання: частина пізнавальної діяльності учнів відбувалася на уроці під безпосереднім керівництвом учителя, а інша – шляхом самостійної роботи з електронними ресурсами, Wordwall та Learning.Apps. Для проведення дистанційних уроків використовувала інтерактивні платформи Classroom та Zoom. Заняття були проведені у синхронному режимі, що є важливо для учнів не лише в навчальному аспекті, а й у соціально-психологічному. Використання групових та колективних форм роботи є ускладненим в умовах дистанційного навчання, тому акцентувала увагу на дискусійних, партнерських варіантах і формах актуалізації опорних знань та закріплення теоретичного матеріалу що сприятимуть розвитку актуальних соціальної та громадянської ключових компетентностей.

Під час проведення онлайн-занять намагалася залучати учнів до активної роботи, висловлювання своїх ідей, пропозицій та надавати можливість їм спілкуватися між собою.

Проводячи уроки, зосереджувала роботу навколо чотирьох видів мовленнєвої діяльності: слуханні й говорінні, читанні та письмі. Добираючи навчальні завдання, намагалася уникати одноманітності та репродуктивності, а натомість збільшувала кількість завдань творчого спрямування, щоб сприяти вивільненню позитивних емоцій, підтримці віри дітей у власні сили й можливості.

Під час практики студентка ознайомила з особливостями реалізації освітніх програм та управління дитячим колективом. Вона зарекомендувала себе відповідальною, старанною, доброзичливою, уважною до дітей. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність дитини.

Свинолуп Ольга Юрївна проходила виробничу педагогічну практику в КУ Сумській загальноосвітній школі I-III ст. № 15 ім. Д. Турбіна.

Навчально-виховну роботу у школі проводила через освітню платформу Teams. Класні керівники, учителі-предметники надали всі необхідні документи: класні журнали, плани роботи. На основі цих документів був розроблений індивідуальний план роботи на період практики.

Загалом за період практики було проведено 4 уроки української мови, 4 уроки української літератури, 3 уроки англійської мови, позакласні виховні заходи (у 10 класі – позакласний профорієнтаційний захід «СДПУ ім. А.С. Макаренка запрошує!»; у 6 класі – виховний позакласний захід «Day of Halloween: all about that this holiday came to as»).

На уроках української мови та літератури серед традиційних методів навчання найбільш ефективно проявив себе метод бесіди, який реалізовувався найчастіше прийомами опитування, і, через постановку ретельно продуманої системи запитань, підводив учнів до розуміння нового або актуалізування уже вивченого матеріалу. Серед нетрадиційних методів високою популярністю серед учнів користувалася вправа «Редактор», у якій

необхідно було знайти і виправити помилку в поданих реченнях, на уроках української літератури – складання паспорту аналізованого твору. Серед інноваційних методів навчання, зокрема на уроках української літератури, найкраще проявили себе діалогові технології, а саме проблемна лекція (прослухавши лекцію, учні долучалися до дискусійного обговорення проблемних питань, які я заздалегідь окреслила) та лекція-залучення.

Актуалізація навчальної діяльності найчастіше втілювалася за допомогою засобу «Мозковий штурм», який дозволяв швидко пригадати основний навчальний матеріал минулого уроку. Підвищення рівня пізнавальної діяльності вдалося домогтися завдяки створенню «ситуацій успіху»: учні постійно отримували позитивну оцінку за старання, що стимулювало їх до ще більших досягнень; використовувався прийом «Еврика» (створення ситуації, де учень самостійно виконує завдання і робить для себе якісь відкриття, висновки), перед кожною вправою проводилися інструктажі, застосовувалися різні способи емоційного заохочення учнів до навчання.

На уроках використовувалися всі види контролю знань: усні, писемні. Проте найбільш ефективним можна вважати тестовий контроль, адже саме завдяки ньому можна було організувати перевірку учнів асинхронно, забезпечити їх самоперевірку.

Ковтуненко Олена Олександрівна проходила практику на базі КУ Сумська спеціалізована школа I-III ступенів №7 імені Максима Савченка Сумської міської ради вчителем-предметником української мови, української літератури (10 клас), англійської мови (6 клас), а також класним керівником 10 класу.

На кожному уроці використовувала різноманітні вправи й завдання на повторення чи то закріплення матеріалу (відкритий мікрофон, робота з qr-кодами, асоціативні кущі, мінідискусії, мовні здогадки, ребуси, цитати, дидактичні онлайн-ігри тощо). Були задіяні аудіо- відеозаписи, портрети письменників. У створенні дистанційних уроків неодноразово ставали в нагоді такі освітні ресурси й платформи, як: EdEra, Всеосвіта, LearningApps, WordWall, Canva, WordArt (WordCloud), онлайн-дошка Miro тощо.

Під час проходження практики студентка виявила організаторські здібності, показала глибокі знання теоретичного матеріалу, належний рівень володіння методикою навчання української мови та літератури, англійської мови. Окрім цього, проявила вміння правильно й ефективно використовувати інноваційні технології під час проведення уроків, залучати творчі грані дітей, знаходити індивідуальний підхід до кожного.

Зазначимо, що Ковтуненко О. О. проводила змістовні уроки, у процесі яких використовувала найрізноманітніші форми (інтерактивні, фронтальні, групові, індивідуальні) й методи роботи (словесні, наочні, практичні, дослідницькі, пояснювально-ілюстративні, самостійну роботу). Вдале

поєднання сучасних технологій, фото- відео- аудіоматеріалів, дидактичних ігор, цікавих та актуальних методів роботи покращувало учнівську діяльність, мотивувало учнів до вивчення тем. До кожного уроку студентка готувалася сумлінно, попередньо узгоджуючи конспекти та методичні матеріали з учителями, опрацьовувала науково-методичну літературу та вислуховувала поради.